



Danskernes Historie Online

Danske Slægtsforskeres Bibliotek

Dette værk er downloadet fra Danskernes Historie Online

Danskernes Historie Online er Danmarks største digitaliseringsprojekt af litteratur inden for emner som personalhistorie, lokalhistorie og slægtsforskning. Biblioteket hører under den almennyttige forening Danske Slægtsforskere. Vi bevarer vores fælles kulturarv, digitaliserer den og stiller den til rådighed for alle interesserede.

Støt vores arbejde – Bliv sponsor

Som sponsor i biblioteket opnår du en række fordele. Læs mere om fordele og sponsorat her: <https://slaegtsbibliotek.dk/sponsorat>

Ophavsret

Biblioteket indeholder værker både med og uden ophavsret. For værker, som er omfattet af ophavsret, må PDF-filen kun benyttes til personligt brug.

Links

Slægtsforskernes Bibliotek: <https://slaegtsbibliotek.dk>

Danske Slægtsforskere: <https://slaegt.dk>

ASKOV LÆRLINGE

ÅRSSKRIFT 1956



*UD OG IND . MANGE SIND
ORDET FLYR I SOL OG VIND
SKALLEN BRISTER . KÆRZEN GROR
HØSTEN DØMMER SÆD OG JORD*

UDGIVET AF ASKOV HØJSKOLES
ELEVFORENING . JANUAR 1957

VED JØRGEN BUKDAHLS 60 ÅRS DAG

Aftenforedragene ovre i den ottekantede Sal går deres støtte Gang Vinteren igennem. De giver Fastheden i Skolelivets Rytme — trods al den Kritik som gennem Tiden er blevet rettet mod de mange Foredrag. Vi, som bor nær op ad Foredragssalen, aner i Reglen ikke, hvem der *har Foredraget* — undtagen når det er en selv. Men når Jørgen Bukdahl kommer ned fra Bjærgtet for at holde sin Række, mærkes det omgående. Det sker, at man mærker det ved, at Aftensmaden må vente et godt Stykke Tid efter Klokkens Ringen. Men først og fremmest mærkes det på Snakken i Elevflokket. Der er ovenpå Bukdahls Foredrag en Summen, Latter og Diskuteren, som tit fortsætter til langt ud på Aftenen. Nogle er helt forvirrede og bedøvede; enkelte er gale i Hovedet og prøver hidsigt at bevise, at der var Fejl i Bukdahls Fremstilling, at hans Periodeinddelinger og Placeringer af de enkelte Forfattere ikke stemte med den universitetsvidenskabelige Opfattelse. Nogle er oplivede og glade og vil gerne fortælle om den festlige Oplevelse, men kan desværre kun huske Vittighederne. Men så er der også mange, som synes, at de nu først begynder at forstå det, som de troede, de kunne udenad. Der er faldet nyt Lys over Tingene. De har opdaget en Sammenhæng, som nu er indlysende rigtig, men som aldrig før var faldet dem ind.

Sådan diskuterer man Bukdahl, hans Manerer, hans Vitser, hans Meninger. Og Bukdahl bliver ved at være den, han er. Han er uafhængig af andres Dom. Det er der nogle, som vil protestere imod; de vil tale om, at Bukdahl er selvoptaget. Det er han, men man skal ikke lade sig narre. Denne Selvoptagethed er meget udvendig.

Han kunne nemt have fået Succes. Han har Hjerne, han er myreflittig og i Besiddelse af en ganske sjælden Indlevelsessevne og kritisk Sans. Hvor kunne han havde drevet det vidt. Han

kunne have været en europæisk Berømthed som Georg Brandes. Men så skulle han have overholdt Spilletts Regler — og det ved han. Han skulle have taget Embedseksamen, skrevet Disputats, studeret i Udlandet og bevaret Kontakten med de indflydelsesrige Kulturinstitutioner. Når han ikke har fået den store Succes, er det ikke en ond Skæbnes Skyld, ikke Universitetsintriger eller anden Djævelskab, som kan forpeste et Menneskes Tilværelse. Bukdahl har selv truffet Valget. Som purung afskar han sig fra den Bane. Han brød op fra Universitetet og Borchs Kollegium for at leve som fri Skribent.

Naturligvis har han dengang vidst, hvad det ville koste. Uafhængigheden er ikke gratis, den kræver en højere Pris end de fleste aner, men Bukdahl har været rede til at betale. Aldrig har han beklaget sig. Han valgte selv sin Skæbne. Man skal være varsom med at kalde den Mand selvoptaget, som aldrig med et Ord hentyder til, hvad det har kostet at leve som fri Skribent.

Når Bukdahl har kunnet være så ligeglad med borgerligt Velvære og officiel Anerkendelse, hænger det selvfølgelig sammen med, at han helt føler sig forpligtet overfor den Sag, han kæmper for. Enhver, der træder frem for Publikum som Taler og Skribent, er udsat for at blive, hvad Jakob Knudsen kalder en Livsgerningsmand eller Bønhas. Man begynder med at arbejde med en Sag, man gerne vil tjene, men det bliver til, at Sagen eller Specialet skal bære en selv op til Berømmelsen. Bukdahl har kæmpet, ikke som en Lejesvend, men som en tro Kongens Soldat. Han er altid ude i et bestemt Ærinde, som ikke er hans private Foretagende, og trods hans så meget omtalte Cirkus, er det afgørende for ham altid, at hans Budskab bliver hørt. Meget rigtigt har Hal Koch sagt om ham: »han er mere ægte, end de fleste der holder Foredrag. Han »laver« nemlig ikke en historisk eller litterær Afhandling, han læser ikke for at skaffe sig et Emne eller en Betragtningstype. Danmarkshistorien, dansk Poesi og Menneskeliv er et Stykke af ham selv — eller måske er det rigligere at sige: hans Evne til at tale beror på, at han i Virkeligheden selv forsvinder i Emnet.«

Bukdahl har som Kritiker en helt ualmindelig Evne til at se og høre og opdage Sammenhænge. Han opdagede det norske Norge bag den officielle danskprægede Kultur. I Dag synes man,

at det var så ligetil at gå ud og finde denne hjemmegroede Kultur, men det var Bukdahl, der gjorde det. Og han satte meget i Skred, kastede Lys over Problemer, som hverken har med Litteratur eller med Norge at gøre. Han blev en Inspiration for alle dem, som tumler med Spændingen mellem det nationale og det europæiske. Herom vidner også det Festskrift, som kom nu til hans Fødselsdag (*Det nye Norden*, redigeret af Bent A. Koch. Det danske Forlag).

Endnu mens man anså Naturalismen for en udelukkende filosofisk og litterær Teori, var han klar over, at den ville blive Hvermands Livsanskuelse, og det stod ham helt klart, hvor uholdbar og farlig Naturalismen er som Livsholdning. Han erkendte fuldtud det frigørende og forløsende i Naturalismen. Han kunne godt forstå Jakob Knudsens Betagelse af Johs. V. Jensen. Bukdahl giver Naturalismen, hvad den kan tilkomme, men han ser klart, at dens Frigørelse vil ende i Anarki, og i Foredrag og Artikler banker han fast, at Ånd består i Overvindelse af Natur.

I Begyndelsen af Tyverne var Bukdahl Midtpunktet i en urolig og oprørsk Kreds, som samledes på Universitetets Frokoststue, og med Liv og Sjæl var han med i den første Efterkrigstids litterære Liv. Og dog følte han sig isoleret i København. Han måtte reagere mod en Kultur, som gik udenom det nationale og det religiøse. Han vidste, at man så er ude i Uvirkeligheden, og han gruede for, hvor man skulle ende. Han kunne hverken med de gudløse internationale eller med de gode Patrioter, som var danske på gammel nationalliberal Maner. En Tid flygtede han til Minderne fra Ribe og gav sig i sine første Bøger Senromantikken i Vold. Stor Magt havde denne Senromantik over ham — og har det endnu — men han indså, at det var Flugt. Han måtte være ved Fronten.

Jeg husker et Møde i Studenterkredsen i 1933; det var ikke så længe efter Hitlers Magtovertagelse, men dog længe nok til, at man rundtom havde glemt Rigsdagsbranden, og ellers fornuftige Mennesker kunne tale om, at man burde stille sig forventende overfor »den moralske Genfødelse« i Tyskland. Vi unge Studenter hørte den Aften en myndig Tale om det Enten-Eller, vi nu stod overfor. Bukdahl sagde: Det, det gælder, er ikke at være Højre, Venstre eller Socialdemokrat, men Demokrat eller

ej. Her kræver 1933 Deres Svar, ellers risikerer De, at Tiden overhaler Dem og svarer for Dem, og da har De ikke mere at skulle have sagt.

Bukdahl har fejdet mod Nationalisme og Internationalisme, mod Primitivisme, mod det rousseauske Sværmeri, som han fandt i Psykoanalysen, mod den opløsende Individualisme og meget mere. Herom kan man læse i hans Bøger om Mellemløstiden. Nu og da har han vel undervurderet sine Modstandere og har derfor klaret sig for elegant i Fejden. Det er også sket, at han har kæmpet mod Vejrsmøller. Til Gengæld er der Grund til at understrege, at han adskillige Gange meget tidligt har gennemskuet Forfatterskaber og Systemer, som andre henfaldt i den store Begejstring for. Hvis man vil gå hans mange Oversigter over Årets Bøger igennem, vil man bemærke, at han har været lyttende overfor det nye, tilskyndende, inspirerende, men også kritisk. Han har en sjælden Evne til at fornemme, om der er Ægthed og Virkelighed bag Ordene, og derfor har han mange Gange stået skeptisk overfor Skribenter, der blev forgudede for en Tid.

Man tager nemt helt fejl af Bukdahl. Man bilder sig f. Ex. ind, at hans Tilværelse er blottet for Ro, Eftertanke, Selvbesindelse. Han kommer over os som en Hvirvelvind, han vender op og ned på et Studentermøde, og en Togrejse sammen med ham kan være en Prøvelse. Vi flytter os fra Kupe til Kupe, alle medrejsende drages med ind i Samtalen — rettere Enetalen — som bevæger sig fra Jeppe Aakjær til Valéry og fra Maritain til Kierkegaard. Men midt i alt dette larmende, urolige, trættende ejer Bukdahl en sjælden Ro, ligesom han har en Selvroni, der er så ærlig, at det kan gøre ondt.

Hans Ro og hans Humor kommer af, at han hører hjemme i en Sammenhæng. Han har talt om vor Kulturs Arv fra Jerusalem, Athen og Rom. Han vedkender sig denne Arv. Og sammen med disse Åndens Storstæder må nævnes Landsbyen Askov — netop Landsbyen. Skolen hører med, men den er bare en Enkelthed mellem mange andre. Meget stærkt er han bundet til Byen og Egnen, og en af hans bedste Bøger er *Langs en gammel Grænse*, hvor han fortæller om Landet mellem Kolding og Ribe, hvor han har tilbragt Størstedelen af sit Liv. Gennem et fint og



JØRGEN BUKDAHL

stiltfærdigt Billede af sit Barndomshjem i Askov, får han her fortalt om det mærkelige, der skete i det 19. Århundrede, da det danske Folk vandt frem til en Selvstændighed, det ikke havde kendt i mange hundrede År. Fra Almue til Folk lyder Bukdahls Formulering af denne Selvstændighedsbevægelse. Vendingen er blevet gentaget så tit, at man er ved at ledes ved den, ikke mindst fordi mange, der gentog Bukdahls Formulering, forenkled Sagen. Bukdahl selv forenkler ikke. Han har studeret så meget, at han ved, hvor spegede Trådene er. Han er glad ved at fortælle om den Fremmarch, som hans Far var med i, bl. a. ved at føre Brugsforeningsregnskaberne, men han fortæller også om Nederlagene. Han ved, at den Kultur, som troede, den skulle afløse den gamle Enhedskultur, ikke magtede Opgaven. Og han har altid, når han talte om Almuens Forvandling, vidst, at der i Almuen var et Sind og Værdier, som det er godt stadig at have Forbundethed med. Han kender også Angsten for, at Folket er på Vej til at blive Almue.

Når Bukdahl taler og skriver, er der Festfyrværkeri, Ballonfart, Cirkus, men bagved er der Virkelighedssans, Fornemmelse af det ægte. Derfor kunne han blive en Vejviser.

Og nu er Bukdahl så fyldt 60 År den 8. December. Han udsendte på Fødselsdagen et stort Værk med Titlen *Nordisk Digtning* (Arnkrones Forlag. 362 Sider. 28,50 Kr.). Bogen er i hele 75 Kapitler, som fortæller Digtningens Historie i Danmark, Norge, Sverige, Island, Finland og Færøerne. Den begynder med Runerne og slutter med Johs. V. Jensen, Anders Österling, Olav Aukrust og Øverland, og i en Epilog føres Fremstillingen helt op til vore Dage.

Bogen er en enestående Præstation. Ofte må der flere Skribenter til at skrive et enkelt Lands Litteraturhistorie; her behandler een Mand hele Litteraturen i alle de nordiske Lande.

Det er ikke en Opslagsbog med Oversigter og Referater, ikke Litteraturhistorie, men Kritik. Bukdahl siger selv: en personlig Accent er overalt til Stede i Vurdering og Placering, og et bestemt Syn ligger bag. Nordens Digtning er forstået som Led i Verdenslitteraturen, vor Måde at tænke europæisk på. Det ud-

vikler Bukdahl så videre i Afskedsordene til Læseren, hvor han understreger, at Fællesskabet i Norden ikke er et Fællesskab om noget nordisk, betinget af Sted og Race, men om noget europæisk, Synet på Menneskets Værdighed, Personlighedens Ret og Folkenes Frihed.

Det er en stor Bog, og den skal læses med Opmærksomhed og Eftertanke, for Bukdahl har været tvunget til stærk Koncentration. Man opdager det bedst ved at sammenligne med, hvad han har skrevet andetsteds om de samme Forfattere. I Festskriftet til Richardt Gandrup (1955) skrev Bukdahl en meget fin Analyse af Henrik Pontoppidans Forfatterskab. Der står deri kloge Ting om de store Romaner, som tilsyneladende er så lettilgængelige, men hvor mange Læsere bliver hængende i Udenværkerne, Tidsbillederne og Skikkelsernes ydre Skæbne. Bukdahl vender op og ned på mange af de tilvante Forestillinger om Pontoppidans Forfatterskab, og han gør det med et Vid og en Klogskab, så man overbevises. I *Nordisk Digtning* kan Pontoppidan kun få en Side. På den står det meste af, hvad der findes i Afhandlingen, men det er presset ind i ganske få Sætninger. Når man opdager det, bliver man klar over, at man skal arbejde langsomt med Bogen for at få den rette Glæde af den. Men den er også Essensen af en Menneskealders meget flittige Arbejde med nordisk Digtning.

*

Bukdahl er blevet fejret på sin 60 Årsdag. På selve Dagen var han i København, hvor der var Reception på Forlaget med Overrækkelse af Hædersgave, Festskrift, udenlandsk Orden. Få Dage efter blev Bukdahl fejret herhjemme i sin By med en Fest, hvor hele Egnen var repræsenteret. Alle Aviser har skrevet om Bukdahl, og rundt i Landet har sikkert mange gamle Askov-Elever sendt ham en venlig Tanke i Erindringen om festlige, men anstrengende Timer i Store Foredragssal, hvor det svirrede med Navne, Europas Kulturhistorie forudsattes bekendt, hvor man sprang fra Steffens til Nietzsche og blev udsat for en ganske usandsynlig Mængde Fremmedord — men hvor alligevel man mærkede, at det kom en ved. Det var ikke Litteraturhistorie, men det var Digtningen, der blev en Myte om vor egen Tilværelse.

Sådan møder vi også Bukdahl i hans Fødselsdagsværk *Nordisk Digtning*.

RICHARD ANDERSEN.

HØJSKOLEN I DAG

Ved det nordiske højskolemøde i Finland i august sidste sommer havde undertegnede fået til opgave at holde et foredrag om »Højskolen i en kollektivistisk tidsalder«. Af dette foredrag skal her gengives den sidste fjerdedel.

Den første del af foredraget handlede om det 19. århundrede som et århundrede, hvor to sæt dyder var fremherskende, dels foretagsomhed, virketrang og initiativ, dels flid, nøjsomhed og sparsommelighed. Og mellem disse to sæt dyder var der en meget nøje sammenhæng; man sparede for at få noget at virke med, for at give initiativet stof til foretagsomhed.

Den anden del handlede om, at mens bestræbelsen i det 19. århundrede gik ud på at øge produktionen, gik den i det 20. århundrede ud på at få den afsat. Der behøves i det 20. århundrede ikke mere noget initiativ for at få produktionen til at stige, den stiger af sig selv, endog i en sådan grad at man undertiden har fundet det nødvendigt at ødelægge det producerede, som da man brændte hveden i Amerika eller kaffen i Brasilien, eller som når staten i dag i USA opkøber majs og hvede og opbevarer det i store siloer, hvor det ligger og går til grunde. Det store problem i det 20. århundrede blev derfor at få skabt en ny mentalitet, en forbrugersmentalitet til afløsning af det 19. århundredes sparementalitet. Og problemet blev løst. Forbrugersmentaliteten er i dag gået os i blodet på en lige så gennemgribende måde som tilfældet var i det 19. århundrede med trangen til at spare. Til den mirakuløse masseproduktion er der i dag kommet til at svare et på sin vis lige så mirakuløst masseforbrug.

I tredje del behandlede spørgsmålet om hvordan alt dette har virket ind på den menneskelige tilværelse, og det blev påvist, at det har gjort tilværelsen abstrakt og upersonlig. Ikke alene er

forholdet til selve arbejdet, eller forholdet mellem arbejder og arbejdsgiver, blevet upersonligt, men det upersonlige har grebet om sig på næsten alle tilværelsens områder. Og hermed er vi så nået til det sidste afsnit: spørgsmålet om hvad der fra højskolens side kan gøres ved denne situation.

Direkte kan højskolen jo ingenting gøre. Den kan ikke på direkte måde gribe ind i hverken den økonomiske eller tekniske udvikling, og jo egentlig heller ikke i den politiske. Men noget kan den gøre. Den kan tale »menneskenaturens sag« så godt som det i det hele taget er muligt under de forhåndenværende omstændigheder. Det er Grundtvig der bruger dette udtryk et sted i »Mands Minde«, hvor han prøver at give udtryk for hvad han tilsigter med sine mange bøger og hele sin offentlige virksomhed. »Jeg vil ingen omskabe, vil ingen umuligheder og bryder mig ikke om glimrende sejre, men ét vil jeg, jeg vil tale livets og menneskenaturens sag, så godt jeg kan.«

Og mon ikke vi her har et meget godt udtryk for det som også i vore dage må siges at være højskolens opgave. Det lyder ganske vist ikke af så meget, bare at sige at det er højskolens opgave at tale menneskenaturens sag. Og alligevel er der ingen tvivl om at det vilde medføre en stor forandring på mange områder, hvis det kunde lykkes at gøre menneskenaturens sag gældende i den forstand Grundtvig tænker sig det, når han bruger dette udtryk. Som udviklingen i øjeblikket former sig, er det jo netop menneskenaturens sag der på de fleste områder bliver fornægtet. Udviklingen går jo, som vi har set, i retning af at de menneskelige forhold på alle områder bliver mere og mere upersonlige. I mange tilfælde har det jo endogså medført en opløsning af familien i den forstand at manden dagen igennem arbejder ét sted, konen et andet sted og børnene et tredje, således at de kun har mulighed for at være samlede en flygtig stund om aftenen, når middagsmåltidet indtages. Det er som om menneskene i det 19. og 20. århundrede er blevet mere og mere isolerede, og har fået mindre og mindre mulighed for at komme hinanden ved på personlig måde. Og anderledes kan det ikke blive, så længe man på alle samfundslivets afgørende områder tænker ud fra økonomien i stedet for at tænke ud fra mennesket.

Det må i denne sammenhæng være højskolens opgave at

hævde nødvendigheden af at tænke ud fra mennesket. Hvis det er rigtigt at der er noget i vejen med den måde hvorpå vort samfundsliv i øjeblikket er organiseret — og det er sikkert rigtigt; i sin bog »The Sane Society« skriver den amerikanske psykolog Erich Fromm om spørgsmålet på en sådan måde at det gør et meget stærkt indtryk, og hans opfattelse er at det nuværende vestlige samfund i virkeligheden er et sygt samfund, et samfund der er ude af ligevægt på samme måde som en person der lider af en stadig voksende neurose eller depression. Men hvis det er rigtigt — så kan der ikke være tvivl om, at det der tiltrænges er en forandring der griber så dybt ind i vor tilværelse at den berører både det praktiske og det åndelige, både den måde hvorpå vi har organiseret vort daglige arbejde med alt hvad dertil hører af teknik og industri, og den måde hvorpå vi opfatter det åndelige og forholder os til hinanden som »mennesker med ånd«, som Grundtvig udtrykker det.

Allerede omkring midten af det forrige århundrede havde Søren Kierkegaard en forudelse om den situation vi i øjeblikket befinder os i. Han talte allerede den gang — for over 100 år siden — om det 19. århundrede som et århundrede der led af en alvorlig grundskade, hvorom han mente at den før eller senere vilde blive skæbnesvanger for hele udviklingen. Han sammenlignede det 19. århundrede med en pragtfuld bygning, et slags kulturens sejrspalads. Alle er begejstret for paladset og stolte af det. Men tværs igennem paladset går der en revne som er skjult for alles øjne. Ingen ser den, fordi den endnu ikke er kommet frem til overfladen. Den er dækket af maling og tapet og udsmykning af forskellig slags. Men engang vil den blive skæbnesvanger, og så vil bygningen styrte sammen.

Når der er grund til at nævne denne forudelse hos Kierkegaard, er det ikke bare fordi Kierkegaard synes at have fået ret i sin forudelse, men især for at understrege at den måde hvorpå han mente det muligt at bekæmpe den anede grundskade i virkeligheden slet ikke slår til. Hans løsning på spørgsmålet var nemlig, at mennesker måtte bestræbe sig for at blive mere åndelige, mere bekymrede for deres personlige udvikling, og mere optaget af deres sjæles frelse. Men derved kom han i virkeligheden til at sige ganske det samme som den kirke, han prote-

sterede imod, og som han beskyldte for at leve i et slags selvbedrag, fordi den efter hans mening havde forfalsket kristendommen. Det var jo hvad man også fra kirkelig side i lange tider havde hævdet, at det åndelige og det jordiske var i strid med hinanden, at det jordiske var noget lavere, noget som det var under et åndsmenneskes egentlige værdighed at beskæftige sig alt for meget med. Og følgen blev at man fra kirkens side lod det jordiske sejle sin egen sø og udvikle sig på sin egen måde, uden at være i stand til at forhindre at det både på det økonomiske og tekniske område blev mere og mere menneskefjendsk i sin udformning. Det er den alvorlige grundskade der hæfter ved meget af den kirkelige kristendomsopfattelse, at den opstiller en så uforsonlig modsætning mellem det åndelige og det jordiske, at det åndelige stedse stod i fare for at forvandle sig til noget i retning af en fikts idé, mens det jordiske tog skikkelse af en hverdag som blev hård og hensynsløs, uden nåde og barmhjerlighed.

Følgen er da også blevet, at selv om man i kirkelig henseende fra tid til anden har oplevet vækkelser, så har disse vækkelser som regel været uden betydning for samfundslivet som helhed. Hvad der dør var menneskefjendsk, det vedblev at være menneskefjendsk uden at vækkelsen var i stand til at forandre noget derved. Og det kommer af at en fornyelse der blot berører det åndelige alene ikke er tilstrækkelig, fordi den i sidste instans ikke er åndelig nok, ikke er dybtgående nok i sin forståelse af det åndelige som noget der kun er virkeligt, når det hænger sammen med den daglige hverdag. Og noget lignende gælder det politiske og det økonomiske. Hvis man tænkte sig en fornyelse af det politiske alene eller af det økonomiske alene, så vilde en sådan fornyelse ikke være tilstrækkelig. Og vi kan her bruge omtrent den samme begrundelse som ved det åndelige og sige at det er fordi en fornyelse af det politiske alene ikke er politisk nok, ikke er omfattende nok, fordi den ikke tager hensyn til mennesket i dets helhed. Og i endnu højere grad gælder dette, når der er tale om det økonomiske, fordi det økonomiske i endnu højere grad end noget andet har en tendens til kun at tage hensyn til sig selv.

Jeg tror derfor ikke det kan være helt forkert at sige, at hvis vi på denne baggrund skal sige hvori højskolens opgave består,

da må det først og fremmest være den at tale livets og menneskenaturens sag, og det vil sige, gøre opmærksom på hvor afgørende en forandring det vilde medføre på alle punkter af menneskelivets områder, hvis man gav sig til at tænke ud fra mennesket i stedet for at tænke ud fra det økonomiske.

Må jeg i denne sammenhæng nævne et eksempel fra det politiske område. Der findes i København et slumkvarter der hedder Saxogade og gaderne deromkring, et område hvor de fleste boliger er af en sådan beskaffenhed at ethvert menneskeligt familieliv er simpelthen umuliggjort. De fleste af disse boliger blev bygget i 1870'erne, på den tid da Georg Brandes holdt sine berømte forelæsninger på Københavns universitet og på mange måder vendte op og ned på gamle begreber. Navnlig vakte det opsigt at der i disse forelæsninger også forekom angreb på den gammeldags opfattelse af hjemmet og familien, og at man om mange af Brandes's tilhængere vidste at de var tilhængere af den såkaldte frie kærlighed. I mange borgerlige og kirkelige kredse rejste der sig en storm af forargelse imod Brandeskredsen, og ikke uden grund.

Men — og nu kommer det ejendommelige: mens mange agtværdige mennesker protesterede imod Brandes, og protesterede med rette, var der ingen der protesterede imod boligbyggeriet på Vesterbro. Og dog er det en kendsgerning at dette boligbyggeri har betydet et langt mere radikalt angreb på ægteskabet end noget af alt det Brandes og hans tilhængere har været i stand til at udrette. »Ved dette byggeri var der virkelig,« skriver Hal Koch et sted, »gjort alt hvad der kunde gøres for at ødelægge tusinder af hjem og bringe titusinder af unge mennesker — vordende fædre og vordende mødre — i ulykke. Og bestræbelserne er i sjældnen grad blevet kronet med held. Derom taler vore opdragelseshjem, fængsler, hospitaler og psykopatanstalter« (Frie Ord 1. årgang s. 464).

Spørgsmålet er så blot hvordan noget sådant har være muligt. Hvordan gik det til at mennesker der virkelig var alvorligt optaget af at værne hjem og familie nok kunde blive forfærdet over Brandes, men alligevel ikke fandt det nødvendigt at protestere imod slumbebyggelsen, skønt det sidste jo dog var mange gange mere ødelæggende end noget af det Brandes har sagt eller

gjort. Fejlen var uden tvivl at man fra kirkens side nøjedes med at se »åndeligt« på sagen, og at man fra politisk side nøjedes med at se politisk på den. Hvad man fra kirkelig og borgerlig side gjorde var at man nøjedes med at »prædike«, man prædikede moral og sagde at sådan og sådan måtte man leve sammen i et hjem, for at det kunde blive et hjem. Og som regel var det rigtigt hvad man sagde. Men fejlen var at man ikke samtidig gjorde noget ved slumkvartererne, fejlen var at man lod virkeligheden udvikle sig på en sådan måde, at det for mange hjem — for hjem i tusindvis måske — ikke mere var muligt at være hjem. Og hvad man fra politisk side gjorde var at man sagde »riget fattes penge«; en sanering af slumkvartererne vil koste dyrt, og der er ikke i øjeblikket politisk basis for så store bevillinger som her vilde kræves. Måske det også har spillet en rolle, at ingen af partierne har ment det muligt at forøge deres stemmetal blandt vælgerne ved et sådant projekt.

I hvert fald er resultatet blevet at de nævnte slumkvarterer eksisterer endnu. Og hvorfor? Fordi alle afgørende beslutninger i dette spørgsmål hidtil er blevet truffet ud fra hensynet til det økonomiske og ikke ud fra hensynet til mennesket.

Må jeg til sidst nævne endnu et lille eksempel — af en lidt anden art. Der var i slutningen af forrige århundrede en naturvidenskabsmand, la Cour, der også var højskolemand. Han eksperimenterede med elektricitet og byggede en vindmølle der endnu i dag forsyner en del af Askov med elektrisk lys og kraft. Men hans interesse for elektriciteten skyldtes ikke alene den omstændighed at han var fysiker, den hang også sammen med hans interesse for familien. Han så en fare — rent menneskeligt — i de store fabrikker, og mente at man ved hjælp af elektricitet kunde decentralisere storfabrikken ved at opstille elektricitetsdrevne maskiner rundt omkring i hjemmene hos dem der ellers skulde have været fabriksarbejdere. Man skulde på den måde kunne bevare familien samlet. I stedet for at splittes ad til forskelligt arbejde dagen igennem, skulde den på denne måde have mulighed for dagligt at arbejde sammen om det samme arbejde, og således udgøre et arbejdsfællesskab eventuelt i forbindelse med nogle få hjælpere. Det var la Cours håb at der ad denne vej kunde have været skabt en mulighed for at den enkelte kunde

have bevaret et personligt forhold både til sit arbejde og til sine medarbejdere. Muligheden blev som bekendt ikke prøvet, og det er muligt at den ikke har nogen fremtid for sig i Europa, hvad den måske i vore dage har i Indien eller andre »underudviklede« lande. Men når jeg nævner den her er det af en anden grund, nemlig fordi der her er gjort et forsøg inden for det industrielle område på at tænke ud fra mennesket i stedet for blot at tænke ud fra det økonomiske. Det er muligt at det er helt andre veje der skal gås, det er ikke det afgørende. Men når der er tale om højskolens opgave i en kollektivistisk tidsalder, kan det måske tænkes at være en af højskolens opgaver, at den skal være med til — som la Cour — at pege på muligheder af forskellig art, muligheder der måske ikke alle kan bruges, men som kan tjene til at gøre opmærksom på hvor problemet ligger.

Direkte kan højskolen som sagt ingenting gøre. Den kan ikke på direkte måde gribe ind i den tekniske udvikling ved f. eks. at oprette nye fabrikker, eller i den politiske ved at stifte et nyt politisk parti; og det skal den heller ikke, det vilde ikke engang være ønskeligt. Men den skal — for at sige det endnu engang — tale livets og menneskenaturens sag, så godt den kan. Og den skal samtidig gøre opmærksom på at det vilde betyde en gennemgribende forandring inden for samfundslivets afgørende områder — inden for det politiske, det økonomiske, det industrielle — hvis man lod hensynet til mennesket være det bestemmende i stedet for hensynet til det økonomiske.

KNUD HANSEN.

ER EN FORNYELSE INDENFOR DANSK FOLKELIV, POLITIK OG PRESSE TILTRÆNGT?

TALE AF BERTEL DAHLGAARD PÅ ASKOV HØJSKOLE
DEN 9. DECEMBER 1956

Vil den politiske udvikling mere og mere blive præget af den mekaniserede partipropaganda, eller vil politiske partier kunne bevares som *folkelige* bevægelser?

I de folkelige opgangsperioder foregår der næsten altid en vekselvirkning mellem det, der rører sig i det politiske liv, og så de folkelige strømninger i videre forstand. Frihedsbevægelsen i 1840'erne og det politiske liv, der kulminerede med Junigrundloven, afgiver eksempler herpå. Mange af de politiske førerskikkelser i det første slægtled under den frie forfatning var samtidig centrale skikkelser på åndslivets område — de var på en gang politikere og folkeopdragere.

Noget tilsvarende kan iagttages efter 1864. Alt det, der gav vort folk ny styrke efter nederlaget, blev båret frem gennem en nær personlig forbindelse mellem folkelige bevægelser og nye folkelags politiske rejsning.

Tænk på andelsbevægelsen og folkehøjskolen. Tænk på den vældige folkebevægelse både i materiel og kulturel henseende, som arbejderstandens fremmarch og husmandsstandens opvågningen betød.

Meget af dette havde nok et materielt sigte; men det var forbundet med en higen også mod åndelig fremgang og kulturel højnelse. Derfor er dette tidsafsnit folkelig set en *vækkelsesperiode*, som ebber ud hen mod den første verdenskrigs udbrud.

Den første verdenskrigs gullaschtid bidrog til den følgende tids nedgangstendenser, og det er umiskendeligt, at efter den

første verdenskrig blev meget af det, der før var *bevægelse*, til *stagnation*. Vækkelsen og den folkelige rejsning stivner mere og mere i organisation. Før groede det fra neden, nu organiseres det fra oven.

Det er let at nævne eksempler: *Andelsbevægelsen* fortsætter sin sejrsgang. Vi beundrer dens resultater; men den bliver i højere grad *forretning* som enhver anden forretning. Pionerernes sociale syner og vide folkelige perspektiver træder sjældnere og sjældnere frem.

Arbejderbevægelsen bygger sin vældige magtstilling op, men den er ikke mere *frigørende*. Den indkapsles endnu i tanken om lønkampen eller kamptruslen som den store og væsentlige murbrækker for økonomisk fremgang.

Husmandsbevægelsen har længst bevaret drømmen om en formidlende gerning, men også her er det, som det praktiske arbejde alligevel har tæret på friskheden fra den stærke grødetid i århundredets begyndelse.

Folkehøjskolen bevarer heldigvis sit mål; men den blev ikke i så høj grad erobrende over for nye folkelag, som *Begtrup* og *Bredsdorff* i ånden havde set det. Dens mænd var tidligere mere frimodige, mindre bange for at støde.

Og så det politiske livs udvikling? — Ja, systemskiftet i 1901 med folketingsparlamentarismens sejr blev ikke den forløsning, som var ventet. Det blev udgangspunktet for en ny kampopstilling. Venstre brød samarbejdet med Socialdemokratiet og skabte sig en ny magtstilling i pagt med de Konservative. Det Radikale Venstre dannes i 1905 og hævder at være rette arvtager af Venstres gamle demokratiske linie.

Hermed var dannet nye politiske formationer, men så indtræder også her en vis stagnation. Skyttegravskrigen begynder mellem Venstres og Konservatives flertal i Landstinget og det socialdemokratisk-radikale flertal i Folketinget, indtil muligheden for et moderat-konservativt flertal brister for bestandig hen mod den anden verdenskrig.

Men under al denne stagnation er der sket noget bemærkelsesværdigt. Det danske samfund er lidt efter lidt forvandlet til et helt andet samfund, end det vi kendte for 40—50 år siden; men i den politiske og folkelige sprogbrug taler og diskuterer

man ikke desto mindre i de gamle baner, og lader som man stadig lever i samfundet fra begyndelsen af århundredet. Eksempler vil anskueliggøre det.

I begyndelsen af århundredet var *den frie konkurrence* en realitet, der regulerede det økonomiske liv. I dag har erhvervs-livet selv i stort omfang afskaffet eller begrænset den frie konkurrence gennem aftaler og monopolagtige sammenslutninger. Der findes i dag i Danmark 1200 aftaler mellem private erhvervs-virksomheder til begrænsning af den frie konkurrence; men alligevel taler man i erhvervskredse og i visse politiske kredse, som om der opstår fri konkurrence, når statens restriktioner afskaffes.

For en menneskealder siden måtte den politiske og sociale kamp med rette føres ensidig med det formål at skabe bedre kår for de brede folkelag gennem en retfærdigere *fordeling* af samfundets goder. Denne kamp har ført til en social udjævning med højnelse af den almindelige levestandard, men betydelige dele af befolkningen har endnu ikke gjort sig fortrolig med den kendsgerning, at store forbedringer af befolkningens levedod fremtidig kun kan ske gennem en *øget produktion*, så der bliver mere at dele.

For en menneskealder siden var de økonomiske og faglige *organisationer* endnu svage. I dag er samfundet ompundet af et net af stærke organisationer, der hver for sig varetager egne sær-interesser. I mange henseender medvirker disse organisationer på værdifuld måde i samfundets styre, men de tiltager sig også en magt og myndighed, der tilsidesætter almene hensyn og truer den frihed, det er Folketingets pligt at værne. Ja, vi er i så henseende nået så vidt, at organisationer hos deres medlemmer udskriver bidrag til bestemte politiske partiers agitation uden hensyn til, om de pågældende medlemmer er tilhængere eller modstandere af disse partier — altså en krænkelse af den mest elementære frihedsrettighed, at ingen skal kunne tvinges til at yde støtte til sine politiske modstandere.

For en menneskealder siden førtes endnu omfattende og langvarige *arbejdskampe*. Det danske samfund har nu længe været i en sådan økonomisk situation, at det ikke uden de største ødelæggelser tåler en omfattende arbejdskamp. Siden 1929 har da

heller ingen sådan stor arbejdskamp fået lov at løbe linen ud. Det er hindret af lovgivningsmagten. Alligevel hævder arbejdere og arbejdsgivere stadig deres frie ret til at slå, i stedet for at koncentrere al deres evne om at skabe lønningsformer, der øger arbejderes og arbejdsgiveres fællesinteresse i størst mulig produktion.

Spændingsforholdet mellem organisationsmagt og samfundsinteresser har nået et punkt, hvor det er faretruende for samfundets økonomiske balance; men alligevel tøver man med at underkaste sig den samordning af de økonomiske kræfter, som er nødvendig.

Det, der er sket i denne første halvdel af det 20. århundrede, er simpelthen, at samfundsudviklingen, selve de kendsgerninger, der omgiver os, ikke længere svarer til en række gamle forestillinger og slagord, som adskillige politikere og deres eftersnakere endnu løber rundt med.

Socialismen, som, siden Karl Marx forkyndte den for 100 år siden, blev et evangelium for snese af millioner verden over — og for snese af tusinder herhjemme, har tabt sin magt over sine. Omvendt er der sket det, at den gammelliberalistiske lære, hvis ideal var de økonomiske kræfters frie spil, ligger uden for virkelighedens verden. Alligevel hører man ofte endnu på vælgermøder og andet steds en efterklang af de gamle virkelighedsfjerne slagord.

Man føler sig hensat til en underlig spøgelsesverden, når man hører en diskussion mellem en gammel-liberalist, der udbreder frygt for en socialistisk lære, som herhjemme forlængst er afgået ved døden, og en socialdemokrat, der kæmper mod en hårdkogt gammelliberalisme, som ingen tør praktisere; men det nedslående er, at parterne inderst inde godt ved, at omstændighedernes og kendsgerningernes pres tvinger til et samarbejde om en politik, der hverken er socialisme eller gammelliberalisme.

Vi står med andre ord overfor det forhold, at samfundets struktur og livsformer har ændret sig fundamentalt, medens de politiske forestillinger, store dele af befolkningen bygger på, i væsentlig grad er stillestående og ikke svarer til den virkelighed, man møder i det praktiske liv.

Man kan spørge, hvad årsagen er til, at der er opstået denne stivnen indenfor det politiske liv, medens det samfund, der er baggrunden for det, er blevet et andet — og det er et meget kompliceret spørgsmål. Noget skyldes vanetænkning, en slags åndelig ugidelighed, og meget skyldes den mere og mere mekaniserede partipropaganda, som er så dræbende for al sandt folkeliv.

Der var adskillige af os, der håbede, at besættelsestiden, og hvad vi da oplevede, skulle få magt til at fjerne en del af det spindelvæv, der har omspundet det folkelige og politiske liv.

Den nationale samhørighedsfølelse gav en enestående chance for en fornyelse. Væksten i den nationale bevidsthed medførte også, at nye folkelag, der hidtil havde været indifferente over for samfundsspørgsmål, gennemgik en *social* vækkelse, der åbnede blikket for forbindelsen mellem det nationale og det sociale.

Derfor var det ulykkeligt, at den første tid efter besættelsen optoges af den gølge strid mellem modstandsbevægelsen og politiske kredse inden for den øvrige nationale samling. I stedet for i forening at glædes over befrielsens under trak nu den ene part sig ind i sig selv, og den anden part stod fortørnet over, at dens nationale indstilling skulle beklíkkes.

Så blev da alt ved det gamle.

Det blev ved det gamle i den forstand, at der ikke endnu er skabt noget nyt; men de, der tror, at dansk politik fortsat kan vurderes og anskues på samme måde som for 20—30 år siden, tager dog nok fejl. Den nye slægt, der vokser op, står fremmed overfor det, vi den gang levede vort politiske liv på. Gamle skelsættende politiske begivenheder, som optog os i vor ungdom, er nu kun historie. Provisorierne, systemskiftet, Venstres sprængning i 1905 o.s.v. kan ikke mere bevæge sindene. Tidligere tiders politiske diskussionsform når ej heller ned til hjerterødderne; men jeg har fået adskillige beviser på, at der under overfladen gror noget, som endnu ikke har taget form — man kalder det manglende interesse. Den dag, det når frem til fuld bevidsthed, vil det virke revolutionerende på partier og politiske delingslinier.

*

Hvor finder man midler mod vanetænkning, fordomme og træghed? I et demokrati gives der vel ingen anden vej end *oplysning og fri meningsudveksling*. Folkestyrets forudsætning er op-

lysning, kundskaber, almensans og evne til samarbejde. Det var forståelsen heraf, der efter den frie forfatnings indførelse i 1849 blev en drivende kraft i den folkelige oplysningsvirksomhed. Grundtvig, som oprindeligt ikke var tilhænger af folkestyret, blev den store tolker af disse tanker. Da Grundtvig for godt 100 år siden syntes at stå nær sit mål, at få Chr. VIII til at virkeliggøre planerne om højskolen i Soer, var det denne oplysningstanke, der lå bag — at friheden og folkestyret ville blive til ulykke, hvis ikke der skabtes et oplyst og modent folk. Derfor skulle det oplyses om »Alt hvad der kommer nutidslivet ved og om fædrelandets borgerlige forfatning«. Det samme gælder i dag.

Så siger man, ja, men det er jo ikke oplysningen, der bestemmer den enkeltes politiske standpunkttagen. Det er interessen, den personlige særinteresse, og det er jo rigtigt, at den økonomiske interesse vil være afgørende for mange; men betragtningen er alligevel for ensidig og grov. Selv den mest egoistisk indstillede handler anderledes, hvis han er bundet af uvidenhedens snæversyn, end hvis han har viden om en større sammenhæng.

Den *arbejder*, der ved, at den jævne befolknings levestandard er afhængig af øget produktion, handler anderledes end den, der bare tror, at hans vilkår alene må forbedres ved en anden fordeling af samfundsgoderne.

Den *arbejdsgiver*, der forstår samspillet mellem det økonomiske og sociale liv, handler anderledes end den, der kun har forstand på den tekniske side af sin virksomhed, og som kun vurderer arbejderen som en produktionsomkostning.

Den *landmand*, der kender noget til andre samfundslags livsvilkår, handler anderledes end den, der aldrig har set udenfor sit eget markskel.

— Oplysningsvirksomheden går i vore dage ad mangfoldige veje: videnskabeligt arbejde, fagskoler, højskoler, kursus, tidskrifter, faglitteratur, brydningen mellem anskuelser i Folketing og på møder, ungdomsorganisationer og studiekredse og gennem radioen.

Men *pressen* indtager dog stadig en central stilling som vejleder af den offentlige mening, som forkæmper for politiske anskuelser eller som refererende de anskuelser, der fremsættes i Folketing og på møder.

Pressen er bestemmende både for lødigheden af den politiske oplysning og for tonen i den politiske debat og for den almindelige fairness mellem politiske modstandere. Denne stilling pålægger pressen en ganske særlig etisk forpligtelse overfor folkestyret.

Der er noget, der hedder pressens uskrevne love. De tillader både skarpe standpunkter og stærke ord såvel som satirens og ironiens pile; men de kræver *journalistisk redelighed*. Det betyder sanddru referater af møder og af Folketingets diskussioner. Det betyder, at det væsentlige i modstanderes anskuelser ikke forvrænges, og det betyder, at anderledes tænkes meninger ikke undertrykkes.

På alle disse punkter er der vel gennem de senere år sket fremskridt. Noget skyldes dette nok, at man gør en dyd af nødvendigheden. I radioens tidsalder går det ikke an at gennemføre en overmægtig partipresses tidligere fortielsessystem, hvor — som den svenske borgmester Lindhagen sagde — pressen »beskyttede befolkningen mod at gøre bekendtskab med sandheden«.

Måske har dog også besættelsestiden bevæget manges redaktørs sind, så han ikke blot føler sig som partiets mand, men også som vogter af det frie ord.

Men der er langt igen. Endnu kan den, der daglig må læse en række blade, i ikke få tilfælde med nogenlunde sikkerhed konstatere, at der i den politiske og økonomiske journalistik skrives ting, som redaktøren ved er urigtigt. Det er foragteligt.

Alt i alt: Demokratiets største fare er manglen på selvdisciplin. At den politiske kamp udarter til tarvelig demagogi, hvor løfter udstedes, som ikke kan holdes, hvor halve sandheder eller fortielser eller hele usandheder anvendes i taler og presse under konkurrencen om vælgerstemmer.

Jeg håber, ungdommen vil erklære alt dette krig.

*

De der mener, at der tiltrænges en fornyelse inden for det folkelige og politiske liv, kan så spørge: Hvorfra skal fornyelsen da komme? Herom er det vanskeligt at spå; men i hvert tilfælde, fornyelsen kommer næsten aldrig fra de faste institutioner, fra det, der en gang var folkelig bevægelse, men som nu er stivnet

i organisation. Før i tiden begynde det derude i folket. Meget af det store, der folkelig set er skabt i Danmark siden den fri forfatnings indførelse, er sat i gang af menigmand — så groede det jævnt og støt i sindene, så blev det til en bevægelse og så til en brusen, der skabte ny lov og ny ret.

Jeg nærer en forvisning om, at fremskridtene i verden og fremgangen i menneskeligt samliv i afgørende grad beror på en vekselvirkning mellem det, der gror i det enkelte menneskes sind og det, der skabes gennem ydre reformer.

Hvis ungdomslæreren eller præsten på prædikestolen duer noget og siger ting, der udløser det gode i tilhørernes sind, og hvis politikeren eller samfundsreformatoren duer og skaber ny ret, der frigør skabende kræfter, da griber det, der fra de to sider bygges op, ind i hinanden og skaber i forening det nye og bedre samfund — de nye og bedre mennesker.

Men det er ikke nok, at bygmestrene bygger hver for sig uafhængig af hinanden. Folkeopdrageren, moralisten, højskolemanden kan ikke passe sit og overlade den anden side af sagen til reformatoren, og politikeren kan ikke blot tænke og handle materielt.

Det vil sige, at en bevægelse, der vil forkynde og være fornyer, og som er sikker på, at den bærer en moralsk rustning, må være kæmpende — hver dag kæmpende, hvor den møder uret eller usselhed. Det er en pligt, som man ikke kan unddrage sig og navnlig ikke af ængstelse for at støde.

Det er udmærket at høre om moralske forvandlinger i Asien og Afrika, men for en folkelig og moralsk rejsning herhjemme er det hundredfold mere nødvendigt at påpege de groveste forsyndelser mod sandhed og ret.

En bevægelse, der vil skabe en ny revolution i et folks liv, lever ikke af blot at skrive sandheder på lovens tavler — den siger det frimodigt og frygtløst, når skriften trædes under fod i det daglige liv.

— Der er herhjemme en skibsreder, hvis rederi udgiver et smukt udstyret hæfte. Skriftet er bindeled mellem alle dele af det store foretagende og skildrer interessante begivenheder inden for rederiet. Engang imellem ser man så en lille notits i forbindelse med en eller anden aktuel begivenhed inden for det dan-

ske samfund — et eller andet som er sket, og som findes for simpelt eller usselt og derfor brændemærkes efter fortjeneste. Denne skibsreders job er rederivirksomhed, han tænker almindeligvis i »business«, men han føler, at han samtidig er en *borger*, der har pligt til at værne om en sund borgerånd.

Her nærmer vi os en anden side af tidens brist. Der rettes ofte med rette anklage mod de politiske partier, men er de hårde kritikere også kritiske overfor sig selv. Her er sikkert til stede repræsentanter for alle politiske partier, men, hånden på hjertet — hvor mange har holdt sin egen presse, sine egne politikere til ilden med krav om sanddru oplysning, krav om fordomsfrihed og med fordømmelse af gamle falske slagord. Det forekommer mig, at det i tidligere tider oftere hændte, at den »gode borger« tog til orde hen over partigrænserne, dikteret af omsorgen for, at de politiske kampes lidenskab ikke må føre til, at staten lider skade.

Partier, politikere og presse skal være under trykket af et levende folk.

Min ungdomskærlighed til højskolen får mig sommetider til at tænke: Det er egentlig mærkeligt, at højskolens mænd og kvinder er så passive i disse spørgsmål. Sandt nok, de har ingen særret til at sidde til doms over politikerne, og det er ikke partipolitiske domme, der tiltrænges. Men højskolens mænd står som dem, der skal indpode ungdommen respekt for sandheden, lære den fairness i tankegangen. De kan ikke være passive overfor spørgsmålet om selve tonen i den offentlige meningsudveksling, — om den forgroves, om kendsgerninger forfalskes, om selve grundlaget for den offentlige meningsudveksling forflygtiges.

Blot nogle få modige og uafhængige kvinder og mænd udenfor partiernes kreds ville kunne sanere adskilligt indenfor det offentlige livs ytringsformer og dermed sprede en del af den andemad, der breder sig over de politiske vande.

EN JUBILAR TALER TIL JUBILARER

TALE VED ELEVFESTEN 8. SEPTEMBER 1956

Naar man opfordres til at tale ved et 25 Aars Jubilæum, fordi man selv er Jubilar — i hvert Fald i den Forstand, at man i Dag kunde have fejret 25 Aars Jubilæum som Askovlærer — maa naturligvis allehaande Tanker løbe igennem én.

Er man virkelig blevet saa gammel, spørger man med daarlig skjult Ængstelse sig selv. Og igen en Gang overfaldes man af den sære Fornemmelse af Tidens Skriden, dens Hemmelighedsfuldhed, dens Underfuldhed. Ogsaa af en Fornemmelse af, at før man faar tænkt sig om, er det maaske forbi, dette Liv.

Ja *Tiden* er noget højst mærkeligt. Naar denne Tale har varet en lille halv Times Tid, er det sandsynligt, at i hvert Fald Halvdelen af mine Tilhørere sidder og tænker: Ih, hvor han dog taler *længe*. Bare han dog snart vilde holde op. Det er ikke til at holde ud at sidde og høre paa!

Naar et lille Barn oplever en Juleaften, saadan som et Barn skal opleve en Juleaften, kan man næste Morgen finde det grædende — for nu er der jo tre Hundrede og fire og tres Dage til næste Juleaften, og det er da ikke til at holde ud at tænke paa. Et Barn kan undertiden heller ikke holde ud at tænke paa, hvor uendelig langt der er til, at det selv bliver rigtig voksen.

Og paa tilsvarende Maade forholder det sig med Tidens Kort-hed. Den er lige saa forbløffende som Tidens Langhed. Rives man med af en Tale — og det kan jo ske — er den forbi, før man faar tænkt sig om. Man havde simpelthen ikke Tid til at fornemme Tiden — og saa var den der ikke. Med andre Ord, hvis vi lader være med at følge Klokkens to Visere, men holder os til det, vi virkelig oplever, saa har vi snart en meget kort og snart en meget lang og snart slet ingen Tid. For Tiden kan ikke blot gaa langsomt eller hurtigt, den kan ogsaa staa helt stille. Og

mange synes, at det er den allerforunderligste Oplevelse af alle: Pludselig slæbte Tiden sig ikke mere af Sted, den fløj heller ikke mere, den stod simpelthen stille. Alting stod stille. Vi var som i et uendeligt Rum, et Livets Rum. Hvis nogen synes, at dette sidste lyder underligt, skyldes det sandsynligvis blot det, at saa mange af os i Dag kun har Tid til — at have travlt.

Det er imidlertid ikke blot Minutterne eller Timerne, der snart kan være lange, snart korte. Det samme gælder hele Tidsrum. Deres Længde eller Korthed afhænger af mange Ting, f. Eks. af den Alder, man har.

Samme Aar som jeg kom til Askov, var en af mine Brødre blandt 25 Aars Jubilarerne. Længe før den første Verdenskrig havde han altsaa gaaet rundt som Elev her, hvor hans lille Bror nu skulde begynde at stavre rundt som Lærer. 25 Aar var for mig 25aarige en uoverskuelig lang Tid. De fortonede sig bagud disse 25 Aar som noget enormt. Paa lignende Maade gik det mig, da jeg kort efter hørte, at Arnfred og Hasseriis snart kunde fejre deres 25 Aars Jubilæum som Lærere paa Askov. Det var igen som at skue ned i en fjern Fortid, man slet ikke kunde bunde i. I Dag, hvor jeg selv staar i en tilsvarende Situation, synes jeg ikke, det er nogen nævneværdig Tid at se tilbage paa, og stadig synes jeg, at Afstanden fra 1910 til 1935 er en helt anderledes formidabel Afstand end Afstanden fra 1930 til 1955. Min Forstand derimod gør alt, hvad den kan, for at overtale mig til at fornemme, at de to Afstande er lige store — og den forsøger ogsaa, men temmelig forgæves, at overtale mig til at tro, at Arnfred og Hasseriis for snart 25 Aar siden nok har taget deres 25 Aars Jubilæum lige saa uberørt og uimponeret, som jeg gør det, mener at gøre det, i Dag. Ja vi kan vel gaa et Skridt videre: Naar Arnfred og Hasseriis inden saa længe kan fejre deres 50 Aars Askovjubilæum, vil de unge Elever — og Lærere — der til den Tid overværer Festlighederne, synes at se ned i en svimlende Afgrund af Tid, mens Jubeloldingene selv sandsynligvis sidder i en Tilstand af Forundring over al denne Staahej — for det var jo strengt taget snarere i Gaar, de begyndte at undervise, end for 50 Aar siden! Alt er dem saa nærværende, i et indre Blik overskuer de den hele lange Tid og ser og véd, at der ikke er noget at være forbavset over. Verden gaar stort set videre, som den

altid har gaaet. Kakkelovne er nok blevet erstattet med Centralvarme, Træk og Slip er blevet indført (om end under Modstand), og snart kommer vel varmt og koldt Vand paa Værelserne, men alligevel, alligevel

Ogsaa for vor Opfattelse af Aldersklasserne spiller det Tidspunkt, hvorfra vi betragter dem, en stor Rolle. Som 18aarig ser man helt anderledes paa sin voksne og gifte, ældre Broder, end man senere gør, naar man selv er blevet helt voksen. Dengang saa man baade med Beundring og en vis Medlidenhed paa ham — for var han egentlig ikke allerede igennem Livet? Han var vel blevet, hvad han vilde blive her i Livet! Længere kom han altsaa ikke. Livets Forventningsfuldhed havde han allerede bag sig. Navnlig har vist mange Børn ejendommelige Forestillinger om de gamle, om Bedsteforældrene. Min egen Bedstemor, der gik og puslede og syslede i Aftægtshuset, forekom mig at leve i en helt anden Verden, end vi selv gjorde. Hun var ligesom hinsides alle de Problemer og Besværligheder, der fyldte vort Liv. Hos hende havde Livet naaet en Afslutning. Hun stræbte og ivrede ikke, hun var bare til. Tiden stod saa dejlig stille i hendes Selskab!

En lignende Fornemmelse havde jeg faktisk over for min Far. Ingen af os Børn har kunnet forestille os Far ung. Det var et Begreb, der ligesom ikke havde og ikke kunne have noget med ham at gøre. Saa langt vi husker tilbage, var han gammel af Ansigt og Førlighed. Baade Far og Bedstemor var i Bunden Almue. Skønt Far nok baade paa den ene og den anden Maade havde været uden for Sognet, omsluttede Sognet dog ogsaa hans Sind, saavel som Bedstemors, med en Magt af absolut Art. De var begge i egentlig Forstand rodfæstede; de var nærværende dér, hvor de var. Naar vi Børn kom ind til dem, kom vi ind i en Verden af Væren, af Alder og Ælde. Nu mange Aar efter kan vi se, at de samtidig havde mærkeligt uberørte, næsten barnlige og unge Sind.

Børns Oplevelse af de gamle kan altsaa blive bestemmende for deres Tanker, til de selv er højt op i Aarene. For mit eget Vedkommende har det faktisk været meget længe, før jeg virkelig forstod, at Mennesker efter Støvets Aar kan være i fuldeste Vigør, ja at de, som en Churchill eller Adenauer, kan gøre deres største Indsats efter den Tid. Man kunde her ogsaa nævne nogle

af Aandslivets store, Vilh. Grønbech og Albert Schweitzer. Hos Grønbech mærkede man tydeligt, lige til hans Dødsdag som 75-aarig, hvor kraftfuldt og ubrudt hans indre Liv var. De mange Dage og Aar flakkede ikke rundt i hans Sind som løse Stumper og Stykker, men var svejset sammen og dannede en helt nærværende og tidløs Verden, hvorfra nye Tanker stadig slog op imod én, uden Antydning af Ælde. Og fra den 80aarige Schweitzer slaar der én en saa oplagt Ungdommelighed i Møde, at det næsten kan tage Vejret fra en. Alting synes han stadig at være parat til at møde forfra, søge til Bunds i og svare paa med smittende Humor.

De Begreber, man som Barn eller ungt Menneske gør sig om Voksenhed, Manddom, Alderdom, slaar Livet altsaa selv efterhaanden komplet i Stykker for en. Livet bliver ikke ældre paa samme Maade, som man selv bliver ældre for hvert Tiaar, der gaar.

Ikke saa sjældent møder man i Dag den Tanke, at Mennesker ikke mere bliver »gamle«, og at Nutidens Børn derfor ikke har samme Fornemmelser af Ælde over for deres Forældre og Bedsteforældre, som vi havde. Maaske er der noget om det. Baade min Far og min Bedstemor tilhørte en Verden, der stort set er forsvundet, en Verden, hvor Mennesker snarere anvendte deres egne Kræfter end lod Naturens Kræfter arbejde for dem. De uhyre Forandringer i vore Livs- og Arbejdsforhold, som den moderne Teknik har afstedkommet, maa naturligvis føre til en Ændring af Mennesketypen. Helt kan man derfor næppe se bort fra, at der kan have været noget tidsbetinget netop i vor Generations Fornemmelser over for de nærmeste Generationer forud for vor egen. Vi er jo i en ganske særlig Grad Børn af en Tid, hvor Verden gik i Skred, hvor Menneskeheden tog et Skridt fra en Verden over i en anden.

Jeg nævnede før Vilh. Grønbech og Albert Schweitzer umiddelbart efter min Far og Bedstemor. Med den største Tillidsfuldhed vilde jeg have taget disse to med hjem paa Besøg hos Bedstemor. Praktisk talt havde hun aldrig været uden for Sognet, men hun vilde have modtaget dem efter nedarvet Skik og med Ro og Ligefremhed. Og omvendt vilde de uden Fremmedfølelse have sat sig til Rette i den lille Aftægtsstue og drukket en Kop Kaffe

af hendes noget tilrøgede, men aldrig helt kolde Kaffekande. De vilde have vekslet Ord med hinanden uden Fare for, at der skulde opstaa et Tomrum imellem dem. Begge Parter vilde straks have følt, at de havde noget fælles. Bedstemors Lærdom naaede til Sjællands Byer paa Ramse fra København til Korsør — og det var netop en »Lærdom«, for hun havde aldrig haft Brug for den, men hun havde siddet med sine Børnebørn paa Skødet og brugt den som Underholdning og Morskab for de smaa. Desuden kunde hun nogle Brokker af et Par Forklaringer til Luthers Katekismus og nogle Salmever. Men Teologiens Verden var alle Dage, trods Konfirmation og regelmæssig Kirkegang næsten firs Aar igennem, vedblevet at være en utilgængelig Verden for hende. De to Herrer derimod tilbragte et langt Liv med at udforske Teologien og den ganske Menneskeheds Historie og Aandsliv. Deres Forbindelsespunkter til hendes Verden maa altsaa ligge et andet Sted. Og det gør de: i de to Landsby- eller Smaabyverdener paa Bornholm og i Elsass, hvor de er vokset op. Skønt Cyklens Ankomst rørte op i den lille Alberts idylliske Günsbach, og den lille Vilhelm snart rykkedes ud af Allinge og flyttede til Rønne, har de dog indsuget den gamle Bonde- og Haandværker verden til Bunds. Med Barnets Saglighed og Fornemmelse af Tidens uhyre Længde oplevede de Lillebyens Mennesker. Skomageren gik rundt her Aar efter Aar. Saadan havde han gaaet i umindelige Tider, og saadan vilde han vel skride af Sted i al Fremtid. Her stod Livet stille — og skred dog stadig af Sted, naar Skomageren bragte et Par Sko ud til sin Nabo. Begge havde erfaret, at Gammelmod ved Gruen stod lige midt i Tilværelsen og følgelig ikke behøvede at løbe nogen Steder hen for at finde den. Her mødte de en Mennesketype, der ikke var Tidens Trælle — for de havde Tiden inde i sig og bestemte selv dens Fart. De var til midt i noget andet, som var til. Livet var ikke noget, der ustandseligt kom og gik. De havde, som Johs. V. Jensen udtrykker det, Tidernes Dyb i sig. De udstraalede Ro og Sindighed. Maaske ogsaa paa en særlig Maade det, vi har kaldt »Ælde«. I hvert Fald var de Børn af en Verden, hvor Tiden ikke huggedes i Smaastumper og blev til Tempo, men udfoldede sig i store Sammenhænge og derfor fik Tidløshedens Karakter.

I Aarhundreder har Kinesere og Vesteuropæere undret sig over hinanden, eller ligefrem rystet paa Hovedet ad hinanden. Man fortæller, at det første Spørgsmaal, en Kineser retter til en fremmed, efter at have forhørt sig om Gæstens Navn, lyder saaledes: Og hvad er saa Deres ærefulde Alder? I Europa og navnlig da i USA kunde man let komme galt af Sted med et saadant Spørgsmaal — for det kunde tænkes, at Damen, man spurgte, var ude over den Alder, hun gerne oplyste andre om. I Kina kan man ogsaa komme galt af Sted, men af modsat Grund — hvis man nemlig skulde komme til at afsløre en ung Dames *Ungdom*. Er hun kun 20 eller 25 Aar, vil den uheldige Spørger skynde sig at tilføje nogle udglattende Ord om, at hun da nok skal opnaa en betydelig Alder, blot hun udviser lidt Taalmodighed. Er Svaret derimod 50 eller mere, giver Spørgeren Udtryk for sin store Ærbødighed for den høje Alder, og er Svaret 70 eller endog 80 skal den heldige Spørgers begejstrede Reaktion ingen Ende ville tage.

Ja, Kina har dyrket Alderen. Vi dyrker snarere det ungdommelige. For enhver Pris skal i USA Alderens Mærker paa et Ansigt skjules bag en paasmurt Facade, og begynder alligevel Rynker at slaa igennem, underkaster man sig omstændelige Operationer for at sikre Hudens Glathed. Kan man fortænke Kineseren i at synes, at der er noget bagvendt heri? Og Haanden paa Hjertet, hvis man vil dyrke en af de to Aldersgrupper, Ungdommen eller Alderdommen, er Kineserne saa ikke snarere paa Virkelighedens Grund end vi? For opsamler et Menneske da ikke, Livet igennem, Erfaringer, der er af Værdi for alle? *Naar* Livet ikke først sin Højde, naar det er ved at være vel levet? Er erfaren Mand ikke bedre at gæste end uerfaren, om end charmerende Ungdom?

Men hvorfor egentlig vælge? Hvorfor enten følge Kineserne eller Amerikanerne? Er ikke hver Alder god for sig til sin Tid? Er ikke alt, hvad vi kalder Alder en langt mere relativ Ting, end vi til daglig gaar og tror? Er der virkelig saa stort et Skel mellem Barndom og Alderdom? Den gamle spænder ved sin Erfaring over baade Barndom, Ungdom og Manddom, men spænder ikke ogsaa Barnet, ved sin *Forventningsfuldhed*, allerede over hele Livet? Hvad den ene omfatter i Erfaring og Fylde, synes den anden at omfatte i Fantasi og Forventning.

Selv Børn, der senere i Livet ikke udvikler sig til større Filosofer, ja som da kan forekomme én ligefrem tanketomme, har sandsynligvis mange Gange bragt deres Forældre i Klemme med deres ustandselige og irriterende logiske Spørgsmaal. Barnets Tanke tumler nemlig i en meget tidlig Alder med de store Problemer, Tilværelsens Gaadefuldhed og Tidens Mysterium. Barnet lader sin Tanke løbe lige lukt til Himmels og til Helvede. Det omslutter Fødselens og Dødens Gaade, og det bakser med det ufattelige i al Begyndelse og al Ende. Naar det kommer gaende med Bedstemor ved Haanden — hun har jo mere Tid end Mor — udveksler det ofte dybsindige Tanker med hende om Storkens Komme og det Hul, Bedstefar blev puttet ned i.

Ja, Barn og Bedstemor forstaar saa udmærket hinanden. De taler begge uden Omsvøb, Barnet fordi det endnu ikke har faaet Behov for Omsvøb, Bedstemor fordi hun er blevet nogenlunde færdig med dem. Hun har ikke mere den voksne Kones mangfoldige Forpligtelser at slaas med — og til at skygge for de væsentlige Ting. Altsaa mødes de to i Sind, der skuer roligt tilbage over Livet eller forventningsfuldt frem imod det. De store enkle Linier er altsaa fælles for dem, der staar henholdsvis ved Livets Begyndelse og ved dets Afslutning. Og Fællespunktet er det gaadefulde Punkt inde i os, hvor vore Forestillinger og Begreber danner sig, det Punkt, hvor vi fornemmer, at vi er til, vort inderste Selv, vor Tanke.

Her inde synes hverken Tid eller Sted at have nogen virkelig Realitet. Allerede *Barnets* Tanke naar til Verdens Ende og til Himlens med. Den forudgriber ogsaa i et Snuptag Tidens Gang og iler hen til det Hul, vi alle skal ned i, og hen til den Alderdom, den kender i Bedstemors Skikkelse. Og Bedstemor har sit Liv opsamlet i den vældige Brønd, hvori alle hendes Oplevelser er løbet ned, Erindringens Brønd. Hinsides Tid og Sted strømmer de ind over hende som levende Kilder, gør hende mild i Trækkene og fylder hende med Glæder.

Barndommen kan synes at begynde med intet, og Alderdommen at ende i intet. Men kan det være rigtigt? En seks-syv Aars Dreng forbløffede for 10—15 Aar siden det ganske Europa, fordi han med Mesterskab dirigerede baade Mozart og Beethoven. Han syntes at være født med Musik. En Smule Vækst, en Smule Hjælp

udefra, og den sprang fuldfærdig frem af hans Indre. Men er det ikke noget tilsvarende, vi oplever med ethvert Barn, blot i mindre paafaldende Grad? Vi fødes alle med en Verden, en Verden der skal blive vor, ved at vi lever Livet. Derigennem faar den Farve og Karakter, bliver synlig for os selv og andre. Men dybest set er den ikke blevet til gennem vort Liv. Den var til, før vort Liv begyndte, hinsides Tiden. Har vi ikke Lov til og Grund til at tro, at som et Menneske fødes med en Verden, saadan dør det ogsaa med en Verden? Der er Ansigter, der i Livets Løb synes at gaa i Opløsning, i Forfald. Men der er ogsaa Ansigter, der først blomstrer i deres Alderdom.

* * *

Vi vender tilbage til Traaden fra før, til Bedstemor og den gamle Tid. Udefra set befinder vi os i en straalende Fremskridtsperiode. For 25 Aar siden var Radioen knap nok trængt ind i vore Hjem. Om ganske faa Aar vil Fjernsynet, om Ragnerok ikke kommer over os, være omtrent Allemandseje. Om andre 25 Aar — ja man vover knap nok at prøve at forestille sig, hvordan Verden da vil se ud. Vi er baade i Stand til at lægge den øde og til at omskabe den med nye, helt forbløffende Ting.

Men der er et Men ved alting, ogsaa ved det, der kaldes Fremskridt. Her skal blot røres ved en enkelt Side af dette Men: Det ser ud, som om vi, trods Fremskridt og Alverdens tidsbesparende Apparater, er blevet mere fortravlede end før! Mange er i Dag saa beskæftigede, at de ikke mere kan holde ud, ikke at være beskæftigede. I sig selv er det naturligvis ikke noget galt at have travlt. Men at være blevet *fortravlet* er noget galt, ja noget slemt, for saa har man mistet Forbindelsen indadtil med sig selv, med Tilværelsen, med Livet. Saa tyndslides man. Et Tomrum begynder at gabe op imod én fra ens eget Indre. Ethvert Tomrum vil fyldes, hurtigst muligt. Altsaa styrter man sig skyndsomst ud i ny Optagethed, hvis et ledigt Øjeblik skulde opstaa. I Bedstemors Verden stod man snarere i Fare for at gaa i Staa end at fortravle sig. I hendes Verden var der mere Tidløshed end Tid. Hos os er det omvendt.

Allerede for 25 Aar siden, i mine første Foredrag her paa Skolen, var jeg inde paa Tanker af denne Art. Desværre maa jeg

vist erkende, at jeg ikke er kommet saa farlig meget længere med de Problemer, end jeg var den Gang. De er imidlertid blevet stadig mere paagaende aktuelle. I Dag er det ikke mindst Læger og Sociologer, der beskæftiger sig med dem. Læger udsteder stadig Bulletiner til Advarsel, Bulletiner om, at Nervøsiteten stiger, og at Mennesker virkelig skulde være lidt bedre ved sig selv, lade være at styrte af Sted, lade være at lade sig besætte af Travlhed, af Speeden. Ja, kan man tro Aviserne, er der allerede Læger, der selv har nedlagt deres Praksis, fordi de ikke kunde holde det taabelige Jag og Folks taabelige Sygdomme ud. Herom kunde man ogsaa faa Kineserne — for slet ikke at tale om Inderne — til at sige os noget. Inderen vilde nok sige os sine Sandheder i en højtidelig og alvorlig Tone, Kineseren derimod med et Smil, for han har, har i hvert Fald haft, megen Humor. Han vilde sige noget om, at Livet virkelig er saa kort, at man bør give sig Tid til at glæde sig over det. Men I Europæere og Amerikanere synes knap nok at have Tid til at se en Ven og tilbringe nogle Timer sammen med ham. I er nu, i hvert Fald i USA, naaet saa vidt, at I ikke blot har i Dag og i Morgen optaget paa Forhaand af Aftaler, men 3 Maaneder frem i Tiden. Hvem er mon saa, spørger han underfundigt, blevet til Slave? Og hvad vil I egentlig stille op med de to Minutter, I maaske kan spare ved at manøvrere jer særlig hensynsløst gennem Trafikken?

I sin meget læseværdige Bog, Jordisk Lykke, lader Lin Yutang, i Slutningen af et Kapitel om tre amerikanske Laster, sin Humor boltre sig af Hjertens Lyst. I nogle faa Linier maler han os et Billede af den Fagre nye Verden, han drømmer om, og den ser anderledes ud end den, vi er vant til at blive præsenteret for. Han ser, siger han, i en skøn Vision et Tusindaarsrige, hvor New York »har sat sit Tempo ned, og hvor den amerikanske Gaa-Paa-mand er blevet en orientalsk Lediggænger«. Her i dette Tusindaarsrige ser man de amerikanske Herrer komme slentrende i Slippers ned ad Broadway med Hænderne i Lommen — medmindre de da paa kinesisk Vis har stukket Hænderne op i Ærmerne. Politibetjentene giver sig Tid til at sludre lidt med den sølle Fyr, der ikke kan komme hurtigt nok over Gadekrydset, og Taxichaufførerne standser hinanden midt i Trafikken for at spørge, hvordan Bedste har det. Nogle staar og børster Tænder

uden for deres Butiksdør, mens de sludrer hyggeligt med deres Naboer, og en Gang imellem kommer en verdensfjern Viden-skabsmand spankulerende med en opslaaet Bog. Frokost-Barer er afskaffet, og Folk sætter sig i Stedet til Rette i bløde, lave Armstole; andre har lært den Kunst at faa en hel Eftermiddag til at gaa paa en Kafé. Et Glas Appelsinsaft varer nu en halv Time, og Folk har lært at nippe til Vinen, medens de veksler skønne Ord, i Stedet for at sluge den i een Mundfuld. Brand-bilerne kommer kørende i Sneglefart, og Brandmændene kan finde paa at standse undervejs for at kigge paa nogle Vildgæs, der flyver over Himlen. Det er blot sørgeligt, slutter Lin Yutang, at der ikke er noget Haab om, at et saadant Tusindaarsrige nogen-sinde vil blive virkeliggjort paa Manhattan!

Det er umuligt her at gaa nærmere ind paa eller give en dy-bere Begrundelse for, at vi er blevet saa fortravlede, men det er klart, at det paa en eller anden Maade staar i Forbindelse med vor tekniske, specialiserede og rationaliserede Tilværelse i Dag. I Bedstemors Verden blev Mennesker ofte krumbøjede af Slid; nogle sled sig ligefrem ihjel af Arbejde, der var dem overmægtigt. Men var der nogenlunde Balance mellem en Mands Arbejdsopga-ver og hans Evner og Kræfter, blev han forbundet med sit Ar-bejde og varm om Hjertet, naar han ved Aftentid lod sit Øje hvile paa dets Resultater. De gamle Bønder og Haandværkere udstraalede ofte en lignende tidløs Ro som de Marker, de havde gaaget og pløjet i Dagevis, eller de Stole, de havde lavet et helt Liv igennem. For hvor man hengiver sig til et Arbejde og frem-bringer et Værk, fyldes ens Sind af en tidløs Ro, som et Kunst-værk er det, og Naturen selv. Men de Naturkræfter, som vi har indfanget, tæmmet og spændt for vore Maskiner, udaander ikke Tidløshed, men lutter tom Gentagelse. I Motorens Tøf, Tøf, Tøf, hvor der ikke er noget, der binder de enkelte Tøf sammen til en Verden, idet hvert Tøf er en Nybegyndelse og en Afslutning, kan man ligefrem høre, hvordan vor Tilværelse hugges i Smaastum-per, i Tid, der ustandseligt opstaar og forgaar. Vore Sind dannes umærkeligt i Maskinens Billede. I Stedet for tidløse Sind, hvori vi kan være til og være os selv, faar vi tempo-fyldte Sind, der forlanger, at der stadig skal følge et næste Nu efter det Nu, som lige har faaet Ende; at der stadig forgaar og stadig opstaar ny

Tid, nye Tilstande, nye Begivenheder. Og saa knalrer da Knallerterne, lystigere og lystigere hver Aften til sent ud paa Natten. Bilerne snurrer Søndagene igennem, lydløse og lydløse ud ad bedre og bedre Autostradaer. Man har egentlig ikke noget at køre efter, men man kører. Stadig svinger Vejen lidt, stadig sker der altsaa lidt. Det er som en Film i ustandselig Bevægelse, vort Liv i Fart gennem Tiden, til den faar Ende.

Det, at vi har ladet Naturens Kræfter erstatte vore egne Kræfter, det at Maskinerne nu frembringer, hvad vi selv før frembragte ved en skabende Proces, er sandsynligvis en endnu helt uoverskuelig, skelsættende Begivenhed i Menneskets Udviklingshistorie. Der er ikke noget underligt i, om det i første Omgang kommer til at betyde en Tyndslidning af vore Sind. Før skabte vi selv Tingene, og vore Sind modtog Tingenes Fylde til Gengæld. Nu skaber Maskinerne Tingene og efterlader os i en Tilstand af Tomhed. Følgelig styrter vi af Sted efter de tabte Ting, for at blive fyldt af dem. Men selv om vi erhverver Ting i Mængde, sidder de ikke fast i vore Sind og fylder ikke Tomrummet helt ud. Den moderne Verden synes kort sagt ikke at give os tilstrækkelig mange og tilstrækkelig tunge Oplevelser af tidløs Art, Oplevelser, der skaber Ro og Fylde.

At bevare og nyskabe en Mennesketype, præget af Ro og Tidløshed, maa midt i Speedens Tidsalder være en overordentlig vigtig Ting. Den Angst, der i denne Tale er kommet til Udtryk, er Angsten for, at vor Tid nødvendigvis maa frembringe for mange Mennesker, hvis Liv i alt for høj Grad er præget af korte, afhuggede, ensartede Tidsafsnit uden organisk Forbindelse med hinanden, paa lignende Maade som ét Motortøj er ganske som det foregaaende, og det tredie Tøj igen ganske som de to foregaaende, uden nogen organisk Sammenhæng. Tøj, Tøj, Tøj, Tid, Tid, Tid lyder det omkring os, men det er Oplevelser af tidløs Art, der gør Mennesket til Menneske, saadan som det sker, naar Barn og Bedstemor, med hinanden ved Haanden, i Forventning om Livet og i Tilbageskuen over det gennemlever Tiden fra Vugge til Grav.

Vi er i Aften Jubilarer paa vor gamle Skole — og de af os, der ikke er det i Aften, vil snart være det, for i vor Alder gaar Tiden hurtigt. Mon vi ikke alle et Øjeblik kan mødes i den Tanke,

at det maa have været godt, at der midt i de sidste fire Snese Aar, hvor en ny Verden er brust ind over en gammel, har sejlet en Skude, der hed Askov. At der da var et Sted, hvor dansk Ungdom frit kunde samles og tage sig *Tid* til at mødes. Et Sted, hvor Timeklokker nok stadig vekslede med Madklokker, saa Tiden altsaa ogsaa her blev slaaget i mange Stykker, men hvor det dog var en stiltiende Forudsætning, at Klokken ikke skulde have Lov at slaa den Stund i Stykker, hvor man sad med en Ven i Fortrolighed eller i personlig Fordybelse. Et Sted, hvor man stort set tillod den moderne Tid at komme til Orde, men hvor det dog først og fremmest var en Verden af tidløs Art, man vilde bringe sine unge Elever i Forbindelse med. Et Sted endelig, hvor Landsbyen maaske nok undertiden har skygget lidt for Byerne, og Danmark undertiden for Verden, men hvor man dog aldrig har forsøgt at lukke unge inde i Landsbyen eller Danmark alene; hvor Fortid maaske nok undertiden har overskygget Nutid, men hvor det dog var en Indsats i Dagens Danmark, Maskinalderens Danmark, man inderst inde sigtede mod. Lad os da i Dag, Jubilarer og Ikke-Jubilarer, kipe en Smule med Flaget og sende denne sejlene Skude, med tidløs Last ombord, en Hilsen med paa Vejen frem igennem Tiden.

JOHS. NOVRUP.

UDVIKLINGSLÆREN SOM SAMFUNDSTEORI

I 1859 udsendte den engelske naturforsker Charles Darwin sit store værk om dyre- og plantearternes udvikling på jorden. Darwin søgte her at påvise, at livsformerne ikke kunne være skabt uafhængigt af hverandre, men tværtimod måtte nedstamme fra fælles, helt primitive former, der i årmillionernes løb havde forandret og forgrenet sig til nutidens dyre- og planteliv. Darwin mente tilmed at have fundet årsagen til dette forløb i naturens udvælgelse af de bedst egnede individer, en udvælgelse som må foregå, fordi det altid vil være de bedst tilpassede og mest levedygtige individer, der sejrer i den evindelige kamp for tilværelsen.

Det er ikke her tanken at diskutere holdbarheden af denne teori. Den har siden sin fremsættelse måttet stå for mange angreb og efterprøvelser og er med tiden tillempet den nyere viden om arvelighed og mutationer. At livet i alle sine nutidsformer er fremstået ved omdannelse af tidligere, simple former er videnskaben ikke i tvivl om mere: Nedstammingsforløbet er accepteret. Derimod er man knap så enige om, hvor stor en betydning kampen for tilværelsen har haft for artsdannelsen; den har været en medvirkende faktor — men har den været den eneste?

Det problem, jeg vil prøve at belyse, er imidlertid et andet: Darwin fremsatte en rent naturvidenskabelig teori angående livets udvikling på jorden. Den var beregnet som arbejdsgrundlag for videre undersøgelser indenfor biologien, men den nåede en udbredelse udenfor sit område, der vistnok savner sidestykke i historien. Den blev forgudet og forkættet, den blev misforstået og misbrugt. Hvad var grunden til alt dette postyr, hvis efterdønninger endnu kan spores? Det er dette problem, jeg vil prøve

at komme ind på. Det kan da have interesse først at se lidt på, under hvilke omstændigheder læren om naturens udvælgelse af de bedst egnede individer blev til.

Den egentlige årsag til, at Darwin i 1859 skyndte sig at udgive bogen om arternes oprindelse, var, at en anden naturforsker ved navn Wallace nær var kommet ham i forkøbet. Uafhængigt af hinanden havde de forstået, at jordens rige liv var fremstået gennem en udvikling af simple former. Og det var måske ikke så mærkeligt, for nedstamningsteorien havde været fremsat før, og resultaterne fra de fremvoksende geologiske og biologiske videnskaber støttede den på alle måder. Men uafhængigt af hinanden var de også kommet til det resultat, at det er naturens valg af de bedst egnede individer, som bestemmer udviklingens retning. Havde de da gjort de samme iagttagelser og erfaringer? Vel til dels, men de havde også begge læst Malthus, den engelske præst og nationaløkonom, som i 1798 havde udgivet en bog om befolkningsproblemer. Malthus havde hævdet, at eftersom fødemiddelproduktionen vokser langsommere end jordens befolkningstal, må der til stadighed herske en skarp konkurrence om livsfornödenhederne: Nogen må dø af sult, og mange må altid leve på sultegrænsen. Både Darwin og Wallace har siden fortalt, at det var ved læsningen af disse påstande, at tanken om den naturlige udvælgelse slog ned i dem: Også dyrene og planterne formerer sig jo langt hurtigere, end livsmulighederne tillader. Mange må derfor gå til grunde. Men det vil være de bedst egnede, der overlever og kommer til at føre slægten videre.

Læren om naturens valg af de bedst egnede, en lære, som udelukkende angik livsformernes udvikling gennem tiden, fremkom således næsten samtidig med, ja var delvis inspireret af Malthus' påstand om, at en vis del af menneskeheden altid må leve på sultegrænsen. Darwin sammenblandede aldrig de to ting. Men det tør nok siges, at hans samtid og hans eftertid har gjort det. Udviklingslæren blev uden videre ført over på menneskelivets forhold og gjort til rygstød for de mærkeligste anskuelser. Den fortalte det 19. århundredes mænd lige præcis, hvad de gerne ville høre, at udviklingen går fra det simple til det sammensatte. Og de kunne fortsætte: Fra det laverestående til det højerestående, — fra mindreværdigt til mereværdigt. Udvikling kom for

dem til at betyde fremskridt, og fremskridtet var selvfølgelig noget godt.

Der skete på denne måde en omtydning af begreberne fra det objektive til det værdibetonede. Men ikke nok med det. Darwin påstod jo, at udviklingen tager form således, at de bedst tilpassede individer stadig fortsætter slægten, idet det er dem, der sejrer i kampen for tilværelsen. Og industrialismens og liberalismens mænd kunne fortsætte: Derfor må man ikke gribe ind i udviklingsforløbet. Kampen for tilværelsen kan være hård — mange må bukke under — men sådan er det nu engang, det er naturens orden. Hvis man vil lave om på det, gør man i sidste instans menneskeheden fortræd. For det er ligefrem nødvendigt, at den frie og uhemmede kamp foregår. Det er netop gennem denne kamp fremskridtet sikres. Den stærkes ret var blevet moralsk begrundet. Mente man. Det viser sig atter her, at ordene skifter betydning: Den bedst tilpassede blir til »den stærkeste«. Udtrykket »kampen for tilværelsen«, der for Darwin betød alle individets bestræbelser for at klare sig, blir ofte til et udtryk for den brutale bekæmpelse af alt, hvad der står det stærke individ eller den stærke stat i vejen.

Fra historien ved vi, hvordan det industrielle gennembruds århundrede blev en forbandet tid for millioner af mennesker. Arbejderbefolkningerne i de store europæiske og amerikanske byer levede under så usle og trælsomme kår, at man idag vanskeligt gør sig nogen forestilling derom. Børn, unge og gamle døde i stort tal af sult og sygdom. — Men sådan måtte det være, der ville jo aldrig blive mad nok til alle. Så det var ørkesløst at forbedre arbejderens kår. Ja tilmed ville det være forkert at forsøge. Thi så ophævede man jo naturens valg, satte den konkurrence ud af spil, som skulle finde frem til det bedste menneskemateriale, hvormed fremskridtet kunne fortsætte. Man gætter vist ikke helt galt, om man påstår, at den skræk, som i mange lande endnu ombølger al social lovgivning, tildels kan føres tilbage til tankegange som de her skitserede. Lige så værdifuld darwinismen var som hypotese indenfor biologien, lige så skæbnesvangert blev det, at man forsøgte at gøre den til samfundsmoral — tilmed ofte i en meget fortyndet og forvrænget form, nemlig dette alene: Princippet om den stærkes ret.

Noget tilsvarende gælder kolonipolitikken i den sidste halvdel af 1800-tallet og helt frem mod nutiden. Den hvide mand stod på det højeste udviklingstrin, det var ganske indlysende: De vesteuropæiske staters opbygning, deres industrielle og tekniske fremskridt, den glørværdige historie, kort sagt hele den vestlige kultur talte sit tydelige sprog om, at man var de overlegne, de udvalgte. Men dermed var også vesterlændingenes ret, ja forpligtigelse til at herske over de øvrige laverestående menneskeracer begrundet. Og ikke alene havde man ret og pligt til at herske, man havde også lov til at lægge fløjshandskerne. Behandlingen af de anderledes farvede folk har ofte været præget af en råhed, som forekommer uforståelig uden denne baggrund, dette syn, at de andre repræsenterede et lavere udviklingstrin og derfor ikke havde krav på en helt menneskelig behandling. Brutaliteten har selvfølgelig også haft andre årsager.

Nu er racefordomme jo af ældre dato end darwinismen. Før udviklingslærens fremkomst var der netop mange, der anså f. eks. negerne for en helt anden og laverestående biologisk art, som Vorherre havde skabt til at tjene de rigtige mennesker. Her kom udviklingslæren og fortalte, at vi alle havde de samme forfædre. Det var selvfølgelig ikke så godt, dermed faldt begrundelsen for forskelsbehandlingen jo bort. De, der tænkte sådan, hævdede derfor med overbevisningens glød, at Darwins teorier var falske. Men de mere snedige indså, at her var præcis det, man havde brug for: Hvad gør det, at vi er i familie med de fremmede racer, når forskelsbehandlingen ligefrem er et naturprincip: Den stærkere *har* ret.

Der kan være grund til at nævne Johs. V. Jensen i denne forbindelse. Udviklingslæren blev bestemmende for hele hans tænkning, alt fik mening gennem den. Også han beundrede den hvide, og specielt den nordiske race, som han netop anså for at være udvalgt gennem *sin* kamp for tilværelsen i det barske, nordiske klima. Men han drømte da vist aldrig om at gøre sin udviklingsfilosofi til moralsk baggrund for en forskelsbehandling af mennesker. I hvert fald tog han i forskellige senere skrifter stærk afstand fra sådanne tanker. I 1925 skriver han, at han betragter den forkvaklede udviklingslære som ligefrem medansvarlig for den første verdenskrig. »Darwin oversat til Tyskland, det blev

Nietzsche.« Hans overmenneske-teorier ledte landet i fordærv.

Rent galt gik det i Tyskland, da nazisterne kom til magten. I nazismen møder vi — værre end nogensinde — tanken om den stærkeres ret, om den ariske race, naturens udvalgte herskerfolk, som har retten, fordi de er de bedste, de stærkeste. Dette er forvrænget darwinisme i højeste potens. At begreberne iøvrigt blev rodet slemt sammen, viser følgende lille stykke fra Mein Kampf. Hitler skriver: Nationalsocialismen »tror ingenlunde på racernes lighed, men erkender deres ulighed og dermed deres større og mindre værdi, — og føler sig derfor forpligtet til i overensstemmelse med den evige vilje, som behersker verdensaltet, at fremme den bedres, den stærkeres sejr og kræve den dårligeres og svageres underkastelse«. Man skulle tro, at den i hitlersk forstand stærkere og derfor bedre race var den, der klarer sig selv bedst. Men sådan er det ikke. Den trænger tværtimod til beskyttelse mod de svage! Her som alle andre steder viser det sig, at man tager, hvad man har brug for af teorien og lader det øvrige være.

Nazisterne var ikke ene om at læse Darwin. I 1936 kom i dansk oversættelse en populær antropologi, amerikaneren Alexis Carrel's »Mennesket det ukendte«. Carrel skriver, at han er naturvidenskabsmand, så han må da være til at stole på. Prøv at høre: »Der må foretages et valg blandt mængden af mennesker. Vi har nævnt, at naturlig udvælgelse i lang tid ikke har gjort sig gældende, og at mange laverestående individer er blevet bevaret gennem hygiejnens og lægevidenskabens bestræbelser . . . Den eneste måde, hvorpå vi kan forhindre de svage i at tage skæbnesvangert overhånd, er ved at udvikle de stærke . . . (thi) — den store masse drager altid fordel af elitens ideer og opfindelser.«

Efter sigende stod de populærvidenskabelige bøger tæt i Hitlers privatbibliotek i Berchtesgaden. I hans laboratorier foretoges de frygteligste eksperimenter med mennesker som forsøgsdyr; man anvendte folk af såkaldt laverestående racer, såsom polakker, zigeunere og jøder. Den nazistiske racehygiejne nåede sit højdepunkt gennem likvideringen af 5 millioner jøder. Anvendt biologi, sagde nazisterne. — Intet er mere forkert. Der kan ikke afledes herrefolksteorier eller racediskriminations-teorier af udviklingslæren endsige af den moderne biologi. Når det alligevel

skete, skyldtes det, at teorien blev misforstået og misbrugt i en helt uhyggelig grad.

Imperialismen, facismen og raceforfølgelserne, ja liberalismen med, har haft andre årsager end darwinismen. Men man kommer vist ikke uden om, at udviklingslæren i forvrængede former har været med til at bestemme disse bevægelser forløb. Den direkte påvirkning kan spores her og der, som påvist med citaterne af Hitler og Carrel. I de fleste tilfælde har indflydelsen sikkert været mere indirekte: Fremskridtstroen og troen på den stærkeres ret er vokset frem parallelt med darwinismen. C. A. Bodelsen hævder i sin bog om det britiske kolonirige, at engelsk imperialism kun i meget ringe grad var påvirket af darwinismen. Nogle engelske forfattere var der dog, som, påvirket af udviklingslæren, priste den stærkeres ret. Bodelsen nævner tre, og tilføjer: »Karakteristisk er det, at alle de tre engelske forfattere, som har villet fraskrive de svage retten til at leve, selv så åbenbart hørte til de svage.« Den ene var nervesvækket og led af kronisk mavekatarrh, den anden var melankoliker og begik tilsidst selvmord. Den tredje var enbenet!

Denne ejendommelige sammenhæng har sikkert også eksisteret hos andre af teoriens forkæmpere, f. eks. hos Nietzsche og Hitler. Men iøvrigt gælder det nok, at ideen om den barske, til tider brutale, men i virkeligheden »sunde« kamp for tilværelsen opstod og vandt frem i en tid, der måtte se denne teori som en højere sandhed, bekræftet af historiens forløb. Det var en idé, der var tilstrækkelig letfattelig til at fænge, simpel, overbevisende og magtfuld. Og så var det altså videnskab, naturvidenskab. Når udviklingsfilosofien fik så stor magt over sindene, skyldtes det sikkert ikke mindst, at dens forkæmpere — i en tid, hvor naturvidenskabelig tænkemåde vandt mere og mere frem — kunne henvise til, at princippet om de bedstes udvælgelse var et naturprincip, videnskabeligt påvist. Derfor er det nok her, den alvorligste misforståelse foreligger. Den naturlige udvælgelse, der for biologien blot var en hypotese, blev for dem, der kunne bruge teorien til at fremme egne formål, en fastslået sandhed. Tanken om, at udviklingen skrider frem gennem naturens valg af de bedst egnede, blev gjort til grundlov for menneskers og nationers samliv fra år til år, skønt det dog var en teori, der først og frem-

mest angik arternes fremkomst og forandring gennem millioner af år.

— — —

Udviklingstankens betydning udenfor det rent fag-biologiske område er langt fra gjort op med disse spredte træk. Blev tanken grebet kritikløst og med begærlighed af nogen kredse, så blev den til gengæld kategorisk afvist af andre, især af kirkens folk. Denne side af emnet må jeg lade ligge her. Jeg har blot forsøgt at antyde, hvordan teorien kom til at øve indflydelse på social og politisk tankegang og handlemåde gennem næsten 100 år.

Man kunne til slut rejse det spørgsmål, om indflydelsen er hørt op nu, om misforståelserne er rettet, misbrugen standset. Dette er imidlertid meget vanskeligt at afgøre, da vurderingen af en sådan indflydelse i nutiden må hvile på et personligt skøn. De følgende, afsluttende bemærkninger må derfor ikke tages for mere end spredte og subjektivt vurderede eksempler.

Om en direkte indflydelse er der sikkert ikke mere tale. Afsløringen af nazismens væsen og værk har gjort sit. Snarere er det sådan, at fortidens påvirkning på mange områder har sat sig spor, der endnu ikke er udvaskede: Man hører endnu i politisk debat slagordet om »Kræfternes frie spil«, skønt det efterhånden ikke skulle være nogen hemmelighed, at kræfternes frie spil, den frie konkurrence, ikke har noget med frihed at gøre, idet det medfører den stærkeres mulighed for at begrænse den svageres frihed. Det er da også karakteristisk, at de folk, som råber højest om den økonomiske friheds velsignelser, altid har været de første til at kvæle denne frihed gennem prisaftaler, trustdannelse osv. (Hermed være ikke sagt noget nedsættende om Ny-liberalismen; så vidt jeg forstår, har *den* taget ved lære af fortidens fejltagelser.) Helt almindeligt kan det vel også siges, at den primitive fremskridtstro endnu ikke er uddød, men stadig lever og holdes oppe, vel især i de store kapitalistiske og kommunistiske lande. Og den lever måske stadig med følelsen af at være naturvidenskabeligt begrundet. Underkendelsen af de almindelige menneskerettigheder overfor anderledes farvede er heller ikke noget overstået fænomen. Tværtimod er racediskriminationen i vækst her og der, f. eks. i den syd-afrikanske union.

Men også andre foreteelser fristes man til at drage ind under denne synsvinkel: Det kniber for englænderne og franskmændene at opgive den tidligere magtstilling i kolonierne, og det kan vel forklares ud fra almindelige økonomiske og magtpolitiske synspunkter. Men den ufattelige brutalitet, man lægger for dagen i Kenya og Nordafrika og andre steder, må bunde i en vedvarende ringeagt for de anderledes farvede menneskers menneskeværd. Overfor dem er det åbenbart endnu tilladt at anvende kollektiv afstraffelse, tortur under forhør osv. Da tyskerne anvendte tilsvarende metoder ud over Europa, harmedes alle hvide mennesker. Og når russerne nu gør det samme i Ungarn, er vi med rette forbitrede, ja lamslåede. Men er der noget at sige til, at gule og sorte mennesker ikke rigtig kan se forskellen?

UFFE GEERTSEN.

PRESSENS ANSVAR¹⁾

Det kan drøftes, i hvor høj grad og paa hvilken maade pressen paavirker sit publikum; men at der sker en paavirkning, er uden for diskussion, og dermed er der lagt et moralsk ansvar paa pressen, dvs. paa de mennesker, der ejer, redigerer og skriver aviserne. Dette ansvar er imidlertid ikke blot et internt presse-mæssigt anliggende, for eftersom pressen med ideelle eller kommercielle baand er forbundet med alle omraader af samfundslivet, kan dens problemer umuligt lukkes inde i en snæver faglig ramme. Spørgsmaalet om pressens ansvar bliver da ret forstaaet et folkeligt anliggende.

Det er jo nemlig ikke blot pressen, der præger sine læsere. Pressen er med til at skabe milieu, men paavirkes naturligvis ogsaa selv af det milieu, der omgiver den. Den dom, der afsiges over pressen, vil derfor med større eller mindre vægt tillige falde paa samfundet som saadant og paa de borgere, der køber, læser og averterer i aviserne. Pressen er i eminent grad et brydningscentrum for sammenfaldende og modstridende og hinanden helt uvedkommende interesser, og enhver avis fremtræder som et kompromis mellem disse brydninger. For karakteren af dette kompromis maa samfundet og dets borgere tage et medansvar.

Et saadant medansvar appellerer pressen iøvrigt jævnlige til. Det er saaledes almindeligt kendt, at først den københavnske typografstrejke i 1947 og derefter den store konflikt nu i foraaret satte gang i diskussionen om mulighederne for at holde pressen fri af tilsvarende fremtidige konflikter, idet mange aviser appellerede til samfundet om i givet fald at tage medansvar for en ordning, som sikrer, at pressen frit kan udkomme. Man henviser

¹⁾ Foredrag, holdt paa Frederiksborg Højskole 1. aug. 1956 i Grundtvigsk Konvent af 1916. Her noget bearbejdet. Der er ved »pressen« alene tænkt paa dagspressen.

til pressens opgaver som forum for henholdsvis den frie meningsbrydning og den frie nyhedsformidling. Begge dele *maa* holdes i gang, saafremt folkestyrets funktioner ikke skal lide skade, men vil komme til at halte slem, hvis pressen — eller væsentlige dele af den, udpeget efter partipolitiske skillelinier — tvinges til at ligge stille.

Her bør det for klarhedens skyld straks understreges, at princippet om fri nyhedsformidling og meningsbrydning ikke gælder meningsdannelse og nyheder om *hvadsomhelst*. Principielt kan man sige, at det skal være en meningsdannelse og nyhedsformidling om de anliggender, som vi baade er og bør være fælles om som borgere og som medmennesker. Det kan ikke være meningen, at der skal være fri bane f. eks. for sladder af rent privat karakter. Men i det omfang, som pressen udfylder sin nyhedsformidlende og meningsdannende funktion over for ting af almen interesse, har den krav paa hensyntagen. Jeg tror, at ikke mindst situationen nu i foraaret med den delvis lammede presse blev et memento, som i videre kredse fremkaldte overvejelser angaaende avisernes funktioner og betydning, deres stilling i samfundet og rimeligheden i deres krav om særlige begunstigelser.

Hvordan tegnede sig nu billedet af den danske presse, da denne store arbejdskonflikt ramte den? For at faa det rette perspektiv frem, maa vi skele lidt til den historiske udvikling.

*

Vi havde aviser før juni-grundloven af 1849, men først denne frie forfatning med dens trykkefriheds-paragraf lukkede op for de kræfter, som kunne skabe en presse, der blev en samfundsmagt. Politik var i mere end et halvt aarhundrede af dansk presses nyere — og egentlige — historie dens alfa og omega. I det store og hele blev pressen dannet som et vaaben i samfundsklassernes kamp. I begyndelsen af dette aarhundrede var det blevet saadan, at omtrent selv den mindste lille by havde et blad for hvert af de fire »gamle« partier. Det danske 4-blads-system er noget temmelig enestaaende og har givet dansk offentlig debat en overordentlig rig nuancering.

I samklang med forrige aarhundredes store vækkelses-

bevægelser opstod pressen som, man kan godt sige, en vækkelses-presse. Det blev en i meget høj grad idé-bestemt og slagkraftigt indstillet presse. Den har sin store del af æren for, at saa meget i denne periode blev sat i gang, som skulle faa den største betydning for vort folk: Partier, organisationer og foreninger, der nu er store og indflydelsesrige, og som i deres start var udtryk for friske idealer, der greb dybt ned i folkets hverdag, og tillige udtrykte en værdifuld erkendelse af, at sammenhold gør stærk og beskytter den enkelte.

Men nu, i den moderne velfærdsstat, synes folkevækkelserne at være blevet afløst af institutioner, spontaniteten af organisation, og i stedet for op- og fremdrift har man faaet administration. Det enkelte menneske føler sig ikke mere gjort fri, men snarere spærret inde af de stærke partier og organisationer. Det er vistnok ikke forkert, som det saa ofte hævdes, at den jævne mand føler sig omgivet af truende, anonyme magter paa alle sider, magter, der tager hans bevægelsesfrihed fra ham og endog hans aandelige selvstændighed.

Stadig i samklang med hele udviklingen er for pressen som helhed det idébetonede nu trængt stærkt i baggrunden til fordel for en mere upersonlig, rent teknisk form for journalistik. Bladene er blevet foretagender, hvori der er store kapitaler bundne, og som maa tage et langt stærkere hensyn til det forretningsmæssige end tidligere. De er blevet institutioner.

*

Her staar vi nu. Er De klar over, at avisindustrien i dag er en af vore største industrier? De danske aviser beskæftiger et personale paa omkring 10.000 mennesker og udbetaler sammenlagt op mod 100 millioner kr. aarligt i arbejds løn.

Det er dyrt at fremstille avis i dag, og eftersom omkostningerne pr. enhed jo er væsentligt mindre ved en stor end ved en lille produktion, har de smaa blade svært ved at klare sig. Det er ogsaa lettere for de større blade at skaffe sig øgede indtægter, og trafikudviklingen begunstiger de store og større blade. Resultatet af denne udvikling er »bladdøden«. I 1945 var der 132 selvstændige aviser her i landet. Nu er der kun omkring 90. Det er især provinsens konservative og radikale blade, der rammes,

medens de socialdemokratiske provinsaviser i vid udstrækning slutter sig sammen i landsdels-blade. Saaledes bliver vort 4-blads-system en saga blott.

De aviser, der overlever, er de forretningsmæssigt bedst funderede og saa dem, der nok er underskudsforetagender, men har rygdækning i form af tilskudsgivende organisationer. De sidstnævnte blade stræber dog naturligvis efter at komme til at svare sig økonomisk. Konkurrencen gaar paa livet løs om flere læsere, hvad der igen giver flere annoncer. Og vi maa huske paa, at annonceindtægten gennemgaaende beløber sig til henved halvdelen af avisernes samlede indtægter, altsaa at køberne stort set kun betaler halvdelen af den fulde fremstillingspris for en avis. Mere vil de heller ikke betale. Ogsaa i dette forhold viser sig læsernes medansvar for eventuelle pressemæssige udskejelser.

Men hvordan faar man flere abonnenter eller flere løssalgs-købere? Hidtidig erfaring tyder paa, at det faar man først og fremmest ved at udvande sit stof, oppuste det, rette det til ud fra sensationens eller nyfigenhedens synsvinkel, lægge hovedvægten paa det underholdende i stedet for paa det oplysende. Journalistikken bliver stedse mere en teknik, en metode, der søger sit maal i sig selv i den forstand, at det afgørende er *effekten*, udtrykt i læserinteresse. Maalet for journalistikken bliver med andre ord at imødekomme en hvilken som helst øjeblikkelig publikumsinteresse eller selv at skabe en øjeblikkelig læserinteresse omkring et emne, ligegyldig hvilket. Journalistikken, der oprindeligt var idébestemt og derfor midtpunktsøgende, er blevet midtpunktflyvende.

Meget af det, der nu slaas op i bladene under fede overskrifter og rigt illustreret, er hverken nyheder i ordets oprindelige betydning eller reelle, orienterende artikler. Det er goldt underholdningsstof. Og den moderne journalist opdager hurtigt, at det er temmelig let at koge en saadan suppe selv paa den tørreste pølse-pind. Man kan sige, at selv om dette rent underholdende stof ikke gør gavn, saa gør det dog ingen skade. Men jeg tror alligevel, det er med til at forvrænge folks sans for væsentligt og uvæsentligt, for de rette proportioner. Og een ting er i hvert fald klar, fylder man en avisside med oppustede ligegyldigheder, kan der ikke paa den samme side placeres mere givende stof.

Der er med disse bemærkninger blot gjort opmærksom paa en tendens, en — stærkt iøjnespringende — side af udviklingen. Den danske dagspresse varetager stadig betydelige oplysende og meningsdannende opgaver. Men jeg er bange for, at den i virkeligheden paa sin ene front, den underholdningsmæssige, kan komme til at undergrave, hvad den maatte opbygge paa sin anden front, den folkeoplysende.

*

Hvilke konsekvenser kan der drages af den udvikling, som her — i meget grove træk og med udelukkelse af betydningsfulde enkeltheder — er skitseret?

Een konsekvens ligger lige for. Tendensen hen imod færre blade rummer en trussel mod nyhedsformidlingens alsidighed og meningsdannelsens frodighed, og de blade, som overlever blad-døden, bør derfor gaa ind under en øget forpligtelse m. h. t. at holde den frie debat levende. De kan saa meget desto lettere indfri denne forpligtelse, som det *dels* er de største blade, der overlever, og de større blade har nu engang bedre muligheder end de smaa for alsidigt at betjene deres læsere, — og *dels* ligger det i sagens natur, at det nu ikke blot er meningsfællerne, der holder og læser bladet, men lige saa ofte menings-modstanderne, og de vil jo kun blive glade ved at se spørgsmaalene belyst ogsaa ud fra deres synspunkter.

Pressehistorikeren *Svend Thorsen* udtrykker det saadan, at den bestaaende liberale tradition overfor indsendere bør udvides til at indrømme læserne et egentligt medarbejderskab ved opinionsdannelsen. Det vil betyde, at den meningsbrydning, som før fandt sted bladene imellem, fremtidig sker indenfor den enkelte avis. En saadan tilstand er meget vel forenelig med, at redaktionen opretholder sin egen politiske advokatur, siger *Svend Thorsen* med rette.

Den frie debat er imidlertid ikke alene et spørgsmaal om anskuelser, men ogsaa om at fremskaffe de oplysninger, hvorpaa debatten hviler. Det er følgelig af større betydning end nogensinde, at den redaktionelle liberalitet og objektivitet overfor væsentlige oplysninger og nyheder hævdes og udbygges.

Saa langt, saa vidt. Men ser vi lidt dybere, kan der drages endnu flere konsekvenser af udviklingen.

De skarpe modsætninger i vort samfund er udjævnede samtidig med, at den jævne mand — som før nævnt — vist nærmest føler sig spærret inde af de store kollektiver, partierne, organisationerne, den offentlige administration. I denne situation bør aviserne nok i mindre grad end tidligere betragte sig som talerør for bestemte idéer og samfundsklasser, men til gengæld af al magt søge at værne enkeltindividet mod de mange forskellige kræfter, der vil indsnævre hans bevægelsesfrihed, knægte hans personlighed, sætte ham i baas, gøre ham til et masse menneske. Pressen maa mere maalbevidst end nogensinde se det som sin opgave at holde skarpt øje med administrative overgreb, bureaukrati, organisations- og partivælde og magtkoncentrationer inden for det økonomiske liv. Pressen skal være som et søgelys, der uafsladeligt fejer hen over samfundsmaskineriet og oplyser selv de fjerneste og skumleste kroge, saa at befolkningen kan konstatere, om alt er, som det bør være, eller om noget galt skal rettes.

Men hvis pressen skal kunne løse denne opgave, maa den staa saa uafhængigt som muligt ikke alene overfor statsmagt og offentlig forvaltning, men ogsaa overfor partierne og de store organisationer. Det skal ikke være disse instanser, der gennem aviserne paatvinger befolkningen deres synspunkter. Det bør være lige omvendt. Gennem aviserne bør den jævne mands, det almindelige parti- og foreningsmedlems røst lyde, saa at de indflydelsesrige folk paa tinge og rundt om i hovedbestyrelser og beslutende udvalg kan fornemme noget af, hvad menigmand tænker og føler, og ikke blot hører ekkoet af egne synspunkter slaa tilbage fra den presse, der dog gerne vil anses for at repræsentere den offentlige mening.

Iøvrigt er pressens politiske debat sikkert alt for snæver ikke alene derved, at den i for høj grad er laaset fast i forældede partipolitiske problemstillinger, men ogsaa fordi det udenrigspolitiske stof slet ikke følges op med den saglige opmærksomhed, som det fortjener. Der kan dog efterhaanden konstateres en mærkbar bedring paa dette omraade.

Men politik er jo ikke sin egen vægt og sit eget maal. Det politiske arbejde frugtbares og holdes levende fra kilder, der springer uden for det egentlige politiske felt, nemlig i menne-

skers sind, i deres overbevisninger om, hvad der her i tilværelsen er op og ned og godt og ondt. I den moderne tilværelses hav af flimrende begivenheder, evigt kværnende underholdning, propaganda og reklame, kan det enkelte menneske imidlertid have svært nok ved at finde sig selv. Pressen burde kunne hjælpe ham, men evner det i hvert fald ikke, saa længe aviserne i deres helhedsfremtræden er midtpunkt-flyvende i stedet for midtpunkt-søgende, kaotiske og usammenhængende i stedet for ordnede og sammenhængende.

Det forhold, at udviklingen er løbet fra vore traditionelle tankebaner, gør sig i særlig grad gældende paa dette punkt. Mangen brav redaktør og lederskribent udarbejder sin daglige leder og tror, at saa er avisens meningsdannende opgave løst, dens pligt i saa henseende indfriet. Men han glemmer, at *alt*, hvad der staar paa tryk, paavirker sin læser, og det vil sige, at der maaske fra det underholdende stof, som tager mere plads op og læses af flere, udgaar en langt større paavirkning end fra de stilfærdigt opsatte leder-artikler, der læses af langt færre. Man saa det tydeligt, da *rock'n'roll*-epidemien gik over landet. De samme aviser, som i lederartikler tog afstand fra den ballade-fremkaldende dans, gjorde samtidig i deres omtale af foreteelsen i reportagespalterne vældig reklame for den, forsaavidt som omtale af et slikt fænomen i sig selv er reklame. *Rock'n'roll*'en blev her i landet »banket op« ene og alene af pressen, *selv om* denne altsaa i vid udstrækning samtidig tog afstand fra den.

Det er ikke for tidligt, at man alvorligt begynder at arbejde med det problem, hvorledes de uoverskuelige og uensartede stofmængder, som ethvert større moderne dagblad rummer, bringes under en kontrol, der harmonerer bedre med de principielle maal, som pressen stiller sig.

*

Saa bliver da spørgsmaalet, hvad der kan gøres *for* at sætte pressen i stand til bedst at løse de opgaver, der i vort nuværende samfund stilles den, og *for* at raade bod paa de fejl og mangler, der konstateres hos den.

Statsmagten bør naturligvis holde sig grundlovens trykkefrihedsparagraf efterrettelig; men paa det punkt har vi formo-

dentlig intet at frygte. Derimod tror jeg, at *offentlighedsprincippet* uden skade kan føres meget stærkere igennem baade hos myndighederne, den offentlige forvaltning, i det politiske liv og de store organisationer. Dørene er hyppigere end nødvendigt lukkede for offentligheden, og det vil i praksis sige for journalisterne, der dog alligevel i mange tilfælde skal prøve at holde borgerne orienterede om, hvad der sker.

Det hænder, at der udefra lægges pres paa en journalist for at faa ham til at røbe, hvorfra han har sin viden om, hvad der foregik bag de lukkede døre. Saa har vi en af de ikke helt sjældne »kilde-sager«. Det er en uskreven lov for pressefolk, at de ikke opgiver kilderne til deres nyheder. Man skal helt i personlig tryghed kunne give en journalist oplysninger. Bruges oplysningerne paa utilbørlig maade, er det journalisten, og ham alene, der maa tage ansvaret. Kommer det til en retssag, og journalisten indkaldes som vidne, gælder den almindelige vidnepligt ogsaa ham (hvorimod der for redaktører og redaktionssekretærer gælder særlige bestemmelser); men der er tradition for, at journalisten selv da nægter at opgive kilden. Der arbejdes derfor i øjeblikket paa, at journalister faar en lovfæstet ret til at hemmeligholde deres kilder.

Man kan sige, at der herved — samfundsmæssigt set — opstaar et misforhold, idet en hel stand kommer til at nyde en samfundsmæssig begunstiggelse uden som modydelse at have paataget sig nogen form for positivt formulerede pligter. Samfundet kan jo ikke gøre ansvar gældende mod pressefolk, der misrøgter deres pressemæssige opgaver, hvis blot de holder sig presselovens paragraffer efterrettelige, altsaa en rent negativ pligt. Paa samme maade med det udbredte ønske om, at dagbladene skal kunne holdes udenfor arbejdsconflikter. Motiveringen for dette ønske er kendt. Men samfundet har ingen garanti for, at hvert enkelt blad lever op til denne motivering. Paa den anden side vil det være en overmaade vanskelig opgave at paalægge pressen positive pligter, hvis trykkefrihedens aand og princip samtidig skal bevares, hvilket maa være en forudsætning.

Det er værd at huske paa *Sven Clausens* formulering af problemet: »Pressen paadrager sig størst *ansvar* ved passivitet. Mere ved det, den undlader, end ved det, den gør. Men heri ligger just

nødvendigheden af dens frihed. Pressens frihed og pressens ansvar er ikke to sider af samme sag. Det er samme side af samme sag.«

Samfundet maa yde pressen de arbejdsvilkaar, som er nødvendige, hvis den skal kunne gøre sin pligt. Kampen for at holde pressen paa det rette spor maa derefter føres paa begge sider af murene. De ansvarsbevidste pressefolk og de ansvarsbevidste læsere maa støtte hinanden.

*

Denne sidste erkendelse er vist i de senere aar blevet ret almindelig.

I pressefolks egen kreds spores en øget betænkelighed ved pressens udvækster og mangler. Som et modtræk lægges de unge journalisters uddannelse nu i fastere og formentlig mere betryggende rammer. Et udtryk herfor er kursusvirksomheden for journalister ved universitetet i Aarhus. Man orienterer desuden i langt højere grad end tidligere læserne om, hvordan arbejdet foregaar paa et blad, og hvilke problemer der herunder melder sig. Det sker ud fra erkendelsen af, at pressen for sin egen standards skyld er bedst tjent med en aktiv og med-interesseret læserkreds. Der er yderligere i de senere aar udkommet en ret betydelig litteratur om presseforhold.

Det viser sig, at presseproblemer er »godt stof«, og det bringer altsammen publikum en gavnlig viden, uden hvilken langt størsteparten af den kritik, der fra læser-side rettes mod pressen, vil forblive overfladisk og gold.

Denne kritik tager iøvrigt ofte sigte paa pressens ejerforhold. Jeg tror dog ikke, at en ændring af ejerforholdene i sig selv ville betyde noget for en højnelse af pressens niveau. Vurderer man, saa uhildet som det er én muligt, gruppen af privat-ejede blade i sammenligning med de blade, der ejes eller holdes oppe af organisationer eller selskaber, saa vil vist de fleste indrømme, at de privat-ejede — taget som en helhed — i lødighed ikke staar tilbage for den anden gruppe af blade, ligeledes taget som en helhed.

Forøvrigt blev der i England under arbejderregeringen for nogle aar siden nedsat en kommission, som skulle undersøge holdbarheden i en række voldsomme beskyldninger mod den privat-ejede engelske presse for korrupsion og deslige. Under-

søgelsen frifandt i det væsentlige og afgørende bladene for disse beskyldninger. Men kommissionen fandt dog anledning til at foreslaa, at der nedsattes et presseraad til overvaagelse af pressens standard. Ogsaa herhjemme er det paa tale at oprette et saadant presseraad eller opinionsnævn, og maaske har vi her et af midlerne til at holde pressen stærkere fast paa sit ansvar. Dette nævn skulle — ved idømmelse af »næser«, bøder o. lign. — kunne foranledige, at de presse-etiske principper, der allerede nu forefindes som en ganske stærkt virkende moralsk faktor, »slog igen«, hvis de blev overtraadt paa klar og graverende maade, selv om presseloven iøvrigt ikke var krænket. Nævnet kunne maaske gøre en særlig indsats inden for bladenes behandling af retsstoffet. Vi har jo offentlig retspleje herhjemme, men i praksis er det bladene, der stort set efter eget skøn forvalter »offentligheden«, og der bør følgelig her være saa lidt spillerum som muligt for vilkaarlighed og tilfældighed.

Men først og sidst er en vaagen og aktivt interesseret læseropinion en nødvendighed. Læsere, der ønsker aviser for at *bruge* dem, for at blive orienterede og ikke bare for at blive underholdt. Læsere, der ud fra en positiv indstilling *kræver* noget af deres blad. Send læserbreve! Kom med ros eller dadel, men lad den være begrundet! Betragt Dem ikke blot som læsere, men ogsaa i en vis forstand som medarbejdere ved Deres daglige avis(er)!

Har man først erkendt og akcepteret pressens samfundsmæssige betydning, saa kan man ikke mere — saadan som det stort set har været tilfældet lige indtil de seneste aar — undlade at placere pressens problemer centralt i drøftelsen af samfundslivets anliggender. Der er her en stor opgave for alle, som har med folkeoplysning at gøre: Sæt pressekundskab paa programmet!

Det engelske »Times« har et valgsprog, der siger: »Vi er ikke et blad, men en institution til varetagelse af offentlige interesser.« Vi maa ville aviser, der hver især er en saadan institution til varetagelse af offentlige interesser — hvilket ikke altid er det samme som Det Offentliges interesser.

Men vil vi det, saa faar emnet for mit foredrag ogsaa en anden drejning. Pressens ansvar bliver til — *vort* ansvar for pressen.

VERNER JESPERSEN.

LIDT OM ASKOV HØJSKOLES BYGNINGER OG ØKONOMI

Der er noget smukt ved den hengivenhed gamle elever nærer for højskolens bygninger. Det er forstaaeligt, at man føler sig knyttet til sit barndomshjem, saa man ugerne ser, at huset ændres, og at fremmede mennesker flytter ind; men det er ejendommeligt, at elever, der kun er paa skolen i faa maaneder, bliver saa stærkt knyttede til bygningerne, at de protesterer mod forandringer. Indirekte er det et stærkt vidnesbyrd om, at højskoleopholdet har været en god oplevelse for de paagældende. En landsbykirke, der har staaet gennem aarhundreder i sin enkle og skønne form, ville det være helligbrøde at ombygge og modernisere, men Askov højskole ligner mere en plante, der nu i et lille aarhundrede stadig har skudt nye skud, nogle er visnede igen og forsvundne, men nye er komne i stedet, og planten har skiftet udseende næsten fra aar til aar.

Tænker vi os staaende paa gaardspladsen og ser os omkring, saa er festsalen den 3. bygning, der staar paa den samme grund, og det tilsvarende gælder Dagmarsalen paa den modsatte side. Hovedbygningen er opført ad flere gange og tilsidst helt ombygget. Kun »Fengers hus« ligger der endnu udefra set uforandret — bortset fra at straataget er afløst af tegtag. Indvendig er der sket mange ændringer. Først var det bolig for L. Schrøder og derefter for Rasmus Fenger. Senere blev det omdannet til elevbolig. Under besættelsen havde tyskerne administrationskontorer i den gamle bygning, og nu er der dagligstue, gildesstue og thekøkken for eleverne. Fengers hus er udgangspunktet for Askov højskole og bør bevares, saalænge skolen bestaar.

Ogsaa gymnastiksalen har historisk interesse — ikke just fordi den i vore dage er forbilledlig som gymnastiksal — i saa

henseende har den længe været forældet — men fordi den formentlig er den første folkelige gymnastiksal i Danmark. Dens ejendommelige tagkonstruktion, som er inspireret af en engelsk udstillingshal, blev efterlignet i mange forsamlingshuse og gymnastiksale ud over landet. I to menneskealdre var denne sal rammen om skolens fester og offentlige møder. Undertiden blev den brugt som kirkesal. Det var her den første sønderjydske frimenighedspræst Cornelius Appel i 1874 blev indviet til sin præstegerning.

Den gamle foredragssal, der blev opført i 1879, er bevaret uændret til denne dag, medens resten af hovedbygningen, som før nævnt, flere gange er ændret.

Da L. Schrøder i 1865 lejede stuehuset til den nedlagte gaard (Fengershus), paatog ejeren Jens Ebbesen, Melvanggaard, sig tillige at bygge et 7 fags skolehus. Dette hus var af ringe kvalitet og blev snart revet ned igen for at give plads for »Skriveskolen«. Bygmesteren havde heller ikke denne gang gjort overdreven brug af vinkelmaal og tommestok, men Skriveskolen var alligevel efter tidens forhold en ret anseelig bygning med en stor skolestue og bolig for en ugift lærer i stueetagen og store elevværelser paa loftet. Denne bygning maatte atter vige pladsen, da festsalen blev opført 1935.

Allerede i 1868 byggedes en nordre længe langs Maltvejen »med et sovekammer til 10 lærlinge og stald til 20—30 heste«. Denne bygning blev senere igen ændret, for i 1898 at give plads for det nuværendet »Røde hus« (Dagmarsalen).

I 1869 blev den ældste del af hovedbygningen opført, og i 1913 fik hovedbygningen sin nuværende skikkelse.

Besøgende har ofte undret sig over den spredte og tilsyneladende planløse bebyggelse, de mange stilarter, der var repræsenteret, eller maaske rent ud den manglende stil, der prægede det hele. Set indefra vidner denne brogethed om den stiltfærdige vækst gennem 3 menneskealdre. Byggeriet er bleven præget af tidens smag og de utilstrækkelige pengemidler, der var til raadighed.

I den første tid regnede man opholdet i Askov for midlertidigt. Haabet om at vende tilbage til Rødning var levende, og da dette haab maatte skydes ud i den ubestemte fremtid, kunne man ikke

vide, at skolen ville vokse til den største i landet, og endelig — og det er vel det væsentlige — man savnede altid pengene til virkelig gedigent byggeri. Imidlertid har den skitserede udvikling sine positive sider. Pavillonsystemet har sine store fordele, hvor mange skal være sammen. Og der er vidnesbyrd nok om, at de gamle bygninger kan rumme en hygge, som kostbare moderne skolepaladser ikke altid er forlenet med. Trods al modernisering vil pavillonsystemet sikkert ogsaa blive bevaret i fremtiden.

Der er den ejendommelighed ved Askov højskole, at dens regnskab er offentliggjort allerede fra den første dag, og at skolen hele tiden, og længe før den i juridisk forstand blev en selvvejende institution, er bleven administreret som saadan. Aarsagen hertil er forstaaelig. Skolens oprettelse og fortsatte arbejde har været betinget af en meget betydelig økonomisk støtte fra venner og gamle elever, og disse havde et rimeligt krav paa at vide, hvorledes pengene blev brugt.

I februar 1865 udsendte professor C. Flor en opfordring til danskhedens venner om at støtte oprettelsen af en højskole i Askov, da krigen havde standset virksomheden i Rødding. Denne indsamling indbragte 4139 rigsdaler og 65 skilling. I 1868 købte L. Schrøder saa Fengers hus og det nybyggede skolehus for 2500 rd. og desuden 3 td. land for 1200 rd.

Allerede i 1872 er C. Flor atter ude for at samle penge til Askov — denne gang blandt »Skyttesagens venner« — til en gymnastiksal. Resultatet blev en skuffelse, der indkom 550 rd., og salen kostede mere end det firedobbelte. C. Flor betalte saa selv resten.

Da L. Schrøder i 1878 dristede sig til at gøre vinterskolen til en udvidet højskole, var det klart, at denne plan kun kunne realiseres med betydelig økonomisk støtte fra skolens venner. Gaardejer Jep Fink, Hejls, fik dannet »Dansk Højskoleforening«, hvis formaalsparagraf lød paa, »at foreningens opgave var at støtte Askov højskole til en saadan udvidelse, at den kan tilfredsstille trangen til en videre uddannelse paa nordisk-historisk grund end højskolerne hidtil har kunnet give«.

Man haabede paa at kunne samle 10.000 kr. aarligt. Det lykkedes nu ikke. I de første aar var bidraget 5—6000 kr., men

senere dalede beløbet aar for aar, og ved aarhundredskiftet var foreningen sygnet hen. De sidste, der trofast indsamlede bidrag fra en gruppe, var borgmester Jacob Marstrand, København, og uhrmager N. Christensen, Askov. Det samlede beløb blev lidt over 32.000 kr., men for at vurdere støtten, maa man tænke paa prisniveauet dengang. Ved aarhundredskiftet var det samlede lønningsbudget for lærerne paa Askov højskole kun paa højde med, hvad en enkelt helbefaren lærer paa højskolen nu faar, og lærerkollegiet talte jo dengang folk som L. Schrøder, Nutzhorn, Poul la Cour, Povl Bjerger, Jacob Appel, Marius Kristensen samt nogle yngre lærere og lærerinder.

Bortfaldet af statstilskuddet i provisorietiden førte paa statskonsulent Axel Appels initiativ i 1887 til dannelsen af elevforeningen »Askov Lærlinge«. Opgaven var at erstatte skolen tabet af de 5000 kr. i statsunderstøttelse. Da statsstøtten snart kom igen, blev pengene brugt til elevunderstøttelse.

I 1898, da skolen officielt overgik til selvejende institution, muliggjorde et statslaan paa 60.000 kr. bygningen af baade »Hvide Hus« og »Dagmarsalen«.

Ved efteraarsmødet i 1934 udkastede Jacob Marstrands datter fru Inger Momsen, Skovlyst, den tanke, at skolens naboer og venner, der gennem aarene var kommen til skolens søndags- og maanedsmøder, skulle hjælpe skolen til at faa en ny mødesal. Tanken slog an. Indsamlingen gav lidt over 28.000 kr., og det gav skolens bestyrelse mod til at tage fat paa byggeriet. Baade festsal og biblioteksbygning blev færdig til november 1935. Det var billigt at bygge dengang. Begge bygninger med centralvarmeanlæg og inventar til biblioteket kostede 117.000 kr. I dag ville det tidobbelte næppe slaa til.

Saa kom krigens vanskelige aar og sluttelig skolens beslaglæggelse, og da det hele endelig var forbi, trængte alle bygninger til grundig istandsættelse. Atter kom vennerne til hjælp. Denne gang blev initiativet taget ved hundredaarsfesten for den første højskoles oprettelse af sekretær Gunnar Gundesen, Askov. Lektor Frode Sørensen blev formand for indsamlingskomiteen, og da han blev interneret af tyskerne, fortsatte J. Rosenkjær. Bankdirektør C. F. Christiansen, Brørup, blev kasserer, og Gundesen gjorde som sekretær et meget stort personligt arbejde med at

organisere indsamlingen. Ved efteraarsmødet i 1946 fik skolens bestyrelse overrakt anvisninger paa ialt kr. 198.657,70. Heraf er dog 20.000 kr. endnu ikke udbetalt, da der er knyttet den betingelse til, at »Dagmarsalen« skal flyttes. De fleste af pengene er bleven brugt til istandsættelse og modernisering af »Fengers hus«, »Gule hus«, »Hvide hus«, foredragssalen m. v., altsaa de bygninger, der i alle tilfælde skal blive staaende, selv om hovedbygningen ombygges. Samtidig begyndte skolens ledelse at tumle med planer om den fremtidige udvidelse og modernisering af hele skolen. Realisationen af disse planer er jo nu allerede begyndt.

Naar skolens nye bestyrelse sammen med elevforeningen nu igen i den forløbne sommer har henvendt sig til skolens venner om støtte til at kunne fuldføre ombygningen og moderniseringen, saa er det helt i overensstemmelse med Askov højskoles historie og tradition. Maatte det saa denne gang lykkes at skabe solide og værdige rammer om skolens betydningsfulde arbejde.

J. TH. ARNFRED.

SORGEN

Engang var der stor sorg,
stor glæde.
Engang var der kærlighed
og sorgen tændte ny latter.

Nu er sorgen slukket
av mangel på kærlighed.
Nu er der smærte
og den er stum.

Det var sorgen som døde.
Den gik bort fra menneskene
og forblev alene
som et stort, tungt dyr
der blev anskudt i menneskenes krig.

Dens mørke pels,
dens dumpe gang
satte spor i luft og sten
og sporene drev videre om
forladt af sammenhængene,
hænger i portenes dybe skygger,
står i kældergangenes blindhed
av mug og grundvand.

I et hjørne av en glemt tunnel
for enden av et rustrødt spor
ligger nu den store sorg,
en forladt frakke,
en sammensunken kavaj
som min broder Hjemløs
dybt under dagslys
og giftig neon
er smuldret bort i.

Bundgård Povlsen.

MARTENSEN OG HANS SAMTID

I.

Med ikke ringe Spænding var i kirkehistoriske og teologiske Kredse Udgivelsen af *Martensens Breve* ventet. Hvad man ellers kan mene om ham, var han en central Figur i dansk Kirkeliv midt i det 19. Aarhundrede, Traditionens Repræsentant paa et Tidspunkt, hvor Traditionen begyndte at skride, baade i Overbygningen: Kirkesyn og -politik og i Grundlaget: Teologien. Hans Tragedie blev en Stædighed og en Indkapslen i Fordomme, der nok engang havde været levende Tanker, men nu intet Budskab havde mere. Martensen havde sin Glanstid i 40erne, da, som Gude (hvem Brevene er adresseret til) siger »Ideernes Verden endnu ikke var fordunklet af en politisk Perodes Skyer og Tilliden til Idealerne endnu ikke var svækket af alskens nedbrydende Kritik«. Det var Romantikens Sensommer, hvor Kristendom og Humanisme endnu tillidsfuldt bekræftede hinanden baade med og mod Tidens filosofiske Ledestjerne: Hegel. Det æstetiske, etiske og religiøse flød over i hinanden som et Almenvelbefindende hos det højere Bourgeois. Men Stormen var paa Vej i de tre Skikkelser, Martensen siden forgæves søgte at overvinde: Grundtvig, Kierkegaard, D. G. Monrad. Det er for deres Skyld, man læser de udkomne to Bind af hans Breve (til L. Gude), lidt for kortfattet kommenteret af Bjørn Kornerup (Gad). Ellers er Brevene kedsommelige og mærkelig horisontløse og uden noget virkelig Forsøg paa Begribelse af, hvad der skete i hans bevægede Samtid, hvor Folkestyret brød igennem, den grundtvigske Bølge bredte sig og Kierkegaard rejste sin Kritik mod Teologiens spekulative Grundlag; hvor altsaa Eksistens i alle dens Former blev sat op imod Spekulation, Ideologi, der endnu længe stivede Autoritetsprincippet af i Kirke, Skole og Stat. Denne Tid med dens kraftige Vindstød havde ogsaa sin Vindfløj, eller Vejrhane; det var Rasmus Nielsen, som Martensen havde meget Besvær med, da han som hine elektriske Hyldemarvskugler opladedes, frastødtes og svang mellem ham og Kierkegaard — en Dialektik, der var ved at angribe Personlighedens Marv.

Snæver, men fast i Fisken var Martensen alle Dage, en Profil, indbygget i sit System, der samtidigt skjulte Samtiden for ham. Noget principielt Opgør kom der ikke ud af hans Forhold til Monrad og

Kierkegaard; mere hvor det gjaldt Grundtvig, hvem han havde et vist Nikodemusforhold til, hvad der hang sammen med hans Ungdomsoplevelser i den Lindbergske Kreds, hvor han ivrigt læste Grundtvig (og Steffens), hvad der hindrede ham i senere helt at overgive sig til Hegel. Siden vækker Sibbern hans spekulative Anlæg, og han føler det som sin Gerning nu at forene Filosofi og Kristendom, Tro og Erkendelse. Han føres til Schleiermacher og over denne ud i en Kamp med Hegel, overtager dennes dialektiske Metode, men med modsat Begrundelse: Kristendommen er Udgangspunktet. Det er her den katolske Tænk Fr. Baader har paavirket ham: som skabt Væsen kan Mennesket ikke erkende Tilværelsen uden med Gud som Forudsætning og Autoritet. Ogsaa Kirkegaards Position overfor Hegel. Men de drager modsatte Slutninger. Ud fra sit Syn vil Martensen opbygge en Enhed af Tro og Tænkning. »Den christelige Dogmatik« fra 1849. Troen er en Samviden med Gud, der indeholder Tænkningen i sig. Gennem Tænkningen kan man nok naa til en filosofisk Teisme; men den faar først Realitet gennem Aabenbaringstroen. Saaledes forbinder han i sit Hovedværk Hegel og Bibelen.

Hans Forelæsninger om dette blev 40ernes Begivenhed — og skabte et Tilløb, som man før kun havde kendt ved Steffens og siden ved Brandes' Forelæsninger. Men disse Forelæsninger mere bekræftede end forløste. De havde en Periodeafslutnings Patos over sig. De virker som et Fort, Romantikens sidste Bastion paa dette Felt. Fra dette skulde Martensen i de følgende 30 Aar bekrige det Danmark, der nu skiftede Ham, den Almue, der nu blev til et Folk, baade politisk gennem Monrads Junigrundlov og aandeligt gennem Grundtvig, og endelig det Danmark, hvis kristeligt-humane Aladdinsyn gennem Kierkegaard havde faaet en Flænge, som førte baade til de religiøse Vækkelses Pietisme og den litterære Vækkelses Radikalisme.

II.

Men nu Brevene.

De er mærkværdigt træede og trættende at læse. Billedet af Samtiden er fragmentarisk og uskarpt. Han reagerer ofte men mere ud fra et Stade, der er blevet Fordom end et Forsøg paa Forstaaelse. Noget af en Undtagelse er dog Grundtvig; han ved, hvad det her drejer sig om: »Til Forsvar mod den saakaldte Grundtvigianisme« (1863) er et virkeligt Fejdeskrift, der da ogsaa blev til et Brud mellem ham og den Gamle, der paa dette Tidspunkt ikke godt taalte Modsigelse, hvor det gjaldt »Mundordet«. Men hele Sammenhængen i det grundtvigske Røre staar han fremmed overfor og reagerer paa Konservatismens Vegne mod Frihedstendenserne. Han, der ellers bebrejdede Mynster, at denne havde for lidt Forhold til Spekulationen men holdt sig til Betragtningerne, har nu helt overtaget hans Position og etableret sig som Autoritet, vejledende, raadgivende, men urokkelig. Aarene og Omstændig-

hederne gør ham til en ferm Kulissepolitiker, der saaledes gennem Hoffet og Estrupiatet fik en uhyre Magt. Til sidst blev han det bestaaendes Inkarnation. I dette kan han jo minde om Kierkegaard, der i sin Tid reagerede paa samme Maade mod Grundlovens Danmark. Men hvilken Forskel! Kierkegaards »konservative« Syn hang dialektisk sammen med hans Opgave: Kristendom som Eksistensmeddelelse. Med haard Haand skar han alle Spørgsmaal om *Vilkaar* bort. Ydre Forandringer, Statskirke, Frikirke, Valgmenighed, Sognebaandsløsning o. s. v., ja, selve Læren, Kristendommens *hvad*, gjaldt for ham intet imod Kristendommens *hvorledes*, hvor han skruede baade Kristendomssynet og Menneskesynet sammen i et Paradoks. (Men, føjer han til, »dette *hvorledes* har den Egenskab, at er det nøjagtigt opgivet, saa er *hvad* ogsaa opgivet«, Pap. X 2, S. 217.) Dette er just *Efterskriftens* Bedrift at sønderbryde det gamle Spil mellem det subjektive og det objektive og dermed Martensens filosofiske Basis. — Men Martensen læste ikke denne »vidtløftige Litteratur«. Og han skrev sin Dogmatik som om Kierkegaard ikke havde skrevet. Han vidste ikke, at han fra nu af var en forbigangen Tids Genganger. Men han fik det at føle, da han heller ikke tog sig i Agt for »Indøvelse i Kristendom« og »Sygdom til Døden« og saa disse Bøgers Sigte fik direkte polemisk Form i Artiklen efter Mynsters Død, rettet mod Martensen, der havde kaldt Mynster et Sandhedsvidne. Brevene spejler ganske klart Øjeblikksstriden. Ikke et Øjeblik foresvæver det Martensen, hvad det drejer sig om. For ham er det en Skandale: »I ligefrem Meddelelse vil han ikke formaa at soutenere sine falske vindige Lærdomme. Det vil da netop blive Opgaven at bekæmpe ham fra *Lærens* Standpunkt. Og den aldeles jesuitiske, ja diabolske Etik, han vedkjender sig for sin Handlemaade, vil ikke kunne bestaa for nogen alvorlig Analyse. Det Værste er, at han er blevet saa smudsig, at det er saare vanskeligt at indlade sig med ham.« Han vurderer derefter Sagen kirkepolitisk og er angst for, at Kierkegaard vil fremkalde Forlegenheder ved at alliere sig med Grundtvigianerne, der jo ogsaa bekæmpede Statskirken: »Dette Menneske er jo aldeles hensynsløs, og efter hvad nu er passeret, behøver han jo heller ikke at genere sig, men kan uden at synke dybere i Agtelse betjene sig af hvilket som helst Middel for at skade Modstandere.« — Men han bliver beroliget. Grundtvig angriber i en Prædiken ogsaa Kierkegaard: »Saavel min Kone som Paulli, der begge hørte denne Prædiken, vare i høj Grad tilfredsstillende. Mig kunde det jo ikke andet end glæde at erfare dette. Kierkegaard har begyndt en ny Skandale ved sine uafladelige Bladartikler. Jeg har ikke læst dem, men faaet mundtlig Referat derom. Dette Menneske aabenbarer sig dog mere og mere paa en forfærdelig Maade.« Udover Skældsord forsøger han ikke at sætte sig ind i Situationen, den uendelige kristelige Fordring i dens urimelige højspændte Idealitet sat ind som en Brod i en human-religiøs Udvikling, der med et vist kirkeligt Alibi var paa

Vej mod Almenreligiøsitet. Eksplosion, siger Martensen, ja, men havde han fulgt med i Kierkegaards Udvikling vilde han jo have set, at han havde samlet Krudt sammen. Der var »Indøvelse i Christendom«: »Efter hvad jeg hører trykkes der paa et nyt Oplag af denne, som vi sagtens skal have til Paaske, maaske ledsaget af en Fortale. Det kunde dog sandelig være paa Tide, at han nu blev underkastet nogen Kritik. Thi hidentil har man ladet ham skrive løst og fast, og kun beundret det originale og enkelte gode Ting. Jo mere jeg overvejer Sagen, desto mere maa jeg finde, at hans Forhold i denne Sag er en af de største Skandaler.«

Nu da Kierkegaard er blevet farlig vil Biskoppen altsaa til at beskæftige sig med ham — før var han jo blot en embedsløs og titellos Forfatter, der uden videre Ekko sammenskrev en Verdenslitteratur i Smaastaden København, og en Litteratur af den Art, at man ogsaa vandt ved at angribe den ud fra dens Intention. Men Martensen mente at have Raad til at negligere den, baade da den kom som indirekte Meddelelse og nu sidst som direkte. Siden foruroligedes hans Nattesøvn heller ikke. Hans Afskedssalut er denne: »Idag blev da Kierkegaard begravet fra Frue Kirke med et stort Følge (Fuld Musik! Ironie!). Noget saa *takløst* fra Familiens Side som at lade ham begrave paa en *Søndag* midt mellem to Gudstjenester, fra Landets *Hovedkirke*, kjender man næppe Mage til. Det kunde imidlertid ikke efter Loven forhindres, men havde kunnet været forhindret ved *Conduite*, hvilken imidlertid manglede Tryde. Hans Broder talte i Kirken. Hvad og hvorledes han har talet, veed jeg endnu aldeles ikke. Bladene ville nu for det første være fyldte med disse Begravelseshistorier. Følget skal isærdeleshed have været unge Mennesker og en Masse obscure Personer. Af honoratiores var der, saavidt vides, Ingen, med mindre man hertil vil regne Rs. Nielsen og Mag. Stilling.«

— Fra sine Vinduer i Bispegaarden har Martensen kunnet følge Begivenhederne ved Frue Kirke overfor. Maaske med et Lettelsens Suk saa han Kisten forsvinde ad Nørregade. Situationen er historisk og symbolsk. Spektakel- og Skandalemageren og Biskoppen! Men hvem af dem var den virkelig døde i dette Øjeblik? Det kommende Aarhundrede skulde give Svaret. Kun faa vidste den Dag, hvem Kierkegaard var. Blandt dem var Rasmus Nielsen. Men han var ikke sin Viden moralsk voksen. Ogsaa af dette giver disse Breve et Billede som vil være nyt for mange. Ogsaa han befandt sig som en Fisk i Vandet i dette religiøs-humane dialektiske Tidsrum mellem 1840—50. Og han stod Martensen meget nær, da han blev ramt af den kierkegaardske Undervandstorpedo, d. v. s. af Spørgsmaalet om Eksistens og Virkelighed i Forhold til Spekulation. Og han begreb straks, hvad det gjaldt; det gjaldt ogsaa Teologien som Videnskab, altsaa Martensen. Tro og Viden er to forskellige Sfærer og kan ikke forbindes eller forsones (men vel forenes i samme Bevidsthed, hans Columbusæg, som

han lavede megen Hokuspokus med). Han blev Kierkegaards Fortrolige og angreb nu Martensen med Vaaben smedet hos Kierkegaard. Man kan maaske kort sige, at han begreb denne uden at forstaa ham. Han kunde følge den opløsende (og konstituerende) Dialektik i alle dens Forgreninger, men stod tøvende overfor det Rhodos, hvor der skulde springes, og Paradokset slog Dialektiken omkuld. Og Kierkegaard blev noget tvivlraadig overfor denne Salamanderbegavelse, som han syntes nu mere afgjorde personlige Tvistemaal med Martensen end tjente Sagen, eller Ideen som man den Gang sagde (men i dette Ord lagde Kierkegaard ikke en platonisk Mening, men det var et Højdemaal for en Eksistensholdning). Men han holdt dog ud med ham, fordi han mente, at han var religiøst forpligtet. Men i Dagbogen gennemreflekterer han Forholdet og afskediger Rs. Nielsen. Men denne var altsaa forberedt paa Eksplosionen. Men da den kom, blev han bange. Om Aftenen 18. December 54, da Kierkegaards Artikel havde staaet i »Fædrelandet«, opsøger han Martensen, fra 10½ til 12½, er urolig, »beklager denne Forargelse ved Kierkegaard. Om det dog ikke var muligt at jeg kunde gøre dette Menneske en Consession for at gøre ham uskadelig for Fremtiden? (Hvilket Vrøvl.) Han beklagede, at Kræfterne for Christendommens Sag vare splittede. Dommelig var nær. Resultatet af min Opfatning er, at han har faaet Bevægelser i sit Indre, der have sagt ham, at det er galt fat med Kierkegaard. — En Skin-Tilnærmelse og Forsoning paa Halvvejen.«

Rs. Nielsen saa godt det langtrækkende i Angrebet, han vidste ogsaa, at alene en Indrømmelse kunde i hvert Fald stikke en Kæp i Kierkegaards Hjul. Men i denne Situation kunde den gamle Dialektiker ikke danse. Et Par Dage efter stiller han sig paa Kierkegaards Side, som den eneste, der forsvare ham (»En god Gjerning« 10. Januar 55). »Dette Menneske er dog aldeles karakterløst«, skriver Martensen, »jeg vil fra nu af ikke modtage ham.« Længe skulde de to ligge i Strid om Tro og Viden for paa deres gamle Dage at nærme sig hinanden igen. Rs. Nielsen forskød i sin senere Filosofi Paradokset over i det ret braadløse Mysterium, og Martensen syslede med mystiske og teosofiske Studier og skrev en smuk Bog om Jacob Böhme. Ensomme var begge blevet i det nye Tidehverv.

Men Reaktionen mod Grundtvig, Kierkegaard og Monrad optager kun en lille Del af de mange Breve. Resten er ofte værdiløs Familie- og Embedssnak, som der heller ikke kirkehistorisk er megen Næring i. Gude trives ikke paa Lolland og vil forflyttes, og Martensen maa hænge i for at hjælpe ham, vi kan Led for Led følge hele Kampagnen, til det endelig lykkes at gøre Gude til Domprovst i Roskilde. — Brevene har ikke gjort Martensens Eftermæle nogen Tjeneste. Saa banal og bigot, som han her ofte viser sig, var han næppe. Der er rundt i Brevene Glimt af en Mand, der ikke laaner sin Autoritet af at være forhenværende Professor og nuværende Biskop; der er Sider, der

laaner Skær af en Aandens Myndighed, der sammen med en Karakterens Fashed ogsaa maa medtages i et Billede af Martensen.

— — —

En Novemberaften i 1854 læser Kierkegaard i Berlingereren om en russisk Dame, der er optaget i Stormartyrinden Chatarinas Orden. Han er i dyb Vaande med det Sværd, han længst har hvæstet mod Martensen; han har biet i 10 Maaneder med at trække det af Skeden. Han har biet paa Øjeblikket, hvorfra Eksistensen alene kan bekrige Tiden. Han skriver:

»Hvor det er frygteligt sandt, hvad Christus siger, at de, som bygger Profeternes Grave, er lige saa skyldige som de, der slog dem ihjel — mig synes de er værre, mig synes der er mere af det Menneskelige i den Hidsighed, der farer op og slaar ihjel, end i denne bestialske Legen-bagefter, der i Anledning af en Martyrs Død hitter paa at pynte sig ud, og i denne sin Pynt bliver feteret distingveret i Samfundet.«

Samme Aften sidder, ikke mange Gader derfra, Martensen i sin lune Bispegaard. Han har drukket Aftenteen med Kone og Børn og er nu gaaet ind til sig selv for at skrive til Gude, der atter har lykønsket ham med det store Embede. Han tænder sin Pibe og skriver:

»Ja, De har Ret, jeg lever nu paa et af de skønneste Punkter i Existenten. Naaden, men vistnok ogsaa Ansvarer bliver her føleligere end paa noget andet mig bekjendt Sted. Gud give Kraft og Velsignelse til ret at bruge Tiden; den er det kostbareste af alt for et Menneske. Og dette er jo ikke underligt, efterdi Tiden ret forstaaet jo ikke er andet end dette jordiske Liv, Existenten selv.«

JØRGEN BUKDAHL.

BREV FRA ITALIEN

Når man kommer til en ny egn, går der altid et stykke tid, før man bliver fortrolig med landskabet og egnens natur. Og dog er der nogle landskaber, der er så åbne og imødekommende, at man næsten straks føler sig hjemme, selv om de har fremmedartede træk. Men kommer man til højfjeldet, er det helt anderledes. Her går det ikke af sig selv at blive fortrolig med landskabet. Naturen er lukket, den siger en ikke noget. Den overvælder en bare ved det kolossale, og man kan føle sig næsten tilintetgjort, når man bliver sig sin egen størrelse eller mangel på størrelse bevidst.

Man kan naturligvis godt køre gennem en bjergegn og betragte bjergene som nogle storslåede og mærkelige kulisser og finde dem kønne eller måske grimme, hvis man kun er på gennemrejse og skal videre til noget andet. Men skal man opholde sig i længere tid i bjergene, sådan som vi i øjeblikket gør det i de italienske alper, så kan man ikke nøjes med den rent betragtede indstilling: Man må på en eller anden måde i lag med bjergene, ligesom få dem til at åbenbare noget af deres væsen, sådan at noget af det fremmede og mærkelige forsvinder. Hvis ikke man kan få dem til det, føler man sig knuget af dem. Men her begynder vanskelighederne.

Går man rundt i Molsbjerge og ender med at gå op på Trehøje, så kan man se ned over det landskab, man lige er spadseret igennem og konstatere, at alting virkelig er sådan, som man har opfattet det, da man gik dernede. Selv om alting ser mindre ud heroppe fra, så er det dog sådan, at de store huse stadig er større end de små, og afstanden fra Fuglsø til Molskroen ser ud til at være netop den brøkdelen af vejen fra Fuglsø til Æbeltoft, som man har erfaret sig til ved at bevæge sig denne strækning. Og med fryd kan man endogså konstatere, at landets form med bugter og indskæringer svarer til det billede, man har fået af det fra landkortet.

Stiger man tilvejs i Alperne for at få et lignende overblik, bliver man som regel skuffet. Birgit Jensen og jeg var nylig oppe på et udsigtspunkt, hvor vi havde udsigt ned over Luganosøen med de bagved liggende bjerge. Vi fik at vide, at den hvide kalot, der var lidt lavere end de tilsyneladende tilstødende grå skaldede bjergkamme var Mont Blanc, Europas højeste bjerg. Disse forstenede bølgetoppe — for her-

oppe ligner bjergene et forstenet hav — så ud til at være lige langt fra os. Men ikke destomindre lå nogle af dem i Frankrig, andre i Schweiz, andre i Italien.

En anden dag vilde vi gå op på toppen af et bjerg, som vi i længere tid havde set nede fra. Da vi efter store anstrengelser kom op i nærheden af det, vi mente var toppen, var det ligesom det hele opløste sig, toppen blev borte, og i stedet rejste der sig længere tilbage noget mere bjerg, der ikke så ud til at have nogen top. Og da vi var kravlet lidt op ad det, var der et plateau med majsmarker, og over det fik vi øje på en landsby. Så måtte vi opgive — og gik ned igen. Vi fik aldrig opklaret om det bjerg havde nogen top eller ej. Efterhånden som vi gik ned forsvandt byen og majsmarkerne, og da vi kom helt ned og så op, havde vi fået vort bjerg med den smukke top igen. Hvis vi ikke selv havde set det, skulde ingen have fået os til at tro, at denne top ikke var en top, og at der lå en hel by ovenover den. Sådan bliver man ustandselig narret.

En *hel* forestilling om et bjerg, sådan som man kan få et helt billede af en domkirke eller et andet større bygningsværk, kan man ikke få. Det er, som bjerget nægter at vise sig, som det er. Man behøver ikke at klatre ret højt op, før bjergets fod har hyllet sig i den samme hemmelighedsfuldhed som den før omtalte top. Kun det allernærmeste er, som man ser det. Det betyder, at for at lære bjerget rigtigt at kende må man trave og trave og trave. Men da åbenbarer det sig også i alle sine skiftende former, snart er det skovbevoksede højder, snart saftige græsgange, hvor klokkekøerne æder luven af de grønne tæpper, snart er det vinhaver og majsmarker eller landsbyer, der ser ud som de er vokset ud af bjergsiden — osv. osv. Bjerget prisgiver ikke sine hemmeligheder til den overlegent nysgerrige, men kun til den der virkelig viser interesse for det og kun i det omfang, han omsætter sin interesse i arbejde.

En videre forståelse af bjergets væsen kan man få ved at betragte de mennesker, der kæmper med det og aftvinger det det daglige brød. Den zig-zaglinie eller spiral, som er den eneste mulige vej opad bjerget, er symbol på denne kamp eller rettere: symbol på det kompromis kampen ender med. Ligesom bjerget ikke åbenbarer sig for den passive betragter, tillader det ikke himmelstormeren at betræde dets grund. Kun den, der går ind på bjergets betingelser og møjsommeligt arbejder sig frem med tusind skridt, får lov at komme op. Konerne ligger på knæene på bjergskråningerne og høster græs med en lille krumkniv, mændene går med le i hånd, og alting bæres ned og op på ryggen af mennesker og dyr. Det forlanger bjerget. Men underkaster mennesket sig betingelserne, er bjerget den store giver. Ikke alene giver det brød og bolig, men en beskyttelse som lavlandet ikke kan give. I tilgift skænker det sine skønheder.

Jeg kan ikke lade være med at synes, at bjerget på denne måde

i mangt og meget er et billede på de muligheder og grænser, som tilværelsen opstiller for os mennesker. Også vort arbejde hjemme på skolen er jeg i den forbindelse kommen til at tænke på. Er det ikke sådan — enten vi beskæftiger os med kunst, litteratur, historie, fysik eller religion — at vi må nøjes med den stykkevise åbenbaring, hvis man kan udtrykke det sådan. Den helhed, som ligger bagved, den større sammenhæng, eller hvad jeg nu skal kalde det, viser sig ikke for os på en gang, således at vi kan kortlægge den, men kun gennem dens forskellige udtryksformer kan vi ane os til den. Og her er det af betydning, at vi ikke lægger os fast i forudfattede meninger om den, i golde teorier, men at vi stadig er åbne og levende, så vi kan erkende det, der virkelig er af ånd og sandhed, selv om det overrasker os ved det udtryk, det iklæder sig.

Det er godt at gøre sig klart, at tingene ikke åbenbarer sig for den, der kun vil snuse til dem. Først når man gør et redeligt arbejde, kan man gøre sig håb om, at de vil lukke sig op og give en noget. Og ligesom bjerget — som jeg før sagde — afviste himmelstormeren, således lader tingenes kerne eller indre sammenhæng sig heller ikke tage med et snuptag, men man må være rede til at gå mange og lange omveje for at nå frem til det egentlige.

Kun det man virkelig har arbejdet med, har man mulighed for at komme til at kende til bunds. Hvor man udtaler sig om det, der ligger en fjernere, står man i fare for at bedømme tingene forkert. Som vi så før med bjerget, kan det ske, at det som man i første øjeblik og på afstand bedømmer som noget stort, ved nærmere beskæftigelse med det opløser sig til ingenting, og omvendt kan det, der ser betydningsløst ud, vise sig at være noget meget betydeligt. Tingene er ikke altid, som man ser dem, især ikke når de ses på afstand — menneskene heller ikke.

Jeg sender disse linjer, fordi bjerget har gjort så stærkt et indtryk på mig, og fordi jeg forestiller mig, at en og anden gennem dem muligvis vil blive mindet om egne oplevelser af lignende art og måske blive tilskyndet til at arbejde videre med de antydede tanker.

Ellen Grønlund.

SKOLEÅRET 1955—1956

Også vinterskolen 1955—56 kunne begynde med fuldt hus. De kvindelige elever var stadig i stort flertal, men der sporede dog en lille fremgang i tallet af mandlige elever, en fremgang som har vist sig at holde ved indeværende vinterskoles begyndelse.

Det var fru Ellen Grønlund, der bød velkommen den 3. nov., ligesom hun i det hele ledede skolen de første uger under Knud Hansens Amerikarejse. Selv om skolen kom godt i gang, og alt gik, som det skulle, var vi naturligvis glade for at byde Knud Hansen velkommen hjem igen d. 22. nov.

Der var ikke sket større forandringer i lærerstaben siden sidst. Den hollandske lærerinde Flora Meyer var helt ny, hun skulle kun være her for vinteren. Flora Meyer, der har været lærerinde flere år i England, underviste i engelsk og hollandsk kultur, ligesom hun også hjalp til med sang og musikundervisningen. Hasseriis havde trukket sig tilbage som fast lærer ved skolen, men da han stadig ligesom Arnfred har timer, og da Hasseriis's fortsat har elevhjemmet på Møllehuset, har vi slet ikke fornemmelse af, at de rigtigt er »gået af«, hvad de jo altså heller ikke er. Faren for, at Dons Christensen skulle rejse midtvinters, drev over, men i efteråret 1956 trak det så stærkt op til afrejse, at vi garderede os i tide og fik Volmer Dissing (kendt fra radioen!) knyttet til skolen som lærer, og det viste sig da også, at det denne gang blev alvor. Dons rejser omkring 1. marts til Ribe.

Sidste vinter havde vi ingen amerikansk professor som gæstelærer, men vi havde i løbet af vinteren besøg og hjælp af 3 »gamle kendinge«: I januar havde John Danstrup en foredragsrække over de politiske ideers historie, og han hjalp desuden til på samfundslærehold og enkelte af de historiske særhold. I februar holdt Jørgen Bukdahl foredrag om nordisk litteratur, og i slutningen af marts holdt Ole Wivel 5 foredrag om nyere dansk litteratur. At der må være en gensidig tilfredshed her, kan ikke betvivles, eftersom de tre kommer igen år efter år — både sommer og vinter.

Ved de offentlige møder fik vi lejlighed til at høre 2 af skolens bestyrelsesmedlemmer. Forstander J. Dons Christensen talte ved det første søndagsmøde om indtryk fra en Ruslandsrejse. Talerne ved månedsmødet i november var foredragschef Hans Sølvhøj (om Sigurd Hoel) og Knud Hansen, der talte om Amerika. Andre talere ved de offentlige møder var pastor Th. Skjerbæk, pastor Jørgen Kristensen fra Sydslesvig, professor Brandt Rehberg, dr. phil. Roar Skovmand, cand. mag. Erik Appel og forfatteren Arne Sørensen.

Af særlige begivenheder i årets løb skal nævnes kunstugen i april. Eleverne arrangerede selv en udstilling i festsalen, omfattende moderne malerier, grafik og kunsthåndværk, og i forbindelse hermed havde vi besøg af to udøvende kunstnere. Komponisten Niels Viggo Bentzon spillede egne kompositioner og gav forklaringer til. Kunstmaleren Helge Ernst holdt et foredrag om moderne kunst med livlig diskussion bagefter.

For hvem, der i længere tid har fulgt og deltaget i »Askov-årene«, fortøner alle årene sig let i et »gennemsnitsår« omkring de ting, der har stået fast og stadig står fast. Vinterskolens og sommerskolens begyndelses- og slutningsdatorer, om vinteren de faste månedsmødedage og søndagsmøder, de traditionelle baller før jul og fastelavn og sidst i april ligesom sommerballet i juli. Der er dialektaften i marts, der stadig er nye og spændende. Til den første dialektaften knytter sig samværet med elever og lærere fra Rødding og Ladelund, mens den anden aften (de sidste 5—6 år er dialektaften gentaget søndagen efter) er et samvær med byens og egnens folk samt ungdomsskolerne i nabolaget. Forbindelsen med naboskolerne har stadig de samme former med sommerbesøg ved Skt. Hans tid i Rødding (tidligere var det ganske vist 10. februar) og forårsbesøg i Ladelund med fodboldkamp og overdådigt chokoladegilde.

Kontakten med tidligere elever opretholdes stadig gennem udsendelse af elevskrift og Dansk Udsyn og mere personligt ved de mange besøg i årets løb, bl. a. til de offentlige møder, men jo fortrinsvis ved de to særlige elevsammenkomster, elevmødet omkring Skt. Hans og elev- og efterårsmødet i begyndelsen af september.

Alle disse »faste dage« står som piller i samværet, således som det former sig i undervisning, udflugter, lørdagsklem, søndags-

underholdning og hjemmeaften. Elever fra fjerne tider vil nikke genkendende til en sådan opremsning, og så er det alligevel gået sådan, at en eller anden elev fra f. eks. trediverne ved et gentaget ophold på Askov nu vil iagttage visse ændringer. Vedkommende vil måske synes, at vægten i undervisningen efterhånden er gledet lidt mere fra foredragstimerne over på særholdsundervisningen, selvom de daglige foredrag stadig er kernen i undervisningen. Der er kommet noget til, som hedder »frit arbejde«. Det vil sige, at onsdag eftermiddag er frigjort fra læsefagene til mere praktisk skabende fag som pottemageri, træ- og metalsløjde, billedskæring, stoftryk, arbejde med peddigrør m. m., eller man giver sig af med ting som afslapningsgymnastik, lederuddannelse i folkedans eller dramatiske øvelser.

Det er for sommerskolens vedkommende de største forandringer er sket: Her er man gået over til udvidet fællesskole ligesom om vinteren. Det 3 måneders lærerkursus er dog bibeholdt, men således at foredragene og nogle af særholdene er fælles for de to hold, der faktisk kommer til at udgøre en helhed. Det lader til, at det var et rigtigt greb med denne ændring af sommerskolen. Timeplanen kan tilrettelægges lettere og bedre, og endelig er elevtallet vokset med 20 hvert år i de tre år, vi har haft ordningen.

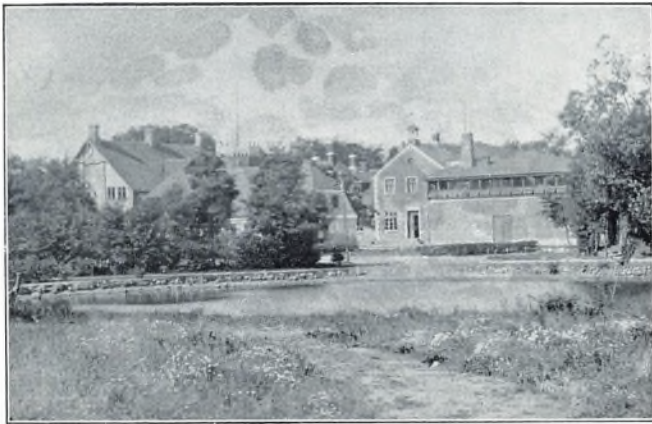
Deltagertallet i det 3 måneders lærerkursus er af gode grunde ikke vokset. En sådan fremgang vil lærermanglen foreløbig forhindre; desuden har vi haft fuldt hus til 4 ugers lærerkurset i juli måned. Dette kursus er snart også en gammel historie, idet vi havde det første julkursus i begyndelsen af krigen.

Juli måned kan bestemt siges at være årets travleste måned for alle, der har deres arbejde på Askov højskole. Det er den sidste måned af en uafbrudt ni måneders skoletid, og hertil kommer så, at vi arbejder med fuld skole i 4 forskellige afdelinger, foruden de allerede nævnte kursus har vi i de sidste år haft to 14 dages familiekursus lige efter hinanden, det giver en gennemsnitsbelægning på ca. 230 mennesker i juli måned.

Den udvidede form for selvstyre, der ved oprettelse af elevråd ved siden af det gamle fornøjelsesråd er groet frem, er også en af de nye ting, vi er glade for. Elevrådet har bl. a. ansvaret for opretholdelse af ro og orden på skolen, hvilket betyder, at vi ikke behøver »embedsmænd« til at lukke og rydde op i de forskellige dagligstuer og tekøkkener, der findes i Fengers hus, Hvide Hus



Fengers hus 1865.



Højskolen set fra kirken 1900.



Højskolen efter ombygning 1913.



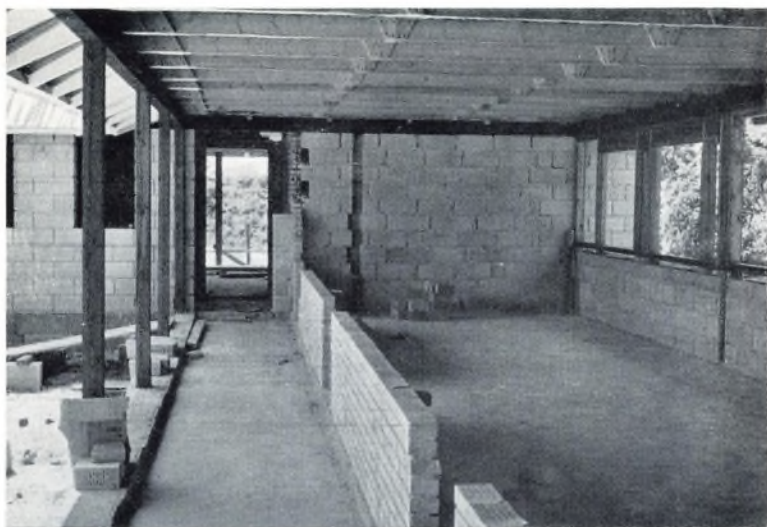
Grunden graves ud.



Husene rejses.



Undervisningsminister J. Bomholt taler ved rejsegildet.



En elevgang bliver til.



Det meste af en gruppe.



Hele gaden.



Dons Christensen og frue.

(sporvognen), Sygehuset og nu også Samlingsstuen ude i »det nye«.

Jo, der groer nye ting frem i det gamle, men dog ikke mere, end de fleste Askovelever vil kunne finde sig tilrette her, som var det stadig det gamle. En og anden vil vel nok spørge, hvordan ser selve de ydre rammer ud, er de ikke ved at forsvinde? Her må vi (desværre!) også sige, at vi er næsten helt i det gamle endnu, selvom hele det sidste år har stået i byggeriets tegn. Det er her altsammen: gymnastiksalen, som det regner ned i, hovedbygningen, der modstår vind og storm, fordi der er så store revner, at blæsten kan fare igennem, spisesalen, der navnlig i januar og juli måned samt ved møderne dårligt kan rumme de mange, der skal bispises der. Det er de tre bygninger, der gerne skulle fornyes, idet det, selvom man ville forsøge på en restauration, næppe ville kunne forsvares hverken økonomisk eller udnyttelsesmæssigt.

De fleste af de andre eksisterende bygninger regner man med at bevare, men en modernisering må der til. Her står navnlig Hvide Hus og Grønnegården for tur, idet man allerede i indeværende år har bragt Veum og Lindegården i en sådan forfatning, at de på de fleste områder kan måle sig med det nye.

De nye huse, der blev bygget sidste sommer, ligger vest for skolen allerforrest i gartneriet. Der er bygget to grupper, hver bestående af en trelænget gård med fritliggende bygninger i forlængelse af de to sidebygninger på den anden side af en vej, der går igennem det hele. Herude er plads til ialt 60 elever på et- og tomandsværelser, og så er der to lærerboliger samt en ungarkelejlighed og endelig en samlingsstue med plads til 50.

Elevværelserne blev besat allerede fra vinterskolens begyndelse, og en uges tid før jul rykkede Rich. Andersens og Johs. Engbergs ind i hver sin lejlighed, mens ungarkelejligheden er taget i besiddelse af Rigmor Olsen. Der mangler nu kun udsmykningen af samlingsstuen og så haveanlæg udenfor.

Det er undertiden vanskeligt at forstå, at arkitekter og håndværkere nåede så vidt, når man betænker, at første spadestik endnu ikke var taget 1. maj. Det hele blev kun en måned forsinket, men som sagt den 3. november var vi så vidt, at eleverne kunne rykke ind, selvom malerne stadig gik der.

Foruden de nye huse og restaureringen af de to gamle huse

fik vi også sidste sommer en stor del af varmeanlægget centraliseret, så der nu er fjernvarme i alle de huse, vi regner med, skal blive stående. Varme­anlægget er så stort, at det til sin tid kan tage alle bygninger.

I sommerens løb arbejdede mange både nuværende og gamle elever, skolens faste stab og enkelte ekstrahjælpere på at samle penge sammen til næste etape, landslotteriet, der takket være indsatser fra elevforeningens bestyrelse og medlemmer gav et smukt resultat, ca. 220.000 kr. i overskud.

Umiddelbart efter sommerskolens afslutning modtog vi Nordisk Sommeruniversitet. Det er anden gang vi på denne måde har haft besøg fra de nordiske universiteter, og stævnet var også denne gang meget vellykket.

Også under selve sommerskolen gav vi husrum for et par stævner: 13. maj holdt Sydjyske og Vestjyske Folkekor sit forårsstævne her med offentlig koncert, og en dag i juni havde Vejle amts husmødre et stort møde her fra morgentil aften, omtrent 1000 damer ialt.

Efterhånden har vi vist fået de vigtigste ting med, men skal lige til sidst minde om, at vi glæder os til igen i år at se mange gamle elever til vore to fester, som i år er

Sommermødet lørdag—søndag 22.—23. juni.

Elev- og efterårsmødet lørdag 7. sept.—tirsdag 10. sept.

Andreas Nielsen.

Foruden de mange penge, som landslotteriet indbragte, har vi også i årets løb modtaget mange gaver fra venner og tidligere elever, ialt ca. 1000 kr. Håndværkerne har foræret os en flagstang ude ved nybygningerne og flag hertil er skænket af Holsted Tømmerhandel.

Fra A/S Dansk Cementcentral er der kommet 6000 kr. til et elevværelse, det samme beløb er i år igen kommet fra Alfa i Vejen.

For alle disse gaver og for den interesse, der stadig vises skolens nybygning både fra offentlig og privat side, bringer vi Askov højskoles hjerteligste tak.

Knud Hansen.

ELEVSTATISTIK FRA NOV.—AUG. 1956

VINTERSKOLEN

Der var ialt 207 *kvindelige elever*, heraf havde 8 været her før. 4 kom fra andre skandinaviske lande og 5 fra lande uden for Skandinavien. Af de 198 elever fra Danmark kom de 51 fra Storkøbenhavn, 62 fra købstæder og 85 fra landdistrikter og stationsbyer. 56 havde deres beskæftigelse ved handel og industri, 28 var sygeplejersker, der var 39 studenter og andre studerende, 46 beskæftigede ved husligt arbejde, 11 var lærerinder og 20 børnehavelærerinder, 2 var selvstændige erhvervsdrivende og 5 havde endnu ikke nogen bestemt stilling eller noget erhverv. 61 var over 25 år.

47 af eleverne havde været på højskole før, 101 havde besøgt mellem- og realskoler og 46 gymnasier.

Der var ialt 118 *mandlige elever*, heraf havde 6 været her før.

2 kom fra andre skandinaviske lande og 11 fra lande uden for Skandinavien. Af de 105 elever fra Danmark kom de 9 fra Storkøbenhavn, 30 fra andre købstæder og 66 fra landdistrikter og stationsbyer. 61 havde deres beskæftigelse ved landbruget (heraf 2 selvstændige), 20 var beskæftiget ved handel og industri, 18 var studenter og 3 var lærere, endelig var der 16, som endnu ikke havde bestemt erhverv. 63 var over 25 år. 29 af eleverne havde været på højskole før, og 29 på landbrugsskole. 47 havde besøgt realskoler og 2 gymnasier, 9 fagskoler, 13 efterskoler, 8 ungdoms- og aftenskoler, 2 seminarier og 3 universitetet.

SOMMERSKOLEN

Der var ialt 72 *kvindelige elever*, heraf havde 2 været her før. 3 var fra de nordiske lande og 1 fra Amerika. Af resten var 16 fra Storkøbenhavn, 24 fra købstæder og 27 fra stationsbyer og landdistrikter. 24 havde deres beskæftigelse ved handels- og kontorfaget, 10 var sygeplejersker o. lign., der var 6 studenter, 19 husassistenter, 1 bibliotekar, 3 med andre erhverv og 9, der endnu ikke havde nogen bestemt stilling eller noget erhverv. 19 af eleverne var over 25 år.

9 af eleverne havde været på højskole før, 39 havde besøgt realskoler og gymnasier, 22 fagskoler, 5 efterskoler, 2 ungdoms- og aftenskoler.

Der var ialt 16 *mandlige elever*, heraf havde 2 været her før. 5 var

fra Sydslesvig. Af de andre var 3 fra Storkøbenhavn, 3 fra købstæder og 5 fra landdistrikter. Der var 3 håndværkere, 4 studenter, 8 havde handels- og kontorarbejde, og 2 var landmænd, 6 uden noget bestemt erhverv. 3 havde været på højskole før og 2 på landbrugsskole. 3 havde besøgt fagskoler, 10 mellem- og realskoler og 4 gymnasier. 5 af eleverne var over 25 år.

På *nordisk lærerkursus* var der ialt 20 deltagere, 12 kvindelige og 8 mandlige. Heraf 2 fra de andre skandinaviske lande. 1 deltager under 25 år, resten var over 25 år.

I hele skoleåret har der altså været 433 elever på de længere kursus. På det 4 ugers lærerkursus i juli var der 42 deltagere, og på de 14 dages familiekursus var der ialt 72 voksne deltagere og 57 børn.



Fra talentaftenen.



Fastelavnsoptog.



Maleren Helge Ernst og kunstudvalget.

SOMMERBILLEDER



En Skærsommernatsdrøm (fra elevmødet).



Fra baggården.



I Skibelund.

NAVNE- OG ADRESSEFORTEGNELSE

OVER

ELEVER PÅ ASKOV HØJSKOLE 1956-57

Sommerskolen 1956.

Clark-Christensen, Niels Ole, Sønæsvej 6, Viborg.
Gribskov, Erik, Lindegårdsalle 4, Farum.
Gudmundsen, Ulf, 5. Juni Plads 15, København F.
Jensen, Søren Just, Flade, Nykøbing Mors.
Larsen, Charles, Allegade 7, Struer.
Larsen, Preben Svahn, Valhøj Alle 16, Rødovre pr. Vanløse.
Liebing, Günther, Åbenrågade 36, Flensborg.
Madsen, Otto, Mimersgade 2 B², Horsens.
Marxen, Hans Werner, Stenfelt, Slesvig.
Meng, Bent, Frueskovvej 41, Flensborg.
Nielsen, C. Damgård, Grønvang, Hadsten.
Petersen, Niels Agernæs, Odensevej 39, Middelfart.
Petersen, Bent Frede, Stationsvej 7, Tarm.
Petersen, Jens Viggo Johannes Snitker, Gerdaslundsvej 12, Odense.
Schulz, Hermann Karl, Nørregade 59, Flensborg.
Stückler, Wilhelm, Bredeberg 4, Flensborg.

Andersen, Bente Dahl, Filosofgangen 11⁵, Odense.
Andersen, Dorte Mosclund, Søndergade 40², Horsens.
Andersen, Ella, Langelinie 23, Vejle.
Andersen, Gertrud, Horbelev, Falster.
Bang, Tove, Nygårdsvej 15, København Ø.
Bjarnadottir, Hildur, Sudurgata 16, Reykjavik, Island.
Botfeldt, Susanne, Solkrogen 5, Rungsted Kyst.
Bull, Ingrid, Langholtgård pr. Skodborg J.
Carlsen, Lis, Borupsalle 148², København N.
Caspersen, Pernille Malte, Vingårdsalle 41, Hellerup.
Christensen, Elisabeth, Emmasvej 9, Gentofte.
Christensen, Rita, Kongevejen 171, Virum.
Daugård, Ellen, Højlykkealle 1, Næsby F.
Espelied, Malmfrid, Kleppestø pr. Bergen, Norge.
Elbrønd, Kirsten, Slotsalleen 28, Slagelse.

- Frej, Hanne, Østergade 4, Toftlund.
Hagenborg, Ellen, Vestervang 2, Haslev.
Hansen, Åse, Lysholm pr. Haslev.
Hansen, Gunhild Schneider, Veggervang pr. Tornled st.
Hansen, Ulla la Cour, Abild Landbohjem pr. Tønder.
Henriksen, Birte, Stensved skole pr. Stensved.
Hjerrildgård, Marie, Valdemar Sejrsvej 17, Holbæk.
Hoflund, Inger, Torkilstrup, Eskildstrup, Falster.
Horn, Merete, Kronprinsessegade 24, København K.
Hougård, Gudny, Hemmed, Glæsborg.
Jacobsen, Maren Johanne Hvid, Nørregade 54, Bramminge.
Jensen, Asta Rafn, Poulsgade 7, Århus.
Jørgensen, Ulla Marie, Voldgården, Gåsestræde 1 A, Svendborg.
Jørgensen, Karen Birgit, Knejsted pr. Dalbyover.
Kåber, Anna-Lise, Algade 2, Ringe, Fyn.
Kalko, Annette, Dyrehavevej 28, Hillerød.
Kjærsgård, Stinne, O-Viskum, Ørum, Sdr.
Koefoed, Aase Gudrun, Rolf Krakesvej, Thurø.
Korup, Kirsten, Bakkekammen 33, Holbæk.
Larsen, Aase Boskov, »Hvedholm«, Horne, Fyn.
Larsen, Agnethe, Nyby, Åkirkeby.
Larsen, Birthe, Ordrup Jagtvej 44 C, Charlottenlund.
Larsen, Else, Alstrup pr. Nr. Alslev.
Larsen, Margit, Grundtvigs Alle 76, Esbjerg.
Larsen, Norma Rosenbæk, Langelinie 136, Odense.
Laursen, Helle, Strandvejen 42, Århus.
Lawaetz, Kirsten, P. M. Møllersvej 4, Århus.
Lethagen, Johanne Skjoldborg, Videbæk, Jylland.
Liengård, Rigmor, Uldum.
Lissner, Britta, Sortedams Dosseringen 65 A, København Ø.
Møller, Anna Kathrina, Vinkelvej, Tjæreborg st.
Møller, Lena, Næsbjerg, Jylland.
Nederland, Karen Bodil, Tømmerup skole pr. Kalundborg.
Nilsson, Grete, N. Banevej 17, Hillerød.
Nielsen, Bodil, Bogense mark, Bogense.
Nielsen, Esther, Råby pr. Dalbyover.
Nobel, Kirsten, Borgerdiget 25, Roskilde.
Olesen, Rita Smedegård, »Gyldensten«, Frederikssund.
Petersen, Anna Elisabeth, Uvelse, Slangerup.
Pedersen, Birgit Bodil Thea, Bakkedraget 7, Birkerød.
Pedersen, Birte, V. Fælledvej 25, Mølholm, Aalborg.
Pedersen, Lise Krogh, Solrødvej 42, Brønshøj.
Ragnarsdottir, Bjørg, Vestmannøerne, Island.
Rasmussen, Bente, Marselisborg Boulevard 69, Århus.
Rinus, Hanne, Ebeltoft.

Rosenkrantz, Solveig, Carl Langesvej 31, Valby, København.
 Seldrup, Anne, Sa Dula, F. C. N. G. G., Argentina.
 Skrivergård, Sofie Dorthea Nielsen, »Solbakken«, Hågerup.
 Smidt, Inger Charlotte, Finlandsgade 32¹, København S.
 Sørensen, Hanne Grethe, Slagelsevej 54, Sorø.
 Sørensen, Grethe Langkjær, Blåhøj.
 Sørensen, Mette, »Buskhøj«, Padborg.
 Thomsen, Kirsten Buus, Skalborg.
 Thomsen, Poula Sommer, Kannikegade 8, Grenå.
 Tykesson, May Ingegerd, Tofta, Haljarp, Sverige.
 Weidemann, Annelise M. H., Henriettevej 35, Charlottenlund.
 Willumen, Inge, Tammerisvej 40, Riisskov.

Nordisk lærerkursus sommeren 1956.

Mandlige elever.

Eidnes, Vidkunn, Harstad, Norge.
 Krab, Andreas, Kirkealle 3, Gram.
 Kristensen, Egon, Hostrupsvej 20, København V.
 Madsen, Johannes Anker, Skærup, Børkop.
 Pedersen, Egon Vestergård, Staby ungdomsskole pr. Ulfborg.
 Rømmesmo, Jon, Torshus Folkehøgskule, Farrem, Norge.
 Uhre, Hans Borgen, Salling ungdomsskole, Jebjerg.

Kvindelige elever.

Bjarnadottir, Thorbjørg, Vigier, Isafjörden, Island.
 Grøndalen, Marit, Nordhordlands ungdomsskule, Frokhaug,
 Bergen, Norge.
 Hesselballe, Karen, Hertug Hansvej 8, Sønderborg.
 Jessen, Ellen, Efterskolen, Flemming.
 Kjeldgård, Dagmar, Tværgade 25, Kjellerup.
 Kjær, Lillian, Gedsted.
 Larsen, Ingrid, Birnsvej 9, Lemvig.
 Madsen, Else, Brøstrup, Rødding.
 Olsen, Inge, Lunde skole, Lunde J.
 Tanum, Sigrid, Grenland ungdomsskole, Nystrand st., Norge.
 Varming, Elisabeth, Kollegium 7, Universitetsparken, Århus.
 Østergård, Grethe, Jonstrup Alle 5¹, København V.

Vinterskolen 1956-57.

Andersen, Bjarne, Nåby pr. Herlufmagle.
 Andersen, Erik Vestergård, Teglgården, Jerslev, Jylland.
 Andersen, Knud, Dinestrup pr. Ullerslev, Fyn.
 Andersen, Leo Højgård, Carstensgade 54, København V.
 Andersen, Thormod Willemoes, Høve pr. Asnæs st.

- Andersen, Viggo Odson, Route, West, Box 375, Great Falls,
Montana, USA.
- Andersen, Willy Erland, Kronprinsensgade 52¹, Esbjerg.
- Ankjær, Ib, Solsortevej 61, København F.
- Bang, Sven, Fasanhaven 13, Gentofte.
- Bendix, Georg, Helleruplundsalle 7, Hellerup.
- Bendixen, Ole Kristian Bender, Skolegade 7, Grindsted.
- Berntsen, Karlo M. S. Haahr, Nr. Farup pr. Ribe.
- Bloch, Kjeld, Jakob Fortlingsvej 14, Kastrup.
- Bodtker, Egon, 6125 S. E. 19th, Portland 2, Oregon.
- Bracke, Wolfgang Jens, Jernbanegade r h 1, Sdr. Brarup,
Sydslesvig.
- Brahe, Karl Henrik, Hasselager, Jylland.
- Brandt-Pedersen, Thomas, Humlevænget 26, Nyborg.
- Brimnes, Ole, Eide, Færøerne.
- Christensen, Bertel Dam, Raunsborg, Viuf.
- Christensen, Jørgen, Overbygård pr. Hovedgård st.
- Damkilde, Bjarne Højgård, Vestergade 15², Odense.
- Dejnbøl, Jens C., Dejnbøl pr. Lem.
- Eide, Trygve, Sogndal, Bergen, Norge.
- Erichsen, Thorkil, Fuglebakkevej 28, København F.
- Eriksen, Kaj S., Dybvad Mølle pr. Års.
- Frandsen, Niels, Jægersborgvej 18¹, Kgs. Lyngby.
- Funder, Torkil Visby, Brandes Alle 6³, København V.
- Gammalgård, Jørgen, Jellerød Parkvej 38, Kokkedal.
- Geertsen, Leif, Nr. Ørslev pr. Egebjerg, Falster.
- Glød, Ingvar, Femagervej 14, Valby.
- Grottrian, Erik Herskind, Thorningvej 36, Kjellerup.
- Grøndahl, Holger, Hygum pr. Jelling.
- Gundesen, Gunde, Billum.
- Hansen, Curt, Ørslev mark, Vordingborg.
- Hansen, Einar, Ellemosevej 27, Hellerup.
- Hansen, Erhardt, Egtved.
- Hansen, Hans Carl, »Kiosken«, Vester Kærby, Agedrup, Fyn.
- Hansen, Tage Asmussen, Vinumgård pr. Døstrup, Sdrj.
- Iversen, Willy, Vestervang, Jelshøj pr. Vejen.
- Jacobsen, Kai, Alken st.
- Jakobsen, Ivan, Nr. Boulevard 29, Nakskov.
- Jensen, Bendt Gårde, Ibstrupvej 2, Gentofte.
- Jensen, Frits, Hammer, Tørring.
- Jensen, Jens Peter, Grove, Brøndum.
- Johnsen, Ib Michael, Kolaagaard, Egens, Rønde.
- Jørgensen, Jørgen Schindel, Ilebjerger 8, Gørlev S.
- Jørgensen, Kristian Hedegård, Lindknud pr. Brørup.
- Jørgensen, Peter, Heibergsgade 14, København K.

Jørgensen, Poul Erik, Karpenhøj pr. Knebel.
Klixbüll, Peter Brandt, Abildgårdsvej 30, Virum.
Kobbernagel, Mogens, Måbjerg, Holstebro.
Korsgård, Frede, Erslev, Mors.
Krag, Henry, Bøgeskov, Gravens.
Kristiansen, Ole, Magnoliavej 1, Vejle.
Krog, Hans, Sandholt-Lyndelse pr. Højrup.
Köpke, Dieter, Lorenzengade 15, Hamburg 39, Tyskland.
Larsen, Erik Lykke, Stenderupgård pr. V. Hæsing, Fyn.
Larsen, Villum, Sengeløse, Tåstrup.
Lauritzen, Henrik, Padborg.
Laursen, Gunnar, Yding pr. Østbirk.
Laursen, Verner, Moltoft, Tim.
Ludvigsen, Poul, Faksegade 19¹, København Ø.
Løvig, Laust Søndergård, Trabjerg, Skave, Holstebro.
Madsen, Carsten, Nørregade 6, Agersted.
Madsen, Jens Peter la Cour, Baungård, Vejen.
Mikkelsen, Knud Urup, Jernved præstegård pr. Gredstedbro.
Monrad, Hans Henrik, Høng.
Munck, Niels, Egholmvej 11¹, Vanløse.
Møller-Christensen, Hans, Mølvang pr. Jelling.
Nielsen, Bjarne Kortegård, Vejstrup-Hejls A/M., Sjølund.
Nielsen, Eigil Stig, Rønnevej 9, Riisskov.
Nielsen, Erik, Sælde pr. Skibet.
Nielsen, Erling, Haunstrup, Herning.
Nielsen, Hans Hesselbjerg, Hesselbjerggård, Flemløse.
Nielsen, Jørgen Eirik, Rigelvej 5, Riisskov.
Nielsen, Uffe Riis, Villa Vesterled, Viborgvej 1, Randers.
Nissen, Anker, Frøsvej, Rødding.
Nissen, Ludvig, Moltkesvej 20, København F.
Nyborg, Jørgen Terkelsen, Markusminde, Lund st., Østj.
Olesen, Jørgen, Dybe præstegård pr. Ramme.
Olesen, Ole, Haugstedgård, Vejen.
Olesen, Torben, Dueholmgade 7, Nykøbing Mors.
Olsen, Egon, Poppelgade 11 Mez., København N.
Pallesen, Vagn, Mejls, Varde.
Paludan, Lars, Larsen Ledetsgade 1, Århus.
Pedersen, Gunnar, Stenborggård, Vadsby pr. Hedehusene.
Pedersen, Hans Georg, Hegnsvej, Tisvildeleje.
Pedersen, Johannes, Søstrup pr. Holbæk.
Pedersen, Jørgen Ask, Skolevej, Mørke.
Petersen, Jens Helge, Illerup, Kalundborg.
Poulsen, Ove Lohmann, Egemark, Føllensved st.
Poulsen, Poul, Tved Østermark pr. Svendborg.
Pugdahl, Henning, Ny Allegade 14, Haderslev.

- Rasmussen, Knud, Jegstrup, Hasselager.
Riis, Kresten, Over Møjbæk pr. Roslev.
Skovsborg, Holger Mørck, Sdr. Lem præstegård, Lem st.
Skytt, Egon, Nordvang, Klemensker, Tejn, Bornholm.
Sloth, Bendt Asbjørn, Ausumdal, Vejrum, Struer.
Stenbæk, Jørgen, Sundquistgade 39, Sønderborg.
Stephensen, Erik Westy, Højskolevej 14, Rungsted Kyst.
Stevns, Povl, Rosenvængets Alle 6, Brønderslev.
Storm, Peter, Vindingevej 6, Nyborg.
Sørensen, Hilmar, Saxild mark pr. Odder.
Sørensen, Jens, Torsted pr. Horsens.
Sørensen, Jørgen Bo, Stenum.
Sørensen, Knud Friis, Hasselager st.
Sørensen, Luunbjerg, Diget pr. Nymark.
Teilmann, Jørgen, Stejlbjergvej 20, Kolding.
Thomsen, Frede Baungård, Schæfferhus, Nørup pr. Bredsten.
Thomsen, Johannes, Finlandsvej 14, Hjørring.
Thybo, Carl Aage, Søndergade 44, Bjerringbro.
Thyssen, Jens Lautrup, »Gravlund« pr. Toftlund.
Tybjerg, Jens Bjerre, Asylgade 7, Skive.
Uffelmann, Villy, Nr. Søgade 23 b¹, København K.
Vestergård, Ernst Marinus, Hemmet.
Winther, Boy, Skolebakken 17, Århus.
Øllgård, Hans, Lunde J.
Ørts, Viggo Møller, Østergade 12, Lemvig.
- Andersen, Annelise, Hindsholmvej 6, Kerteminde.
Andersen, Else, Kresten Koldsvej 78, Åbyhøj.
Andersen, Helga, Vangsgård, Jerlev, Vejle.
Andersen, Ida, Skærmegården pr. Holse.
Andersen, Inge Burgaard, Nygård, Vinding, Sørvad.
Andersen, Inger, Løth pr. Vrå.
Andersen, Inger Aamand, Lilballe pr. Bramdrupdam.
Andersen, Inger Sofie, Bakkegård, Ålsrode, Ålsø st.
Andersen, Ingrid, Saltvig pr. Bandholm, Lolland.
Andresen, Ingrid, Amager Landevej 51, Kastrup.
Bech, Inger, Vældegaard, Klarup.
Bech, Marianne, Dyrehavegårdsvej 6, Klampenborg.
Beiriger, Carolyn Jean, 1030 San Lucia Drive South East,
Michigan.
Bengård, Bodil Espersen, Skivevejen, Balling.
Bidstrup, Hanne, Rosenørnsalle 53, København V.
Bilsted-Pedersen, Hildegard, Stentoftevej 30, Valby.
Birk, Inge Pagh, Svanelundsvej 24, Hjørring.
Boesen, Lene, Refsnæsgade 41⁴, København N.

- Boëtius, Ulla, Bregnevej 19, Gentofte.
Bonnievie, Bente, Trekronergade 63, Valby.
Bornerup, Karen, Thisted.
Borre, Lone Fabrin, Ydungaard, Lille Værlose.
Boskov Larsen, Aase, Hvedholm, Horne.
Bregendahl, Hanne Marie, Kongelyset 5, Slagelse.
Bruhn, Anne Cathrine, Genner.
Bruun, Sigrid, Espegårdsvej 14 A, Charlottenlund.
Buhl, Jane, Dronningborgvej 12, Kastrop.
Bøcker Jensen, Ellen, »Bækkelund« pr. Højbjerg, Århus.
Bødker, Aase, Gundslev, Nr. Alslev.
Bøgh, Lisbeth, Koldgården, Arden st.
Bøgh, Lisbeth, Rughavevej 8, Odense.
Christensen, Aase, Blommevej 6, Rosenvænget, Århus.
Christensen, Doris Skafte, Tjæreby pr. Nykøbing Falster.
Christensen, Grethe, Ndr. Ringvej 13, Kolding.
Christensen, Inge, »Øster Burskov« pr. Sindal.
Christensen, Inge Margrethe, Stægersalle 2, København F.
Christensen, Lis, Beatevej 5, København, Valby.
Clausen, Johanne Voldum, Skolen, Holsted st.
la Cour-Hansen, Ulla, Abild pr. Tønder.
Dahl, Tove, Storkebakken 26, København NV.
Dam, Nanna, Stoubygaard, Gerlev J.
Due, Lisbeth, Apollovej 23, Vanløse.
Ejsing, Agnete, Jelling.
Elk, Birgit, Frederikssundsvej 136, Brønshøj.
Elvinge, Inga Karen, Strandvej 16 c, København Ø.
Eriksen, Karen Lise, Vestergade 71, Odense.
Eschen, Hanne, Magnoliavej 55, Valby.
Eskjær, Kirsten, Overgade 5, Ringe.
Fastrup, Annelise, Landbrugsskolen, Viborg.
Fjellstedt, Alice Margareta, Katarinavägen 22, Stockholm.
Frederiksen, Birgitte, Strandvejen, Oxbøl.
Frederiksen, Lise Steen, Maglekildevej 8, København V.
From, Sara, Fjelstrup.
Fyrwald, Tove Marie-Louise, Fredrikstad, Norge.
Gammelgaard, Mary, Jellerød Parkvej 38, Kokkedal.
Gettrup, Hanne, Stenstrup præstegaard, Stenstrup.
Gierahn, Inge, Røjrupvej 3, Langeskov.
Gintberg, Anna, Højmark pr. Lem st.
Grauballe, Anna, Odinsvej 10, Åbyhøj.
Groes, Mette, Vesterled 35, København Ø.
Græsbøll, Marie, Rønnevej 11, Ranum.
Gunnarsen, Birgit Gellert, Birkholmsvej 32, Kgs. Lyngby.
Gustavsson, Gunn Britt, Slagårda, Dingtuna.

- Gyldenkærne, Ingrid, Svogerslev, Roskilde.
Haarbo, Mary Anne-Lise, Nygade 45, Silkeborg.
Hansen, Annette Kjær, Plovfabrikken, Langeskov.
Hansen, Else Marie, Melby pr. Jullerup J.
Hansen, Inge Kirsten, Tømmergade 14 th., København N.
Hansen, Ingeborg, Døstrup.
Hansen, Jenny Nørmark, Zeeland, Lørslev.
Hansen, Kirsten Land, Aale.
Hansen, Margrethe, Vesterbro 9, Fredericia.
Hartvig-Møller, Bodil, Thorvaldsensvej 23, København V.
Have, Else, Pajbjerg, Borbjerg pr. Holstebro.
Hegelund, Karen Margrethe, Stilling Østergaard pr. Stilling.
Helweg-Larsen, Hanne, Stubbekøbing.
Henriksen, Bente, Gurreby skole, Søllested.
Henriques, Nina, Hesseltoften 6, Hellerup.
Hermansen, Grethe Kargaard, Skibby.
Hjort, Tove Seland, Elling skole, Frederikshavn.
Hjulmand, Inge, Tranebjerg, Samsø.
Holm, Hanne, Uglehuset, Fredensborg.
Houmøller, Ellen, Avnsøvej 6, Gentofte.
Højsgaard, Ulla, Skomagergade 26, Roskilde.
Jacobsen, Bothilde, Gudrunsvej 6, Køge.
Jankjær, Anne Marie, Sundvænget 8, Hellerup.
Janson, Inga-Lena Margaretha, Sjötullen, Karlstad.
Jensen, Anne-Marie, Bymosevej, Herstedøster pr. Glostrup.
Jensen, Ella, Tøndervej 212, Kolding.
Jensen, Else, Rostved, Rønde.
Jensen, Erna, Frankerup, Vørslev Sj.
Jensen, Grete, Gentofte statsskole, Gentofte.
Jensen, Grethe Damgaard, »Otteshave«, St. Andst.
Jensen, Grethe, Lindbjerg mark pr. Ølgod.
Jensen, Herdis Kjærulff, Jyllands-alle 3, Thisted.
Jensen, Jonna Galsgaard, Gravene 18, Viborg.
Jensen, Karen, Jegstrupvej 6, Viborg.
Jensen, Kirsten, Ålborg Bispegård, Ålborg.
Jensen, Nancy Wodstrup, Hanstholm pr. Thisted.
Jeppesen, Ellen, Gimlinge pr. Flakkebjerg.
Johnsen, Karen Marie, Balle mark pr. Bredsten.
Jørgensen, Else Ruth Højholt, Jyllandsgade 159, Esbjerg.
Jørgensen, Kamma, Søndergade 17, Ejby st., Fyn.
Jørgensen, Kirsten, Remkolde pr. Klarskov.
Jørgensen, Tove, Thorum skole pr. Roslev.
Jørgensen, Ulla Marie, Gåsestræde 1 A, Svendborg.
Karstoft, Karen Grethe, Gammelby præstegård pr. Stauby.
Kastberg, Herdis, Formyre pr. Ørum, Sdr.

- Kirk, Esther, Asferg pr. Bjerregrav.
Kirk, Helle, Rylen 9, Sønderborg.
Kirkegaard, Lisbeth Elmelund, Hover pr. Muldbjerg.
Kjeldsen, Kirsten, Vestervang, Hasiund.
Kjær, Ingrid, Bundgaard-Jerslev, Jylland.
Kjærgaard, Inger Marg., Aarslev, Randers.
Kjær-Rasmussen, Ester, Klingenbergsgade 4, Nykøbing M.
Klausen, Gerda Kirstine Dissing, Lødderup pr. Nykøbing Mors.
Knudsen, Inger, Alling Østergaard.
Knudsen, Margit Bjerregaard, Nr. Vium pr. Herborg.
Knudsen, Merete, Ordrupvej 88, Charlottenlund.
Koch, Lise Marie, Kokkedalsvej 40 a, Kokkedal.
Konradsen, Johanne Schou, Skovsgårde, Taulov st.
Korup, Kirsten, Bakkekammen 33, Holbæk.
Krag, Margit Midtgaard, Trappendal, Hejls.
Kristensen, Inger Marie, Sigkjærgård, Stilling.
Kristensen, Lis, Odensevej, Gelsted.
Kristensen, Mette Kirstine, Hindborg pr. Hem.
Laiet, Rita, Århusvej 15, Silkeborg.
Langager, Inger, Vejrogade 141, København Ø.
Larsen, Birgit, Skovvænget 10, Hørsholm.
Larsen, Birte Helle, Christiansgade 72², Odense.
Larsen, Gurli, Vennemindevej 21³, København Ø.
Larsen, Ingrid Kirk, Carl Blochs Alle 3¹, Søborg.
Larsen, Norma Elisabeth, Meinungsgade 32⁵, København N.
Larsen, Ruth, Åboulevard 38³, København N.
Lauritzen, Else Astrup, Vestermøllevej 30, Viborg.
Leth, Marie Elisabeth, Aidt pr. Thorsø, Jylland.
Lomholt, Estrid, Normasvej 32, Valby.
Lund-Sørensen, Susanne, Bispebjerg Park alle 7, København NV.
Lundgaard, Minna, Vestergade 29, Vamdrup.
Løvgreen, Bente Marie, Birkevang 158, Brønshøj.
Madsen, Anna H., Rakkeby pr. Nykøbing M.
Madsen, Merete, Vedstedvej 17, Valby.
Mathiesen, Kirsten Reinhardt, Bakkevej 4, København F.
Meyer, Sonja, Kappelgade 23, Flensborg.
Michelsen, Lisbeth, Jernbanegade 30, Vejle.
Michelsen, Nanna, Jernbanegade 30, Vejle.
Mikkelsen, Bodil Willum, Karlslunde pr. Tåstrup.
Moltke, Marianne, Gl. Vartovvej 28, Hellerup.
Moresco, Madeleine Adelaide, Villaen, Ryesgade 30, København N.
Moseholt, Edith Nielsen, Østerskovgaard, Hundslund.
Mouritsen, Tove Tolbøll, Skårup, Fyn.
Munk, Karen, Hjørnegaarden, Kauslunde.

- Nederland, Karen Bodil, Tømmerup skole pr. Kalundborg.
Nielsen, Anny E. J., Munkholmvej 39, Holbæk.
Nielsen, Betty Koch, Åkirkeby Brugsforening, Bornholm.
Nielsen, Britta Kjørulff, Gl. Dronninggårdsalle 2, Holte.
Nielsen, Ellen Riis, Bers pr. Rønbjerg st.
Nielsen, Inge Farmann, hotel Postgården, Holstebro.
Nielsen, Inger Hoffmann, Engelsholm, Bredsten.
Nielsen, Ingrid, Brendstrup Hovedgaard pr. Århus.
Nielsen, Ingrid Due, Sortegaard pr. Åkirkeby.
Nielsen, Johanne, »Pulsen«, Flauenskjold.
Nielsen, Karen, Borgbjergsvej 26, København SV.
Nielsen, Kirsten Bæk, Søholt Alle 6, Silkeborg.
Nielsen, Kirsten Schmidt, Hundslund Brugsforening, Hundslund.
Nielsen, Minna Ilsøe, Ravnholt pr. Tranbjerg J.
Nielsen, Valborg, Anemonevej 12 a, Gentofte.
Nyborg, Lene, Lysagergaard, Snekkersten.
Nørrelund, Tove, Østerbrogade 91, Faaborg.
Okkels, Else, Birk ved Herning.
Olsen, Kirsten Vaupell, Kirkevej 24 b, Charlottenlund.
Paulsson, Karin Assarina, Föreningsgatan 20, Ljungbyhed,
Sverige.
Pedersen, Elisabeth, Wergelands Alle 37, Søborg.
Pedersen, Inger Mathiasen, Eggersvej 26, Hellerup.
Pedersen, Karen, »Sandholm«, Nr. Nissum.
Pedersen, Sara, Vinde-Helsing pr. Gørlev.
Petersen, Kirsten Bloch, Stenbjerggård, Sengeløse pr. Tåstrup.
Petersen, Kirsten Otzen, Givskud pr. Jelling.
Petersen, Lis Kjær, Grækenlandsvej 105², København S.
Petersen, Lise Enggaard, Hovedgaden 22, Hvalsø.
Poulsen, Birthe Odde, Hansesodde, Katterød.
Poulsen, Jytte, Reventlowsvej 14, Odense.
Primdahl, Laura, Rybjerg, Roslev.
Rasmussen, Bente, Marselis Boulevard 69, Århus.
Rasmussen, Bente, Jegstrup pr. Hasselager.
Rasmussen, Ellen Bodil, Møllegård, Mundelstrup.
Rasmussen, Gurlin, Ballen, Samsø.
Rasmussen, Jette Spang, Godthåbsvej 142, København F.
Rasmussen, Rose Inge, Brendstrupvej 31, Århus.
Rasmussen, Solveig, Kirke Hyllinge.
Ravn, Ellen Johanne, Genner.
Rebo, Yrsa, Sdr. Villavej 43, Vejle.
Rørholm, Ellen, Struer.
Sandø, Hanne, Tornevangsvej 4, Birkerød.
Secher, Anna Elisabeth, Langager pr. Hornsyld.
Simonsen, Lissi, Lime, Voldum pr. Randers.

- Skot-Hansen, Gertrud, Eltang.
Skov, Vicki, Knudshovedvej 24, Nyborg.
Stenholt, Annelise, Solbakken, Balle pr. Silkeborg.
Struck, Anne Margrethe, Frydenlund pr. Svenstrup, Als.
Svendsen, Birthe Rigmor, Holger Danskesvej 82 st. tv.,
København F.
Svendsen, Hanne-Birgitte, Lystrup Hovedgård, Fakse.
Svendsen, Kirsten, Toftegård, Kolsbæk, Helsinge.
Sørensen, Annelise, Søndergade 40—42, Århus.
Sørensen, Helga, Beder pr. Beder st.
Sørensen, Henny Lind, Øster Nålebak, Langholt.
Sørensen, Inger Merete Torsten, Vordingborgvej 29, Køge.
Sørensen, Karen Kirk, Biblioteket, Nykøbing M.
Sørensen, Kirsten, Aaes pr. Tvingstrup.
Thomsen, Inga, Ølstrup pr. Lervang.
Thomsen, Marie Møller, Ødegaard, Starup pr. Gravens.
Thomsen, Vita, Lollandsgade 1, Fredericia.
Westergaard, Karen, Nøddebrønsgården pr. Døjringe.
Westergaard, Marianne, Trædholm pr. Hørdum.
Westergaard-Andersen, Bente, Granvej 28, Hasseris pr. Ålborg.
Wind, Grete Holm, Hjerting pr. Rødding.
Winther, Kirsten, Bratskovvej 13, Vanløse.
Yde, Ellen Margrethe Jensen, Gjersbøll, Snedsted, Thy.
Ægidius, Agnete, Pandrup, Vendsyssel.
Øllgaard, Hanne, Manderupgaard pr. Slangerup.

ASKOV HØJSKOLES REGNSKAB 1955-56

FRA 1. MAJ 1955 TIL 30. APRIL 1956

DRIFTSREGNSKAB

INDTÆGTER

Indgået skolepenge for diverse kursus:			
Sommerskolen	12.202,00		
Lærerkursus	4.169,00		
Vinterskolen	117.159,63		
Efterbetaling	641,69		
Julikursus	1.500,00		
Familiekursus	3.477,00		
Efterårsmøde	1.892,09		
Andre kursus og møder	6.905,50	147.946,91	
Husholdningsregnskab:			
Indgået for kost fra elever	227.298,00		
Indgået for kost fra julikursus	7.025,00		
Indgået for kost fra efterårsmøde	7.501,12		
Indgået for kost fra andre kursus og møder, gæster og lærere	47.450,29		
		289.274,41	
÷ Udgifter til fødemidler m. v.	171.198,11		
Fremmed husholdning	94.604,00		
Lys og brændsel (ansat)	8.050,00		
Afskrivn. på inventar overf. fra konto for rep., vedligeholdelse og nyanskaff.	10.000,00	283.852,11	5.422,30
Lejeindtægt:			
Lærerboliger	10.135,00		
Elevværelser	21.925,00	32.060,00	
Østergaards legat			50,00
Statstilskud:			
Finansloven (4 kvartaler)	67.000,00		
Højskoleloven for finansåret 1954/55	223.176,04		
		290.176,04	
÷ Tilskud til ubemidlede elever overført til:			
Vinterskolen	4.500,00		
Lærerkursus	2.500,00	7.000,00	283.176,04
			468.655,25

UDGIFTER

Lærerlønninger	256.234,04
Reparationer, vedligeholdelse og nyanskaffelser	18.719,61
Sundhedskonto	2.875,03
Undervisningsmidler	4.260,00
Biblioteket	6.537,19
Skatter, afgifter og forsikringer	7.178,16
Renter	8.840,27
Omkostninger	70.446,17
Lodsejerbrev i Skibelundforeningen	200,00
	<hr/>
	375.290,47
Overskud	93.364,78
	<hr/>
	468.655,25

KASSEREGNSKAB

INDTÆGTER

Indtægter ialt ifølge foranstående driftsregnskab ...	468.655,25
Afdrag på pantebrev i »Sandagerhus«	1.000,00
Modtagne gaver til nybyggeriet	44.000,00
+ Indvundne renter af bog nr. 673	608,05
	<hr/>
	514.263,30

UDGIFTER

Kasseundersk. (bankgæld m. v.) ved periodens beg...	54.096,10
Udgifter ialt ifølge foranstående driftsregnskab	375.290,47
Afdrag på prioritetsgæld	1.356,12
à conto for køb af grund (gartneriet)	10.000,00
à conto nybyggeriet	17.807,92
Beholdning ved periodens slutning	55.712,69
	<hr/>
	514.263,30

Foranstående driftsregnskab og kasserregnskab er i overensstemmelse med højskolens kassebog og generalhovedbog, som vi har revideret i henhold til beretning til bestyrelsen af dags dato.

Kolding, den 23. juli 1956.

Revisionsfirmaet E. Frandsen.

E. Frandsen. Poul Parkegaard,
statsautoriserede revisorer.

ASKOV LÆRLINGES REGNSKAB

1. SEPTEMBER 1955—31. AUGUST 1956

INDTÆGTER

Kassebeholdning	2004,85	
1760 medlemmer betalt kontingent	6169,30	
1500 holdere af Dansk Udsyn	1500,00	7669,30
Renter		46,14
		<u>9720,29</u>

UDGIFTER

Trykning af årsskriftet	3416,59	
Tryksager	117,00	
Rejser (bestyrelsesmøder)	349,05	
Porto	577,05	
Kontingent til landselevforeningen.....	737,50	
Kontorhjælp	200,00	
Stipendier	510,00	5907,19
Kassebeholdning		3813,10
		<u>9720,29</u>

REGNSKAB
FOR ELEVFORENINGEN »ASKOV LÆRLINGE«S
LANDSLOTTERI

INDTÆGTER

Indgået for solgte lodsedler	306.633,00	
Gaver til lotteriet	218,79	
Indgået for annonce på lodsedlen	2.000,00	
Indg. f. salg af gevinster, der tilf. lotteriet	7.336,15	316.187,94

UDGIFTER

Køb af gevinster	67.405,25	
Afgifter, skat og forsikring	11.353,41	78.758,66
Bankrenter	681,19	
Lodsedler og tryksager	3.293,20	
Olie og benzin	2.738,25	
Fortæring ved salg af lodsedler	2.926,54	
Rejser og repræsentation	1.667,50	
Kontorlønninger	1.294,50	
Porto og telefon	2.809,78	
Højttaleranlæg på »Volvo«	563,32	
Diverse (annoncering af gevinstliste, kon- torartikler m. v.)	1.802,67	96.535,61
Overskud		219.652,33

Overskudet, kr. 219.652,33, indestår på indlånskonto i Malt Sogns Andelskasse.

Foranstående regnskab er i overensstemmelse med det for lotteriet førte regnskab, som vi har revideret. Vi har kontrolleret beholdningen af ikke solgte lodsedler, samt set dokumentation for udleverede gevinster og fået forevist udskrift af Gørding-Malt Herreders notarialprotokol over udtrukne gevinstnumre. Resttilgodehavende for udleverede lodsedler udgør kr. 747,00, der ifølge de meddelte oplysninger må anses for uerholdeligt.

Kolding, den 14. december 1956.

Revisionsfirmaet E. Frandsen.

*Poul Parkegaard,
statsaut. revisor.*

LEGATER KNYTTEDE TIL ASKOV HØJSKOLE

LUDVIG OG CHARLOTTE SCHRØDERS MINDELEGAT

bestemt til understøttelse af elever på Askov højskole.

Legatets størrelse er 10.627,52 kr., hvorfor der foreligger obligationer på de 7000 kr. og en sparekassebog på resten. Renten er anvendt til understøttelse af elever.

RASMUS FENGERS LEGAT

er givet direkte til støtte for skolen. Legatet ejer 3000 kr. i kreditforeningsobligationer og en sparekassebog på 4667,85 kr. Renten er anvendt til støtte for elever.

MORTEN JØRGENSEN OG HUSTRUS LEGAT

er givet til friplads på den almindelige pighøjskole om sommeren. Legatet ejer 2000 kr. i obligationer. Renten vil blive anvendt til støtte for en pige på sommerskolen.

N. F. S. GRUNDTVIGS MINDELEGAT

stiftet 1883 af en »norsk højskoleven«, er på 2234 kr., for 2000 kr. andelsbevis og 374,35 kr. i bank.

ASKOV BIAVLERFOND

Legatet er oprettet af »en ven af flid og nøjsomhed«. Det består af obligationer på 1500 kr. og en sparekassebog på 151,75 kr. Renten er efter fundatsens bestemmelse anvendt til støtte for biavlen i Jylland efter forslag fra biavlerforeningens styrelse.

VIGGO ULRIKS PRÆMIELEGAT

Legatet ejer en obligation på 1000 kr. og en sparekassebog i Vejen Sparekasse på 1245,56 kr.

HEINRICH OG JOHANNE NUTZHORN'S LEGAT

Legatet er skænket af Johanne og Heinrich Nutzhorn i 1925. Grundkapitalen er kr. 4000, beløbet indestående i Brørup Bank. Renten anvendes til støtte for elever på højskolen og uddeles af skolens bestyrelse. Hidtil er særlig sønderjydske elever kommet i betragtning. Med påløbne renter udgør legatsummen kr. 5139,64.

SOGNEFOGED JOHS. POULSEN OG HUSTRUS LEGAT

Legatet, der blev oprettet 1946, er på 5000 kr. — Renten skal tildeles elever fra Årre sogn i portioner à 200 kr.

Med påløbne renter udgør legatsummen pr. 1. april 1955 kr. 6423,63 (heraf 5000 kr. i kreditforeningsobligationer).

HILSEN FRA HØJSKOLERNES LANDSELEVFORENING

På Højskolernes Sekretariat er vi i disse dage ved at forberede en udsendelse af en ny udgave af pjecen om den danske folkehøjskole, der ligesom tidligere udgaver skal sendes i 15.000 eksemplarer til enkeltpersoner og institutioner over hele landet som et led i det arbejde, vi forsøger at gøre for at skabe større interesse for højskolerne.

Det er naturligvis en tilfredsstillelse at konstatere, at vi på mange punkter har haft held med dette arbejde. Vi har f. eks. den glæde at kunne sende et stadig større antal unge ud til de almindelige sommer- og vinterskoler. Siden januar 1956 er der gennem sekretariatet formidlet 336 elever til sommerskolen 1956 og vinterskolen 1956—57. Det er dobbelt så mange som sidste år, og efter anmodning har vi udleveret 1961 skoleplaner fra de forskellige skoler.

Af sommerferiekurser har der i år været afholdt 30 med ca. 1400 deltagere. At feriekurserne virkelig havde været en stor oplevelse for mange, fremgik af et stort møde, vi afholdt den 25. sept. i Grundtvigs Hus i København for dette års kursister fra hovedstaden. Der deltog ca. 500 mennesker, og meget tydede på, at den dag ikke er fjern, da vi med en kerne af tidligere højskoleelever kan holde et stort anlagt højskolemøde i hovedstaden.

Gennem vort medlemsskab i Dansk Ungdoms Fællesråd har vi haft held til ved drøftelsen om ungdomsspørgsmål at bringe højskolen med ind i billedet. På den konference, fællesrådet den 10.—11. november afholdt på Christiansborg i København, havde landselevforeningen 33 deltagere. Konferencens emne var »Ungdommen i atomtidens perspektiv«.

Foruden de mange danske, som henvender sig til vort kontor for at få oplysning om højskolen, er der også et stigende antal udlændinge, som enten kommer direkte eller efter henvisning fra undervisnings-, udenrigs-, socialministeriet eller fra UNESCO-kommissionen. Vi er glade for disse besøg af folk, der kommer fra så forskellige lande som Indien, Ægypten, Korea, Frankrig, Jugoslavien, USA, Tyskland o.s.v., fordi disse glimt og impulser udefra er af værdi i højskolens arbejde. Vi har tilrettelagt ialt 25 studieture, men har derudover haft talrige

enkeltbesøgende, til hvilke vi har udleveret vor lille engelske eller tyske pjese om folkehøjskolen.

I foråret 1956 havde vi i København og på Købmandshvile højskole arrangeret en konference i forbindelse med European Bureau of Adult Education, hvor bureauet orienterede om sit arbejde, og man drøftede mulighederne for samarbejde mellem dansk folkehøjskolearbejde og folkeoplysningsarbejdet ude i Europa. Til det møde havde vi inviteret repræsentanter fra de forskellige folkeoplysningsforbund, Undervisningsministeriet, Den kommunale Aftenskole og Folkeuniversitetet, og alle parter viste interesse for forøget samarbejde. Der er nemlig et stort behov for samarbejde indenfor Europas lande om fælles problemer i folkeoplysningsarbejdet, og vi betragter det som glædeligt, at Højskolernes Landselevforening kan være med som initiativtager i et sådant samarbejde.

Aftenhøjskolen i Vartov fortsætter igen i denne vinter med god tilslutning til 4 forskellige møderækker: musik, litteratur, verdenspolitik, malerkunst. Vi har godt besøg til denne aftenhøjskole, hvis største formål er det samme, som går igen i alle vore arrangementer: at skaffe os forbindelse med flere og flere mennesker, som vi kan gøre interesseret i folkehøjskolens arbejde. Vi har erfaring for, at der må prøves mange veje: pjecer, avisartikler, personlige kontakter, store møder, små sammenkomster, foredrag i ungdomsklubber, på fabrikker, foreninger, der står højskolen nær, og foreninger, for hvilke højskolen er noget absolut fremmedartet.

I det forløbne år har undertegnede således talt et halvt hundrede forskellige steder i vidt forskellige samfundslag om højskolen, og dette sammenlagt med det voksende antal elever til sommer-, vinterskoler og feriekurser tyder på, at der virkelig har vist sig et behov for det oplysningsarbejde om folkehøjskolen, som landselevforeningen i første række har gjort muligt. Vi siger fra sekretariatet tak til de enkelte foreninger for god støtte og interesse for arbejdet i det forløbne år.

Venlig hilsen

Vartov, den 20. november 1956.

Erik Halvorsen.